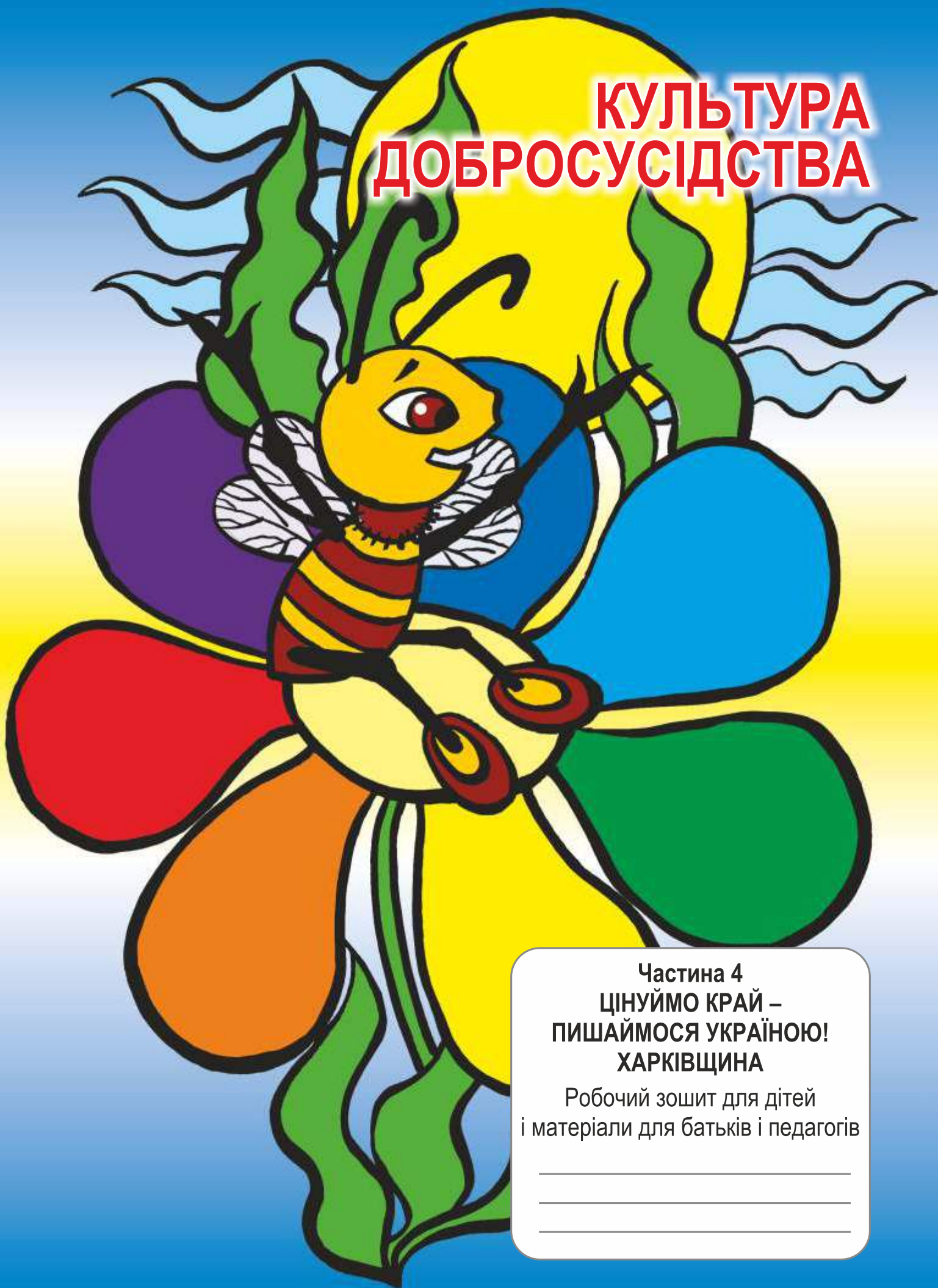

КУЛЬТУРА ДОБРОСУСІДСТВА

Частина 4
ЦІНУЙМО КРАЙ –
ПИШАЙМОСЯ УКРАЇНОЮ!
ХАРКІВЩИНА

Робочий зошит для дітей
і матеріали для батьків і педагогів

Робочий зошит для дітей і матеріали для батьків і педагогів до програми «Цінуймо край – пишаймося Україною!» інтегрованого спецкурсу «Культура добросусідства» були розроблені у 2007–2009 рр. і адаптовані у 2018–2019 рр. у рамках проєктів Інформаційно-дослідного центру «Інтеграція та розвиток»

Робочий зошит для дітей і матеріали для батьків і педагогів створені відповідно до програми спецкурсу «Культура добросусідства», яка була схвалена до використання в освітніх закладах України (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України № 22.1/12-Г-366 від 15.06.2018 р.), і надруковані для апробації в ЗЗСО м. Харкова і Харківської області

Авторський колектив:

Аксьонова Наталя Володимирівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства та кафедри туристичного бізнесу та країнознавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;
Араджионі Маргарита Анатоліївна, кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України, головна редакторка;

Волошенко Оксана Валеріївна, молодший науковий співробітник відділу екранно-сценічних мистецтв та культурології Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, менеджер медіаосвітніх програм Академії української преси;

Красиков Михайло Михайлович, кандидат філологічних наук, директор Харківської філії Українського етнологічного центру ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України, професор кафедри етики, естетики та історії культури НТУ «Харківський політехнічний інститут»;

Юр'єва Катерина Анатоліївна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

Ячина Тамара Миколаївна, членкиня Української спілки психотерапевтів, аспірантка кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Особлива подяка за надані матеріали і консультації:

К. В. Алмазниковій, С. С. Араджионі, О. С. Баксеєву, О. В. Банах, О. І. Боярчук, І. В. Бруновій-Калісецькій, І. Б. Гиричу, С. І. Данилову, О. Б. Дущенко, Р. І. Євтушенко, М. С. Єлігулашвілі, І. Р. Залізній, Н. В. Захаровій, С. О. Ісмагілову, В. О. Кіктенку, Ю. Г. Кононенко, Л. Ф. Кравцовій, Л. В. Кравчук, О. П. Лабазі, Н. Д. Лисенко, В. В. Майорському, Л. В. Микитюк, К. О. Мірошниковій, Л. В. Наумовій, Н. Ю. Опенко, Л. П. Повх, І. М. Семиволосу, О. К. Смірнову, Н. В. Трищ, Є. Тулбі, Я. О. Чернишовій, М. І. Чумарній

Рецензенти:

Борщ Ольга Іванівна, директор Новомерчицького НВК Валківської районної ради Харківської області, учитель вищої категорії, учитель-методист;

Голобородько Костянтин Юрійович, доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Культура добросусідства. Частина 4 : Цінуймо край – пишаймося Україною! Харківщина : Робочий зошит для дітей і матеріали для батьків і педагогів закладів загальної середньої освіти Харківської області / [автори-укладачі: Н. В. Аксьонова, М. А. Араджионі, О. В. Волошенко, М. М. Красиков, К. А. Юр'єва, Т. М. Ячина]. – К. : ТОВ «Прометей», 2019. – 116 с. : іл. – Англ., болгар., га'гауз., кримськотат., нім., польськ., ромськ., рос., укр.

ISBN 978-617-7502-39-4

Посібник створений відповідно до програми «Цінуймо край – пишаймося Україною!» спеціального курсу «Культура добросусідства». Він призначений для ознайомлення школярів і їхніх батьків із ментальними, мовними, релігійними, етнокультурними особливостями людей, які мешкають на Харківщині, для проведення системної виховної роботи, розвитку громадянської освіти, формування соціальних компетентностей, навичок конструктивної комунікації й успішної взаємодії в колективі. Зошит може бути використаний також як методичний посібник і хрестоматія для організації роботи учнів на уроці, під час ранкових зустрічей і годин спілкування, у гуртках і вдома.

© Араджионі М. А., ідея, автор-укладач базової версії зошита, 2019

© Аксьонова Н. В., Араджионі М. А., Волошенко О. В., Красиков М. М., Юр'єва К. А., Ячина Т. М., укладання регіонального компонента, 2019

© Pact Inc.

Я ЩИРО ВІТАЮ ТЕБЕ!

Це я – бджілка Меліса! Я рада новій зустрічі з тобою, адже вона допоможе нам ще ближче познайомитися! Ти розгорнув/розгорнула цей зошит – і ми можемо продовжити мандрівку нашим дивовижним і неповторним краєм та нашою чудовою країною. Саме тому наша нова велика подорож називається «Цінуймо край – пишаймося Україною!». А запросимо ми з собою наших рідних, друзів, сусідів. Разом з ними пройдемо туристичними маршрутами краю, познайомимося з чудовими пам'ятниками архітектури, історії, культури, природи, а також із музеями і театрами. А головне – з людьми, які доклали зусиль, щоби зробити наш край і Україну такими розвинутими, сучасними, унікальними й цікавими. Ти зможеш побувати в ролі дослідника/дослідниці, будеш мати змогу замислитися над різними питаннями, навчишся працювати з інформаційними джерелами й навіть сам/сама створювати часописи! Ти вже знаєш про необхідність і значення дружби й доброго сусідства. Ми продовжимо розмову про це, а також поговоримо про цінність довіри, єдності, миру й співпраці. Ти переконаєшся в тому, що немає «кращих» і «гірших» культур. Є різні, у чомусь несхожі на нас, люди – і цим вони нам цікаві. Звичайно, я не забула й про нові цікаві завдання, які ми виконуватимемо під час наших подорожей. Хочу нагадати тобі спеціальні значки, які підкажуть, як потрібно виконати завдання.

виріж,
наклей

напиши,
закінчи
речення

розкажи,
поміркуй
уголос

з'єднай,
обери,
знайди

поміркуй,
дізнайся,
склади, відгадай

словничок

намалюй,
розфарбуй,
домалюй

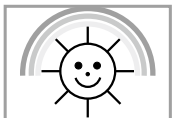

прочитай,
запам'ятай

це цікаво,
поради бджілки

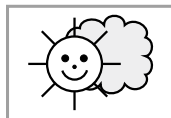
Мені б дуже хотілося знати, чи подобаються тобі наші подорожі. Тому я попрошу тебе трохи пофантазувати. У квадратику, який ти побачиш на початку подорожі, намалюй який-небудь символ, який допоможе мені зрозуміти, чого ти чекаєш від нашої зустрічі. А в кінці подорожі в такому ж самому квадратику спробуй оцінити свої враження й роздуми після заняття. Також подумай, чи виправдалися твої очікування, й вибери позначку, що найкраще відповідає відчуттям чи емоціям, які ти переживаєш.

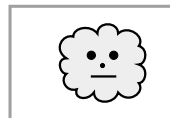
Це було краще,
ніж я
думав/думала

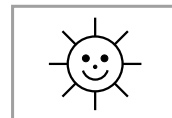
Мені не
сподобалася
подорож

Виправда-
лися, але
не повністю

Не можу
визначитися

Так,
виправ-
дались

Не виправда-
лися, але я не
розчарована/
розчарований

Отже, у путь, знайомитися з дивним і неповторним краєм нашої України!

БАТЬКІВЩИНА ТА МИР. СТАВЛЕННЯ ДО НИХ У РІЗНИХ КУЛЬТУРАХ КРАЮ

Батьківщина – країна, яку людина вважає своєю рідною чи громадянином якої вона є

Громадянин/громадянка – особа, що належить до постійного населення якої-небудь держави, користується її правами і виконує обов'язки, встановлені законами цієї держави

Патріотизм (грец. *патріс* та лат. *patria* – батьківщина) – громадянське почуття, змістом якого є любов до батьківщини і готовність пожертвувати своїми інтересами заради неї, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури, особливе емоційне переживання своєї належності до країни і свого громадянства, мови, історії, традицій, готовність діяти в інтересах Вітчизни та стати на її захист у разі необхідності.

(За М. Тофтулом)

В усіх людей одна святиня,
Куди не глянь, де не спитай,
Рідніша їм своя пустеля,
Аніж земний в чужині рай.
Нема без кореня рослини,
А нас, людей, – без Батьківщини.
(М. Чернявський)

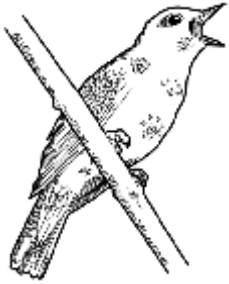

Напиши слова «Батьківщина», «злагода» і «мир» своєю рідною мовою. Вивчи ці слова двома-трьома мовами своїх сусідів.

Прочитай східну казку «Пісня солов'я». Чи доводилося тобі сумувати за рідною домівкою? Зміг/змогла би ти проміняти свій будинок на дорогий палац?

Якось один купець зловив у лісі солов'я, приніс додому й зробив для нього дуже красиву клітку із золота. Був у цього купця дивний сад, а в нім стільки квітів, що очі розбігалися. Посеред саду був фонтан, до якого спускалися мармурові східці. Купець поставив клітку поряд з фонтаном і щодня приходив слухати солов'я. А соловей тільки сумно дивився на небо й тужливо співав. Знайшов купець людину, яка розуміла пташину мову, і привів її до солов'я – хай розгадає, чому він страждає. Послухав чоловік і каже: «Господарю, пташка співає: «Батьківщино моя, гніздечко моє! Мені без вас не жити!»» Минали дні, а соловей співав дедалі жалібніше, дедалі сумніше. Тоді купець відчинив клітку й випустив солов'я на волю, а сам разом з тим, хто знав пташину мову, сів на коня верхи й поскакав

услід за ним. Соловей прилетів до свого порожнього гнізда. Сів на гілку й заспівав: «Батьківщино моя! Ти найпрекрасніша й наймиліша над усе!..» «Ох дивак цей соловей! У мене він жив у розкошах і золоті. Їв і пив зі срібла, але сумував. А тут, побачивши покинуте старе гніздо, співає-заливається!» – вигукнув купець. «А ти не дивуйся, господарю! Кожному своя батьківщина, своє гніздо наймиліше», – сказав його супутник.

Намалюй на окремому аркуші свою Батьківщину. Розкажи, якою ти хочеш бачити її в майбутньому.

Прочитай вірш «Батьківщина» поетки з Київщини Катерини Плівачук.

Чому це, мамо, журавлі,
Які у вирій відлітають,
Там залишившись, не живуть,
Назад весною повертають?
Бо народились і зросли
Вони на цій землі, дитино,
І найдорожча їм вона,
Бо це їх рідна Батьківщина.

Коли зростеш, моя дитино,
Люби цю землю – рідний край.
Не спокусися на чужину,
Де легко жить, не проміняй.
Підтримкою будь своєму народу,
Життя будуй у своїй країні.
Не покидай її, дитино,
Твори й працюй на Батьківщині.

Поясни, як ти розумієш ці прислів'я й приказки. Подумай: що їх об'єднує?

Dry bread at home is better than roast meat abroad. Сухарі вдома смачніші від печені на чужині. (Англійське)

Найцінніше для людини на чужині – це її Батьківщина. (Арабське)

Опознай родината, за да я обикнеш. Щоб полюбити Батьківщину, треба її знати. (Болгарське)

Vatan çekeder evin eşiindän. Батьківщина починається з рідної хати. (Гагаузьке)

Mein Nest ist das best. Своє гніздо найкраще. (Німецьке)

Naród ma jeden dom – ojczyznę. Народ має один дім – Батьківщину. (Польське)

Przystoi walczyć w obronie praw, wolności, ojczyzny. Не соромно боротися за права, свободу та Батьківщину. (Польське)

Мала птица, а и та своё родное гнездо бережёт. Мала пташка, а й та своє гніздо береже. (Російське)

Не шукай найкращий край, там, де Батьківщина, – рай. (Туркменське)

У рідному краю гарно, як у раю. (Українське)

За морем тепло, але вдома тепліше. (Фінське)

Прочитай народну легенду про походження назви нашої країни. Які ще тлумачення цієї назви тобі відомі? Які асоціації викликає слово «Україна» в тебе? Як нам треба берегти нашу країну?

Колись люди говорили, що Бог створив нашу землю і почав роздавати її різним народам. Наші предки пізно прийшли, і землі їм не дісталася. І почали вони благати: «Дай

нам, Боже, землі-материзни!» Господь їм відповів: «Буде вам матінка земля. Ідїть та осїдайте он на тому клаптику між морями». І показав, де саме. Та наші предки відповіли: «Нї. Ми не будемо там жити. Там уже живуть італійці, німці, французи». Погодився Господь і сказав: «Гаразд. Віддам я вам он той куточок понад Дніпром, що залишив собі на земний рай. Там є все: річки, озера, пустелі, ліси, гори. Але то незвичайний куточок – раїна. Земля там дуже родюча і пахне медом, вода – як молоко, а з неба в душу людей ллється пісня. На той куточок будуть зазіхати нечестивці, тому його треба пильнувати і боронити. Як будете і на правду відважними, то на тій землі станете господарями, а як ні – то рабами нечестивців». Пішли предки наші на ту землю й оселилися там. А країну свою назвали Україною. І тепер ми живемо на тій самій райській землі.

Послухай вірш «До України» ромського поета-пісняка Михайла Козимиренка його рідною мовою та в перекладі українською. Які слова засвідчують любов автора до своєї країни?

Дадэнгири пхув, Украина мири,
Ту сы мандэ екх сыр чачи даёри,
Мири дроги пхув, ман хан трэ дукха,
Ягаса пэкэн, сыр лонд дрэ якха.
Мири даёри, манг ило мро – оддава,
Ваш пэскэ мэ тутыр ничи на мангава,
Мэк блата хасёл, мэ жужя тут кэрава!
Сарэ манушэнгэ тэ дэл Дэвэл бахт,
Саро мэк хасёл, саро со бибахт!
Камам тэ шунав Шэвчэнконо лав,
Сарэн манушэн, сыр пшалэн, тэ полав!
Тэ наровэл Дай ваш вмардэ чхаворэн,
Чхавэ тэ бистрэн, со да сы марибэн,
Чхая тэ выджян май шукар пало ром,
Сарэн кхам татькирла, дэвлэса до дром!

Моя Україно, ласкавий мій краю,
Удень і вночі я твій біль відчуваю.
І очі застелюють сльози солоні,
І паморозь тихо лягає на скроні.
Для тебе нічого я не вимагаю,
Не б'ю себе в груди,
не рвуся до раю.
Мені лише треба дощу весняного,
Щоб плісняву змити
зі всього, зі всього.
Щоб бачив тебе я відроджену знову,
Пісні твої слухав
й Шевченкове слово.
Щоб й рома ти визнавала за сина,
Бо ти моя ненька, моя Батьківщина.

Прочитай вислови відомих людей світу про Батьківщину, громадянськість та патріотизм. Який вислів тобі подобається найбільше і чому?

- Патріотизм – це не фарбувати асфальт у жовто-блакитні кольори, а час від часу його ремонтувати. (*Сергій Жадан, український поет*)
- Усвідомлена любов до свого народу не поєднується з ненавистю до інших. (*Дмитро Лихачов, російський філолог*)
- Потрібно спочатку бути поганим громадянином, щоб потім стати хорошим рабом. (*Шарль Монтеск'є, французький філософ*)
- Немає патріотів там, де йдеться про податки. (*Джордж Орвелл, англійський письменник*)
- Наша Батьківщина благає допомоги красномовства, бо так багато її преславних подвигів поминається глибокою мовчанкою. (*Феофан Прокопович, український богослов*)
- Важливо, щоб ти був готовий померти за свою країну, але ще важливіше, щоб ти був готовий прожити життя заради неї. (*Теодор Рузвельт, президент США*)

Впиши пропущені слова у вислови про Батьківщину. Розкажи, як ти їх розумієш.

Без любові до _____ немає любові до _____ . (людини, Батьківщини)

Люблять _____ не за те, що вона _____ , а за те, що _____ .

(Батьківщину, велика, своя)

Не питай, що твоя _____ може зробити для тебе, питай, що ти можеш _____

для своєї країни. (країна, зробити)

Які якості, на твою думку, мусить мати громадянин/громадянка країни? Вибери зі списку та познач галочкою. Поясни, як ти їх розумієш.

АКТИВНІСТЬ	ГІДНІСТЬ	СМІЛИВІСТЬ
АГРЕСИВНІСТЬ	ЕГОЇЗМ	ТОЛЕРАНТНІСТЬ
БАЙДУЖІСТЬ	ЗЛІСТЬ	УВАЖНІСТЬ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	ІНІЦІАТИВНІСТЬ	ЧЕСНІСТЬ

Допиши речення.

Моєю Батьківщиною є чудова країна _____ . Місце, де я живу, – _____ , – є моєю батьківщиною. Я намагаюся піклуватися про свою батьківщину й для цього я вже зробив/зробила _____

Я вважаю: щоб стати справжнім/справжньою громадянином/громадянкою України, мені ще треба _____

Як ти думаєш, що таке мир? Придумай своє визначення слів «мир» і «війна», використовуючи слова в малюнках. Намалюй на окремому аркуші свої символи-асоціації до слів «мир» і «війна».

МИР – це життя у злагоді. МИР – це відсутність війни.

МИР – це коли люди не сваряться.

МИР – це спокій за своє життя й життя близьких.

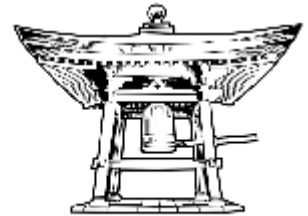
МИР – це _____

Війна – це _____

Щороку 21 вересня в усьому світі відзначають Міжнародний день миру (англ. *International Day of Peace*). За ініціативою Генеральної Асамблеї ООН цей день відзначається як день всесвітнього припинення вогню і відмовлення від насильства. У цей день кожен має замислитися над ціною миру, його важливістю для жителів усієї планети. В Україні свято встановлено згідно з Указом Президента України «Про День миру» від 5 лютого 2002 року. Таким чином наша країна підтвердила свою відданість і підтримку ідеалам миру. Існують символи миру – це умовні позначення, які свідчать про прагнення людей Землі жити у злагоді, спокої та дружбі. Як емблему на Міжнародний день миру використовують зображення білого голуба з оливковою гілкою. Її творцем є іспанський художник Пабло Пікассо. Символом спокою, мирного життя та дружби, вічного братерства і міжнародної солідарності всіх людей світу став Дзвін Миру. Вперше він був установлений у штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку 1954 р., потім такий дзвін з'явився і в різних країнах світу. Дзвін Миру закликає до дії в ім'я збереження миру та життя на Землі, збереження Людини й Культури.

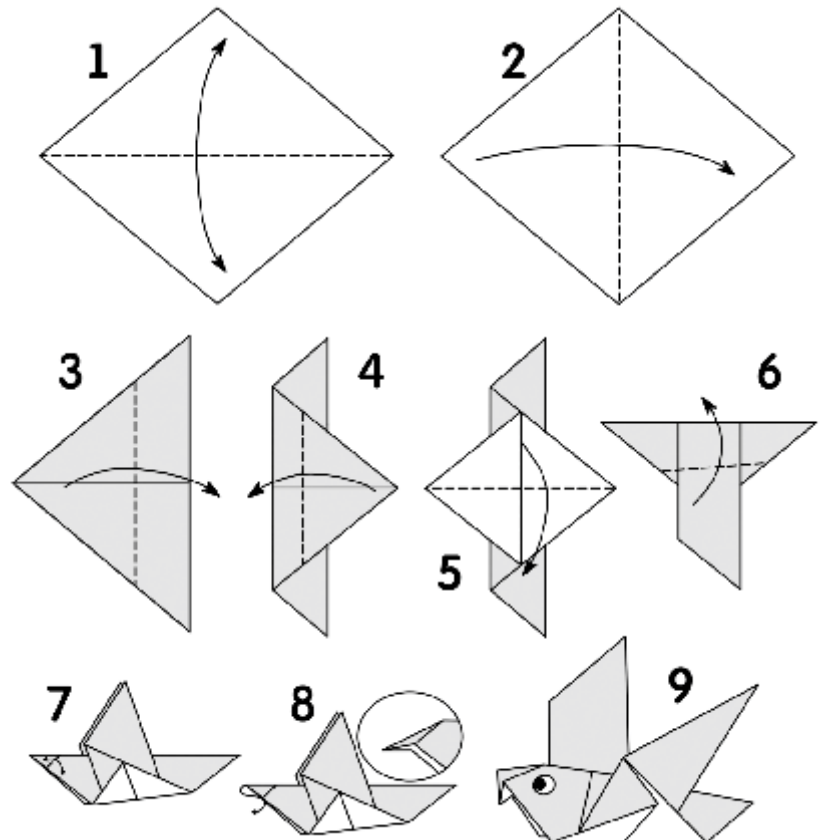

Розгадай ребус (див. правила на стор. 112)

Виготов фігурку голуба в техніці оригамі. Разом з однокласниками та однокласницями напишіть на фігурках побажання, якою ви хочете бачити нашу країну. Розмістіть фігурки голубів навколо карти України, щоб наша Батьківщина була завжди захищена миром і злагодою, радісним і щасливим життям.

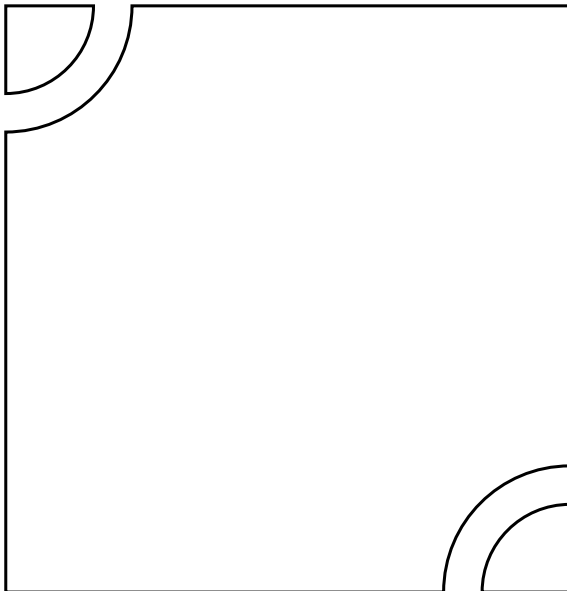
Прочитай уривок вірша Марії Скочиліс «Лист солдату». Спробуй сам/сама написати лист захисникам і захисницям нашої країни. Поміркуй, хто ще, крім військових, може захищати країну.

Привіт, солдате! Ти мене не знаєш,
Я просто дівчина, живу собі як всі,
В моєму місті тихо, не стріляють,
Але війна торкнулася душі.
Ти зараз там, на Сході, захищаєш
Свою країну на передовій,
Там дуже страшно, постріли лунають,
Та Ти ідеш вперед, вперед у бій.
Ти борешся за волю України,
За незалежність, за її життя

І за майбутнє кожної людини,
А серед тих людей також і я.
Ти тільки повернись, благаю, чуєш,
Ти не лети високо в небеса,
Бо тут, на цій землі, Тебе чекають
Батьки, дружина, діти... вся сім'я.
Я сподіваюсь, ці рядки почуєш,
А може, прочитаєш у листі,
Я дякую Тобі, що захищаєш
Мою країну, дякую Тобі...

Придумай і намалюй символ чи емблему миру та злагоди.

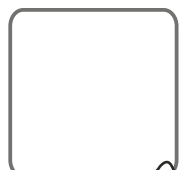
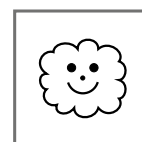
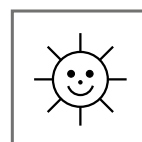
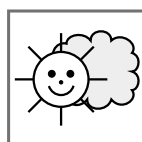
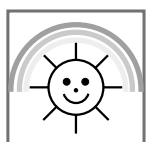
Вибери те, що, на твою думку, сприяє збереженню миру у твоєму найближчому оточенні.

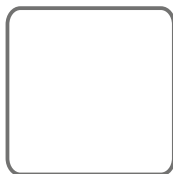
1. Бажання зрозуміти іншу людину.
2. Відмова від насильства.
3. Визнання прав і свобод інших людей.
4. Доброзичливість у спілкуванні.
5. Здатність визнати свою провину.
6. Здатність поставити себе на місце іншого.
7. Сприйняття інших такими, якими вони є.
8. Толерантність до чужих думок, вірувань, поведінки.
9. Уміння пробачати.

Поміркуй і запиши, що ти можеш зробити для збереження миру

у своїй сім'ї _____
у своєму класі _____
на своїй вулиці _____
у своєму місті _____
у своїй країні _____

ДОБРОСУСІДСТВО. ЦІННІСТЬ ЄДНОСТІ, ПОРОЗУМІННЯ ТА СПІВПРАЦІ

Придумай визначення.

 Добросусідство – це _____

 Цінність – це _____

Чому люди вважають добросусідство однією з найважливіших людських цінностей?

Прочитай і згадай подібні прислів'я, які ти знаєш. Подумай: чому в різних культурах зустрічаються схожі за змістом прислів'я?

Якщо в сусіда мир, то і в тебе вдома мир. *(Вірменське)*
Згода міцніша за кам'яні стіни. *(Вірменське)*
Джемаат аткъан таш узакъкъа тюшер. *Гуртом можна зробити більше, ніж поодинці. (Кримськотатарське)*
Накликавши вогонь на сусіда, і сам згориш. *(Китайське)*
Згуртованість людей – непорушна фортеця. *(Корейське)*
Eintracht das Kleine mehrt, Zweitracht das Grosse verheert. *Єдність збільшує мале, незгода руйнує велике. (Німецьке)*

Прочитай кримськотатарську легенду про східного мудреця Ходжу Насреддіна. Спробуй пояснити, що таке «родзинки» і «кишмиш». Розкажи, до чого привела сварка торговців. Як би ти вчинив/вчинила, якби опинився/опинилася на місці Насреддіна? Доведи, що Насреддін був добрим сусідом. Чому дуже важливо жити в мирі з сусідами?

ХОДЖА НАСРЕДДІН І ЙОГО СУСІДИ

Придбав Насреддін будинок у Криму. Будинок був хоча й маленький, але світлий і сухий. Сусідами по вулиці виявилися вірмени, греки, караїми, кримчаки, кримські татари, турки. Нікого з них не образив Насреддін. Усіх запросив на входини. Чебуреки й шашлики приготував, запашну каву заварив. Неначе всім залишилися задоволені гості. Та відчув Ходжа Насреддін з їхніх розмов, що немає серед них миру та ладу. Та й на базарі помітив, що мусульмани уникають купувати що-небудь у християн, а ті, у свою чергу, обходять

Єдність – тісний зв'язок, згуртованість, цілісність, неподільність життєвих поглядів та інтересів

Порозуміння – продуктивне спілкування, взаємна домовленість, погодженість у діях або вчинках з іншою людиною

продавця-мусульманина. День і ніч Ходжа трудився на своїй ділянці, бо добре пам'ятав, що «на тій землі, де в тебе піт виступає, не лише просо, а й золото зростає». Зі всіма в мирі жив Насреддін, і не заростала травною дорога до його оселі. Кожному сусідові прагнув допомогти людяний Ходжа. І тому незабаром уславився в містечку як задушевна, мудра, працелюбна й чесна людина. Але зібралися темні хмари над містом. Спалахнула на ринку бійка між греком, що продавав родзинки, і торговцем кишмишу – турком. На допомогу забіякам при-йшли одновірці. Побоїще з базару перейшло на вулиці містечка. Задзвеніли вікна будинків, заплакали й закричали діти й жінки. Ошалілі люди били невинних, знищували майно, різними мовами зверталися до одного й того ж Бога.

Докотилася бійка й до подвір'я Насреддіна. Він став перед входом, тримаючи в руках не палицю чи рушницю, а важкий, блискучий від постійної роботи кетмень. Піднявши це знаряддя землероба над головою, закричав Ходжа: «Люди! Сусіди! Схаменіться! Хіба не ходите ви по одній землі? Хіба не дихаєте одним повітрям? Хіба не гріє вас одне й те ж сонце? Хіба фрукти й овочі, вирощені мусульманами, мають інший смак, ніж плоди християн? Перестаньте сваритися й битися! Ось перед входом у мій двір фонтан, омийте свої руки, увійдіть до будинку, сядьте в тінь під деревом, спробуйте плодів мого саду». Великий був авторитет Насреддіна, схаменулися та заспокоїлися люди. Увійшли до його двору. Розташувалися по обидва боки постеленого на траві килима і, почастивавшись, переломили «хліб дружби» та почали розмовляти між собою. Старші мудрі люди, яких називають аксакалами, вирішили забрати товар у призвідників сварки – продавців сушеного винограду, щоб змішати родзинки з кишмишем і дітворі роздати. Домовилися надалі сварок та бійок не зчиняти і всіх людей, незалежно від віри й посади, шанувати.

Прочитай текст. Розпитай близьких, які приклади доброго сусідства, культурного взаємообміну, взаємодопомоги та співпраці між жителями населеного пункту або краю вони пам'ятають. Перекажи ці історії своїм однокласникам та однокласницям.

Наш край завжди був затишною оселею для представників багатьох культур. Харків'яни давно переконалися в необхідності взаємної поваги й доброзичливості, діалогу й взаємодії між людьми, незважаючи на відмінності їхніх мов, релігій і культур. Тому жителі Харківщини можуть навести безліч прикладів добросусідства, взаємодопомоги та співпраці. Мешканці краю, незалежно від їхньої релігійної належності, разом відзначали свята, створювали сім'ї, й, окрім своєї рідної, знали декілька мов, якими розмовляли мешканці населеного пункту. Під час Другої світової війни, ризикуючи життям, вони рятували своїх сусідів від нацистських розстрілів.

А що б ти міг/могла розповісти нащадкам про нинішні сусідські взаємини серед людей, які живуть на Харківщині? Склади невелику розповідь і запиши її на окремому аркуші.

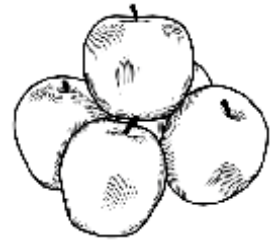
Співпраця – спільна з іншою людиною діяльність із очікуванням вдалого результату

Прочитай вірш «Йонатанки» закарпатського поета Степана Жупанина. Згадай, коли ти несподівано ділився/ділилася чимось зі своїми однолітками, як вони це сприймали. Розкажи, що ти відчував/відчувала, коли доводилося отримувати несподівані подарунки від інших.

Ще скрипить снігами
Березневий ранок.
В клас приніс я друзям
Кошик йонатанок.
Зимували в сіні –
Пахнуть медоцвітом,

Ніби завітало
В школу тепле літо.
Смакували друзі,
Стали веселіші.
Яблука зимові
У гурті смачніші.

Прочитай бірманську казку «Корови нарізно – тигру радість». Подумай: чому тигру вдалося розсварити корів? Пофантазуй, що може статися, якщо раптом розсваряться між собою пальці на твоїй руці; речі, які ти носиш; різні клавіші в музичному інструменті тощо. У чому цінність і переваги єдності та співпраці?

У давні часи неподалік від лісу паслася череда корів. Трималися вони завжди разом, жодна від стада не відходила. А в лісі жив тигр, і був він дуже хитрий і підступний. Давно вже хотілося йому роздерти якусь корову. Але стадо було наче кам'яна скеля – спробуй тут потягти хоч одну! Тоді тигр вирішив якось роз'єднати стадо, посварити корів. Ось одного разу підібрався він до однієї корови і став їй нашіптувати: «Слухай, круторога, а знаєш, що он та, із загнутими рогами і запалими боками, надумала заколоти тебе?» Потім він підповз до іншої корови: «Гей, довгохвоста! Ти, я бачу, пасешся, ніби й нічого не сталося. Або не бачиш, як пнеться ота корова з прямими рогами. Та вона ударити тебе збирається!» Повірили корови хитрому тигрові і почали підозріло вдивлятися одна в одну і скоро пересварилися через якусь дрібницю. Вони вже не трималися всі разом, як раніше, – нарізно траву щипають, нарізно на водопій ідуть. І тепер тигру легко було роздерти їх усіх одну за одною. Так і з'їв усе стадо. З тих пір люди і кажуть: «Корови нарізно – тигру радість».

Прочитай текст, проведи обговорення й занотуй його результати.

Жити, не спілкуючись з іншими людьми, ми не можемо. Щодня вдома, у школі, у транспорті та навіть біля твого будинку ми розмовляємо і взаємодіємо з іншими людьми – твоїми рідними, друзями, сусідами. Але чому іноді виникають непорозуміння, недотримання обіцянок, чвари та образи? Вся справа в тому, що нам легко співпрацювати

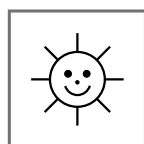
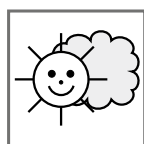
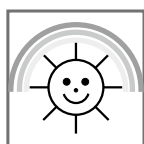
та порозумітися з однодумцями (людьми, які мають такі самі погляди). І набагато важче – з людиною, яка має відмінну від нашої думку. Погодись, навіть сам/сама із собою в думках сперечаєшся, робиш вибір щодня. Що ж говорити про спілкування з іншими людьми! Добра новина – можна і потрібно вчитися досягати порозуміння та співпраці. Поглянь на малюнок. Цифри, зображені на перетині кіл, показують, що утвориться в результаті поєднання двох понять. Сектор 1: Єдність + Співпраця = Втілення найкращих спільних ідей у життя! Сектор 2: Єдність + Порозуміння = Згуртованість, злагода, толерантне ставлення і врахування думки кожного! Сектор 3: Співпраця + Порозуміння = Продуктивне спілкування, погодженість у діях, досягнення чудових результатів! Як ти гадаєш, що може утворитися в секторі 4? Обговори свої міркування з однокласником/однокласницею, сформулюйте вашу спільну думку й запиши її нижче. Щойно, навіть не помічаючи цього, ти співпрацював/співпрацювала з іншою людиною. І, напевне, намагався/намагалася її зрозуміти, тобто застосовував/застосовувала навичку порозуміння. Якщо ви дійшли спільного висновку, тоді ваша взаємодія закінчилася єдністю. Тож кожного дня, виконуючи спільні завдання або працюючи в групах, ти маєш можливість практикуватися співпрацювати, взаємодіяти, досягати порозуміння й відчувати єдність зі своїми однокласниками та однокласницями. Однак не забувай, що, працюючи в команді, ви маєте не тільки спільну мету, а й спільну відповідальність за досягнення результату. Тому варто домовитися про певні правила роботи й дотримуватися їх, поважати одне одного й дослухатися до всіх думок, розподіляти завдання та об'єднувати зусилля.

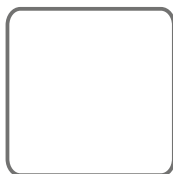

роботи й дотримуватися їх, поважати одне одного й дослухатися до всіх думок, розподіляти завдання та об'єднувати зусилля.

Подумай, як можна покращити життя у твоєму будинку, у школі, у твоєму місті. Уяви, що ти міг/могла би потрапити до мера твого міста, що б ти запропонував/запропону-вала зробити? А які ідеї в тебе є щодо того, як зробити шкільне життя цікавішим? Адже для цього не обов'язково мати купу грошей! Вартість твоєї ініціативи може складатися лише з бажання і часу кожного/кожної її учасника/учасниці. Занотуй свої ідеї нижче, щоб не забути, й приступай до їхнього втілення в життя!

«МИ» І «ВОНИ»: КОНСТРУКТИВНЕ СПІЛКУВАННЯ, ДРУЖБА Й СПІВПРАЦЯ

Прочитай казку Наталії Абрамцевої «Втрата» та спробуй уявити себе на місці однієї з гвоздик. Як би ти вчинив/вчинила на місці квітів, дізнавшись, що бачиш у дзеркалі лише своє відображення? Як ти думаєш, чи має значення колір волосся, очей, шкіри для дружби й співпраці людей?

Поряд із дзеркалом бабуся поставила вазу. Квіти побачили своє відображення в дзеркалі: дві гвоздики білі, дві рожеві й одна червона. Раніше вони не бачили дзеркал і не знали, що таке віддзеркалення. «Нас чекають прекрасні квіти», – сказала червона гвоздика. «Чарівні, чарівні», – додали гвоздики рожеві та білі. Квіти хвалили себе й не знали про це. Вони граціозно поклонилися. Ті, інші квіти теж поклонилися. «Запитаємо їх про що-небудь!» – вирішили гвоздики. Про що було питання? Неважливо. Але відповіді вони не почули. І тоді, і згодом. Невже ті, інші, не хочуть дружити?..

Дзеркало вирішило розкрити таємницю. Подзвонюючи, воно сказало, що це не інші гвоздики, а віддзеркалення. «Це ви! Прекрасні, чарівні, чудові квіти – ви!» Дзеркало не сумнівалося в тому, що гвоздики задоволені, але вони чомусь засумували й затихли. А потім червона гвоздика боязко запитала: «Ви впевнені, що тих квітів і справді зовсім немає?» – «Звичайно», – тихо задзвеніло дзеркало. «Шкода, сумно...» – сказали квіти. Дзеркало здивувалося: «Чому ж не пишаються, не радіють прекрасні квіти? Адже вони, виявляється, найгарніші». А гвоздики не думали про це й зовсім не раділи. Вони втратили друзів: гвоздику червону, дві гвоздики білі та дві рожеві...

Подумай і дай відповіді на запитання. 1. Що ти любиш найбільше? 2. Про що ти мрієш? 3. Чого б хотів/хотіла побажати всім своїм однокласникам та однокласницям? Напиши свої відповіді на запитання в першому стовпчику. Підійди до однокласника чи однокласниці, з якими ти найменше спілкуєшся. Запиши їхні відповіді на ці ж питання в другій і третій колонках. Порівняй записи в стовпчиках. Розкажи, чи є щось спільне у ваших відповідях. Що тобі найбільше сподобалося у відповідях твоїх однокласників і однокласниць?

Я	ОДНОКЛАСНИК	ОДНОКЛАСНИЦЯ
1. _____ _____	1. _____ _____	1. _____ _____
2. _____ _____	2. _____ _____	2. _____ _____
3. _____ _____	3. _____ _____	3. _____ _____

Розшифруй (див. шифр на стор. 114) два грузинських прислів'я та поясни, як ти їх розумієш.

△↔□▭▭✦ ∩◊∩◊◊⊗✦⊠ □□ ▽↔□▭▭▭, ✦ ⊕⊕◊⊗ -
 □□ ▽◊∩.

⊕◊□♥⊗▭▭ ∩⊕▭⊗◊ ⊕ ∩◊◊◊ - ◊ ⊕ ◊▭⊗▭◊
 ⊕◊□♥⊗▭◊◊ ∩↔✦∩◊□⊗.

Прочитай інструкцію до вправи «Салат із секретом, або Особистості зі смаком». Виконай її разом із однокласниками та однокласницями. Після презентації результату поміркуй і спробуй дати відповіді на такі запитання. Як поєднати різні характери й отримати гарний результат? Що стало запорукою успіху вашого рецепту? Чи збережеться смак, цікавість рецепту, якщо прибрати хоча б один інгредієнт? Чи всього вистачало у вашому салаті, що хотілося б додати? Як ти думаєш, чим гарна різноманітність? Чи вдалося тобі побачити себе «збоку»? Чи хтось поміняв свій овоч/фрукт на інший після обговорення в групі? Якщо так, чому? Чи легко вам було співпрацювати в групі? Що допомагало, а що заважало вашій співпраці?

Є думка, що людині набагато легше знаходити мову зі схожою на неї навіть зовнішньо людиною. Наразі ми пропонуємо тобі побачити переваги різних однокласників.

- Припустімо, що різні овочі, фрукти та спеції говорять про різні риси характеру. Подумай, який овоч, спеція або фрукт/ягода більше нагадує твій характер. Якщо необхідно, додай до переліку свій варіант тлумачення або інший фрукт/овоч чи спецію, яка тобі найбільш пасує, та стисло опиши риси свого характеру.
 - Буряк – червоний, сором'язливий і не завжди знає свою цінність для інших.
 - Груша – доброзичлива, м'яка і затишна людина.
 - Картопля вміє підлаштуватися (чи то бути картоплею-фрі, чи «в кожушку», чи пюре) і відчувається добре в будь-якій компанії.
 - Квасоля має твердість у поглядах і принципах, обстоює свою точку зору.
 - Ківі – корисний і багато знає, до нього біжать за порадою, але його не завжди легко знайти, полюбляє побути на самоті.
 - Олія готова вислухати кожного і намагається пом'якшити різні неприємні ситуації. Вона буває різна: кукурудзяна, оливкова, соняшникова тощо, але завжди в гуморі, адже її дитинство пройшло під яскравим сонцем.
 - Помідор – веселун, іноді здається легковажним, але вміє розрядити будь-яку напружену ситуацію.
 - Сіль – не дуже помітна ззовні людина, але без неї не відбувається жодна подія в класі, бо може запропонувати гарну ідею чи впоратися з будь-яким завданням.
 - Суничка полюбляє красу навколо, тому часто намагається прикрасити світ будь-яким способом: від пенала до зробленої презентації для уроку.

- Цибуля асоціюється з людиною, яка близько бере все до серця і може легко заплакати навіть через чужий біль.
- _____

2. Намалюй на окремому аркуші той фрукт/ягоду, овоч чи спецію, що може розповісти про твою вдачу.
3. За допомогою жеребкування об'єднайся з однокласниками та однокласницями в групи по 5–6 осіб і розкажіть одне одному про ті овочі/фрукти/спеції, які ви обрали, й чому вони відповідають вашим рисам характеру. Після обговорення учасники за бажанням можуть поміняти обраний овоч чи фрукт на той, що більш яскраво відображає характер цієї людини.
4. Приготуйте разом незвичайний овочевий чи фруктовий «салат з особистостей» і представте його назву та рецепт перед класом. Використовувати потрібно всі овочі/фрукти/ягоди/спеції, наявні у вашій групі. Готуючи ваш салат, пам'ятайте про вдалі комбінації: потрібно, щоб він був не тільки унікальним, а й смачним у реальному житті.
5. Після презентації ваших смачних «салатів» проведіть обговорення і дай відповіді на запитання, що містяться в завданні.

Прочитай українську казку «Журавель та чапля» в переказі Олени Пчілки або подивись мультфільм. Подумай: чи вміли журавель і чапля спілкуватися? Чому в них нічого не вийшло?

Був собі Журавель, і подумав він оженитися. «Кого ж би то взяти? Візьму Чаплю! – думає Журавель. – Вона мені по мислі! Якраз для мене!» От приходить до Чаплі та й каже:

– От я хочу тебе сватати, чи підеш за мене?

Подумала Чапля та й каже:

– Ні, щось я не маю охоти за тебе йти!

– Ну, як не маєш, то не маєш, Бог з тобою! – каже Журавель і пішов собі.

Але згодом роздумалася Чапля, приходить до Журавля та й каже:

– Знаєш що? Я вже роздумалася і вже хочу йти за тебе!

– А! – каже Журавель. – Ти роздумалась, і я тепер «роздумався», не хочу вже тебе брати!

– Ну, не хочеш, то й цур тобі! – каже Чапля, пішла така розгнівана.

Тим часом Журавель, як почав знов думати, розміркувався, йде знов до Чаплі.

– Вибачай, – каже, – що я тоді так тобі відказав. Тепер я надумався і хочу таки тебе брати!

– А! – каже Чапля. – Ти надумався, і я «надумалась», що мені за тебе не йти! Як то можна: я, молода, сама до тебе приходила, а ти мені так прикро відказав! Та щоб я після всього пішла за тебе? Ніколи у світі! Іди з очей!

Пішов Журавель. А Чапля як почала думати та й стала жалкувати: «Що се я, дурна, зробила! Нащо я Журавлеві відказала? Ну, чи добре ж отак самотою жити? Без господаря в хаті? Він же приходив, перепрошував. Піду скажу йому, що вже згоджуюсь!»

Пішла Чапля: здибалася мовби несподівано з Журавлем та й каже йому, що от так і так.

Куди там! Журавель уже й не думає її брати.

– Що ж се, – каже, – таке: ти мені вже двічі гарбуза дала, та щоб я знов тебе сватав? Не хочу!

– Ну, не хочеш, то нехай же ти згинеш! – каже чапля. – Вже ж тепер і не думай, і слова мені не кажи ніколи про своє сватання! Нехай тобі біс!

А Журавель таке знов почав думати: «Отже, таки ожениюся, що ж таки бурлакувати – без вірної дружини та без господиньки в хаті – недобре! Піду до Чаплі, перепрошу її гарненько, може, піде!»

Пішов, але Чапля таки затялась, не хоче.

– Бачиш, – каже, – таки ти прийшов до мене! Отже ж, тепер я не хочу, нізащо не піду!

І так вони все ходять та ходять, а побратися ніяк не можуть: коли одно «надумається», то друге «роздумається», та й нема згоди. От так і ходять до цієї пори!

Напиши діалог Чаплі та Журавля так, щоб вони почули одне одного й закінчення в казці було щасливим.

Прочитай вірш і ти дізнаєшся, скільки цікавого можна робити разом із другом/подругою. Розкажи: а що ти робиш разом із друзями/подругами?

Як добре з друзями дружити! –
Без них на світі не прожити!
Із другом можна малювати,
І в різні ігри ще пограти,
І їсти, й пити, й танцювати,

А можна просто помовчати.
Друг зрозуміти тебе може,
А якщо важко – допоможе.
Як добре з друзями дружити! –
Без них на світі не прожити!

У чому важливо погоджуватися з другом/подругою? Чи бувають випадки, коли важливо не погодитися? Наведи приклади, як можна не погодитися, не образивши при цьому свого/свою друга/подругу.

Згадай ситуації, де справжній/справжня друг/подруга виявив/виявила би:

співчуття, емпатію _____
турботу, допомогу _____
чуйність, підтримку _____

Які якості допомагають людям помиритися, а які заважають? З'єднай стрілками.

ГУМОР,
ДОБРОЗИЧЛИВІСТЬ

НЕВМІННЯ
ЧУТИ ІНШОГО

ГОРДІСТЬ

ДОПОМАГАЄ
ПРИМИРЕННЮ

НЕДОВІРА

ДОВІРА

ЗАВАЖАЄ
ПРИМИРЕННЮ

ОБРАЗА

ЕГОЇЗМ

ТЕРПІННЯ

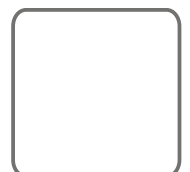
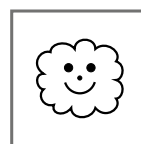
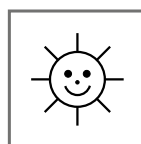
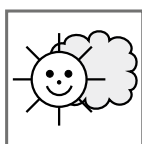
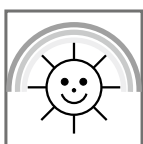
Подумай, у яких ситуаціях гордість і гумор можуть допомогти примиренню, а в яких – завадити. А які ще якості або дії можуть привести як до примирення, так і до продовження сварки? Напиши їх.

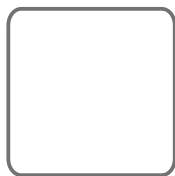

Зашифруй моїм шифром прислів'я про дружбу, яке тобі подобається, і дай його розшифрувати сусіду по парті. Обговоріть, чому ви вибрали саме ці прислів'я.

Слово «любов» можна відтворити у вигляді сердечка. Спробуй також за допомогою малюнка зашифрувати слово «дружба». Напиши своє ім'я та ім'я свого/своєї найкращого/найкращої друга/подруги, а між ними намалюй придуманий тобою символ дружби. Обміняйся зошитами з однокласником/однокласницею. Порівняй малюнки. Який вияв дружби найбільше цінують твої однолітки?

ЩО ТАКЕ НАСИЛЬСТВО? ЯК ЙОМУ ПРОТИДІЯТИ? ЛЮДСЬКА Й ОСОБИСТА ГІДНІСТЬ

Гідність – цінність
всього людини; ставлення
людини до самої себе
і ставлення до неї з боку
суспільства

Насильство – це
застосування сили або
психологічного тиску
до слабких або тих, хто не може
чинити опір

Людську гідність має будь-яка людська істота – і немовля, яке ще нічого ні хорошого, ні поганого в житті не зробило, і найбільший злочинець. Людську гідність слід відрізнити від особистої гідності, яка є поняттям, близьким честі, – таку гідність треба заробити. Особиста гідність росте, коли людина поводить себе благородно та порядно, і можна її втратити, якщо вчинимо підло. Для прав людини важливим є перше поняття – людська гідність, і як наслідок її існування – перелік свобод і прав. Наші права і свободи – це наш щит, що прикриває нас, нашу людську гідність від зазіхань з боку держави. Права людини не можуть дати нам гарантії, що нас будуть любити і пестити, не гарантують ні щастя в житті, ні навіть справедливості або хоча б мінімального добробуту – вони лише захищають нас від негуманного ставлення, принижень і зазіхань на нашу гідність, і то лише з боку одного, але найсильнішого порушника, тобто державної влади, яка може застосовувати різні засоби тиску і примусу.

(За Мареком Новіцьким)

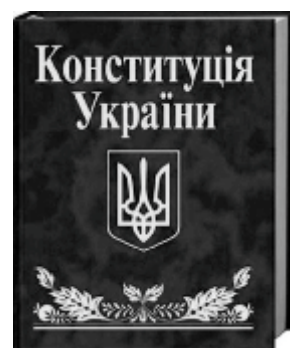
Головним законом нашої держави є Конституція України. Згідно з нашою Конституцією утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. У статті 3 цього документа людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Також про людську та особисту гідність йде мова в інших статтях Конституції, а саме:

Стаття 21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Стаття 23. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, у якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Стаття 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Стаття 28. Кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Про захист людської та особистої гідності є спеціальні статті в іншому важливому документі держави – Цивільному кодексі України, який регулює відносини між громадянами країни:

Стаття 297. Право на повагу до гідності та честі.

1. Кожен має право на повагу до його гідності та честі.

2. Гідність та честь фізичної особи є недоторканими.

3. Фізична особа має право звернутися до суду з позовом про захист її гідності та честі.

Стаття 23. Відшкодування моральної шкоди.

1. Особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав.

2. Моральна шкода полягає: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. (...)

Булінг (англ. *bully* – задиратися, залякувати) означає різновид насильства: залякування, фізичний або психологічний терор, спрямований на те, щоб викликати в іншого страх і таким чином підпорядкувати його собі.

Цькування – агресивне переслідування одного з членів колективу з боку інших членів колективу або його частини. Виявляється в бойкоті, дошкулянні, кепкуванні, дезінформації, доносах, завданні шкоди здоров'ю, дрібних крадіжках або псуванні особистих речей, приниженні особистої гідності.

Мобінг (з англ. *mob* – натовп) – форма психологічного насилля у вигляді цькування людини в колективі, щоб її «вичавити» звідти.

Хейзинг (з англ. *hazing*) – ритуалізоване жорстоке або принизливе поведіння при вступі до певної групи та подальша підтримка ієрархії в цій групі.

Прочитай перелік. Якщо щось із цього переліку відбулося або відбувається зараз у твоєму житті, значить, ти став/стала жертвою насилля з боку твоїх однолітків, старших школярів або дорослих. Про це не можна мовчати. Обов'язково розкажи про це вчителю/вчительці або соціальному(-ій) працівнику(-ці). Також ти можеш зателефонувати на безкоштовну національну дитячу «гарячу лінію» – 0-800-500-225.

- З тебе коли-небудь глузували, тебе дражнили, обзивали чи цькували у твоєму шкільному колективі, принижували твою особисту гідність.
- Тебе ігнорували, не запрошували до гри, у спортивну команду, працювати в групі чи робити спільний проект.
- Тебе ображали чи ставилися до тебе упереджено через твою стать, колір шкіри, акцент, релігійні переконання або культурну належність.
- З тебе знущалися через окуляри, брекети, слуховий апарат або через одяг, твій зріст, статуру, розміри чи форму тіла тощо.
- Тобі казали, що ти погана, невдячна, недобра, ні на що не здатна дитина.

- На тебе тиснули друзі чи хтось із дорослих, пропонуючи зробити щось, чого ти не хотів/хотіла, а потім ти шкодував/шкодувала і відчував/відчувала сором.
- Хтось коли-небудь повівся з тобою жорстоко чи підло, а ти не зміг/змогла чи побоявся/побоялася сказати про це.

Прочитай ситуації та разом із сусідом/сусідкою по парті спробуйте відповісти на запитання. Обговоріть ваші відповіді в четвірках, шістках і всі разом.

Ситуація 1. Оксана з 4-Б пішла в туалет. Там дві дівчинки з 9-А класу почали вимагати в неї гроші. Оксана сказала, що грошей у неї немає. Тоді вони взялися штовхати її. З того часу, як тільки вони бачать Оксану, кепкують над нею.

Питання до ситуації 1. Що ви зробили б, якби були Оксаною? До яких наслідків може призвести ця ситуація? Що це, дівчата просто дражнять чи знущаються?

Ситуація 2. Хлопчаки з 4-А дуже дружні. Всі вони мають прізвиська, але переважно необразливі.

Питання до ситуації 2. Які прізвиська мають хлопці вашого класу? Чи завжди вони необразливі? Чи можуть прізвиська завдавати болю? Що б ви зробили, якби хтось дав вам образливе прізвисько? Яких прізвиськ не має бути?

Ситуація 3. Фанг приїхав із Китаю – він єдиний хлопчик азіатського походження в класі. Батько радить йому ігнорувати неприємні висловлювання дітей на свою адресу. Нещодавно декілька хлопчиків почали кидати в нього камінці.

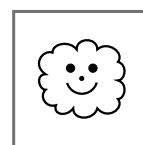
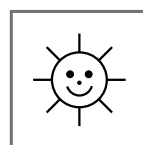
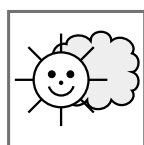
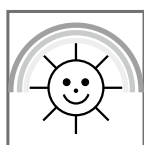
Питання до ситуації 3. Що ви відчували б, якби були Фангом? Чи звернулися б ви за допомогою у школі? Які можуть бути наслідки цієї ситуації?

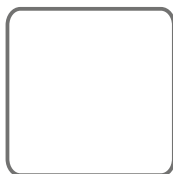

Подумай, які види насилля, знущання ти найчастіше спостерігаєш серед своїх однолітків у школі або на вулиці. Запиши їх нижче. Об'єднайся в групу зі своїми однокласниками та однокласницями й обговоріть, з якими виявами насилля (булінгу, цькування тощо) ваші однолітки найчастіше зустрічаються. Поміркуйте разом, як цим виявам можна завадити.

Спробуй створити територію без насилля в себе вдома, у дворі, у класі. Пофантазуй і намалюй на окремому аркуші якусь уявну турботливу істоту. У середині малюнка за допомогою символів познач поведінку, відносини (слова та дії), які ти хочеш бачити у своєму класі, а зовні – ті, які не хочеш. Обговоріть ваші малюнки з однокласниками/однокласницями.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИРОДИ НАШОГО КРАЮ. НЕОБХІДНІСТЬ ЇЇ ОХОРОНИ

Прочитай вірш «Зацвіли каштани» поета Івана Полюховича з м. Чугуєва. Розкажи про куточок природи, який тобі дуже подобається у твоєму населеному пункті або взагалі на Харківщині. Якщо хочеш – намалюй його.

Зацвіли каштани, відцвітають вишні,
І пливе над містом синьоокий май.
Подивіться, друзі, як розквітнув пишно
Наш Чугуїв славний – серцю любий край.
Я завжди пишаюсь слобожанським містом,
Що врочисто славить подвиги синів.
Ти вогнями сяєш – золотим намистом,
Йде про тебе слава з глибини віків.

Над Дінцем-рікою вітер калиновий
Колисає віти молодих гаїв.
Вулиці і сквери, усмішки знайомих...
І чарівні співи линуть солов'їв.
Наш Чугуїв славний, миле серцю місто,
Тут моє кохання, юності зоря.
Тут милуюсь в скверах жовтим падолистом,
Як приходить осінь – золота пора.

Розглянь карту Харківської області. Розфарбуй різними кольорами райони області. Покажи стрілкою, у якому з них ти живеш. Одна частина території Харківської області належить до степової природної зони (південніше від Змієва), а друга частина – до лісостепової. Згадай пейзаж твоєї місцевості, віднайди її на карті та спробуй визначити, у якій саме природній зоні розташований твій населений пункт.

Прочитай текст і підкресли одним кольором знайомі, а іншим – незнайомі тобі географічні назви та терміни. За допомогою учителя/вчительки розбери зміст термінів і знайди на фізичній карті м. Харкова та Харківської області підкреслені тобою назви.

Харківщина є четвертою за площею (31,4 тис. км²) областю в Україні та розташовується на північному сході країни. Протяжність з півночі на південь – 210 км, зі сходу на захід – 220 км. На півночі і північному сході Харківська область межує з Білгородською областю Російської Федерації, на сході – з Луганською, на південному сході – з Донецькою, на південному заході – з Січеславською, на заході і північному заході – з Полтавською та Сумською областями України. Існує думка, що Харків є найбільшим містом світу, яке розташоване на 50 паралелі північної широти.

Рельєф Харківської області сутно рівнинний, хвилястий, з незначним перепадом висот. Найвища точка нашого краю розташована в Золочівському р-ні – на північний захід від с. Лютівки. Її висота досягає 236,5 м. На око її важко помітити серед інших пагорбів. Тому ця «вершина» не має назви. Найефектнішою горою Харківщини можна вважати Кременець (висота 218 м) поблизу Ізюму на правому березі р. Сіверський Донець. Найвідоміші гори – Монастирська (160 м) і Городищенська (165 м) в с. Гайдарях Зміївського р-ну. Назва природної пам'ятки «Козача гора» вводить в оману, адже вона не є горою в географічному сенсі. Так називають крутий обривчастий берег над р. Сіверським Дінцем у Зміївському р-ні. Із цим місцем пов'язано багато легенд і переказів, героями яких постають богатирі, козаки та монахи.

Витинанками прорізає долини головна водна артерія області Сіверський Донець та його притоки Берека, Вовча, Мжа, Оскіл та інші. Саме вони формують дивовижно мальовничі пейзажі. Територією самого м. Харкова протікають 4 річки: Лопань, Немишля, Уди, Харків, які належать до басейну р. Сіверського Дінця. Колись Сіверський Донець мав такі назви: Танаїс, Малий Дон, Донець. На заході й південному заході Харківської області протікають річки, що належать до басейну Дніпра. В області є багато лісових озер (поблизу Балаклії, Змієва, Чугуєва), які, як правило, пов'язані з руслами річок. Найбільше озеро області – Лиман у Зміївському р-ні. На території м. Харкова розташовано понад 20 водойм як штучного, так і природного походження.

У результаті багатовікової господарської діяльності людини ландшафт лісостепової зони Харківської області дуже змінився. Раніше тут росло багато трав'янистих рослин – ковили, полину, типчаків. До нинішнього часу у своєму первісному вигляді степ практично ніде не зберігся. У лісах Харківщини ростуть дуби, верби, осики, сосни та інші дерева. Деякі дуби є пам'ятками природи. Наприклад, дуб-велетень, якому понад 430 років, росте на березі озера Лебединого біля с. Андріївки Балаклійського р-ну, або дуб в Гутянському лісництві Богодухівського р-ну тощо. Старі дуби можна побачити і в Харкові. Взагалі площа зелених насаджень Харкова становить близько 11 тис. га, або, якщо перерахувати, десь 13 кв. м на кожного жителя міста. Тут розташовано 27 парків та садів. Лісів у нашому краї менше, ніж загалом по Україні, тому вчені вважають, що на Харківщині необхідно створити близько 200 тис. га нових лісів.

Розгадай філворд «Річки Харківщини». Виділи назви різними кольорами та спробуй віднайти довжину кожної з річок. Розкажи про свої враження від споглядання водойми.

Напиши, яких представників рослинного й тваринного світу твого регіону ти знаєш.

Я	В	І	С	К	А	А	Р	Б	В	І	К
З	Б	Е	Р	Е	Ц	Й	О	В	К	М	Р
А	В	О	Т	С	Г	М	Р	Ь	Й	Х	А
І	Ф	Ч	А	Ж	В	Є	І	Л	Ф	Ж	П
Л	О	С	Ю	М	О	И	Т	Л	М	Ж	А
П	П	А	О	Н	В	Ч	І	Д	Р	І	Г
Н	С	Н	Ь	А	С	А	К	У	Д	И	О
О	Х	А	Ї	М	Е	І	Ф	Ж	Е	Т	Х
Р	Б	Е	Р	П	Р	У	К	О	С	К	І
Г	А	К	Е	Р	Л	А	Я	П	Л	І	Л

РОСЛИННИЙ СВІТ

ТВАРИННИЙ СВІТ

Прочитай загадки Лесі Вознюк і з'єднай стрілочками з малюнком-відгадкою. Домалюй у рамочках ілюстрації, яких не вистачає. Пригадай, що ти вже знаєш про ці рослини.

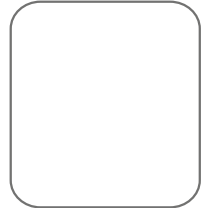
Не оса, а жало має, не вогонь, а обпікає.
Коли йдете в ліс гуляти, обмініть її, малята.

Квітень жовту фарбу взяв, моріжок розмалював,
Із-під пензлика розквітли, наче сонце, диво-квіти.

Що за диво-дивина в житі квітка є одна?
Палає, мов ліхтарик, червоний кептарик.

Він беззубий, а кусає, він безрукий, а хапає,
Ще й причепиться міцненько до штанців і до сукенки.

Роздивись малюнки та придумай до них загадки або ребуси. Подумай, у яких регіонах Харківщини вони мешкають. Якщо ти зустрічався/зустрічалася з цими тваринами – розкажи про свій досвід.

Прочитай вірш «Що не можна купити?» кримського поета Володимира Орлова в перекладі Ольги Тимохіної та подумай, які небезпеки підстерігають живу й неживу природу, що нас оточує. Як її можна захистити?

В лісі я блукаю босий,
Падають на мене роси.
З пташкою біля смерічки
Із джерельця п'ю водичку.
Вдома десь біля метро –
Пепсі-кола та ситро,

Каруселі, зоосад.
Огорожі там із ґрат.
А як грошей назбирати,
Можна дещо і придбати:
Капелюха, лімузин,
Хату, трактор, магазин.

Та не купиш ти росу,
Неба зоряну красу.
Не сховаєш в гаманець
Спів пташок і вітерець.

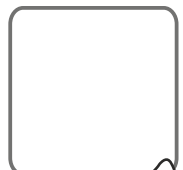
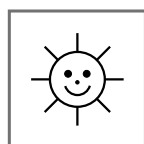
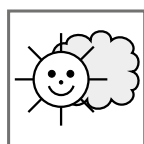
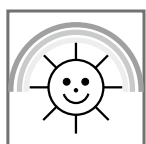
Подумай, що сприяє збереженню рослинного і тваринного світу. Познач варіанти відповідей, які, на твою думку, є правильними.

☐ Використання добрив, отрутохімікатів.	☐ Лісовідновлення і розведення тварин.
☐ Вирубування лісів.	☐ Надмірний збір лікарських рослин.
☐ Встановлення на трубах заводів очисних фільтрів.	☐ Полювання на звірів і птахів.
☐ Дотримання законів про охорону природи громадянами.	☐ Скидання сміття у воду.
	☐ Сортування і переробка сміття.
	☐ Створення заповідників.
	☐ Червона книга.

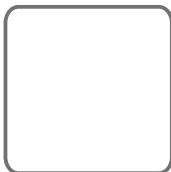
Розшифруй анаграми, у яких «заховалися» різні професії. Які з цих професій допомагають охороняти природу? Підкресли та розкажи про одну з них.

НОАГРОМ А	ДУВА́НИРЕСИРКЛЬ Д	ОКМРЯ́ М
ХЕО́АРЛОГ А	ОГКО́ЕЛ Е	КА́РЕРУП П
ЮТБА́НК Б	РЕ́ГЕ Є	ВНПРІ́КАЦІ ООРКЗПА́У П З
ЕРИНА́ТЕВР В	ІКОТЕ́ЗОХН З	ДИ́ВСІКАН С
А́ЗОВДОЛ В	ЛНІ́ІСК Л	ПО́ГАФТОР Т

ЩО ТАКЕ ЧЕРВОНА КНИГА?

Придумай визначення.

 Екологія – це

 Ландшафт – це

Людино, схаменись мерщій!
Вік на землі недовгий твій.
Окрім, що ми були людьми,
Чим ще себе прославим ми?
Убитим птахом на зорі
Чи лісом, що до пня згорів?
Чи сміттєзвалищем в гаю,
Що затхлість видиха свою?
Рікою з мертвою плотвою
Чи степом з жухлою травою?

Людино, схаменись мерщій!
Ти у природи у боргу.
І славен вік хай буде твій
Буянням квітів на лугу,
І співом голосним пташини,
І нивою з колоссям житнім,
Й червоним кетягом калини,
Й волошки поглядом блакитним,
І свіжістю трави в росі,
І тихим шелестом лісів...

(Д. Кононенко)

Прочитай текст та постарайся дати відповіді на запитання після нього. Читаючи текст, познач олівцем на полях: позначкою «v» – інформацію, яка вже тобі відома; знаком «+» – нову інформацію; знаком «?» – інформацію, яка незрозуміла; знаком «!» – інформацію, яка тебе зацікавила. Після того як розбереш із дорослими незрозумілі місця, спробуй відповісти на питання: для чого потрібна Червона книга? Скільки часу знадобилося фахівцям МСОП, щоб розробити перший варіант Червоної книги? Чому цю книгу декілька разів перевидавали? Що символізують різні кольори сторінок Червоної книги?

Людство не завжди замислювалося над тим, що рослинний і тваринний світ хоча й поповнюється, проте не є невичерпним. Одні рослини й тварини використовуються як їжа, інші – у господарстві, треті – бездумно знищуються людиною задля забави або зникають унаслідок зміни ландшафту чи погіршення екологічної ситуації на планеті. Безрозсудне господарювання й руйнівне використання природних ресурсів привели до того, що деякі види рослин і тварин зникли з лиця землі, а інші опинилися на межі вимирання.

У 1948 р. у невеликому французькому містечку Фонтенбло було засновано Міжнародну спілку охорони природи й природних ресурсів (МСОП), яка має координувати роботу державних, наукових і громадських організацій більшості країн світу з охорони живої природи. У числі перших її рішень було створення в 1949 р. постійної Комісії з виживання видів (Species Survival Commission), або Комісії з рідкісних видів. Основною метою Комісії було складання світового списку (кадастру) тварин, яким з тих або інших причин загрожує зникнення. Цей список почали називати Червоною книгою (Red Data Book), оскільки червоний колір символізує сигнал небезпеки.

Перше видання Червоної книги МСОП вийшло у світ у 1963 р. у двох томах і розсилалось тільки відомим державним діячам і вченим. Спочатку в цю книгу було занесено 211 видів і підвидів ссавців і 312 видів і підвидів птахів. Три томи другого видання книги вийшли в 1966–1971 рр. Червона книга мала вигляд товстого перекидного календаря, будь-яка сторінка могла бути замінена новою. Однак у ній з'явилися сторінки, що мають різний колір. На червоних сторінках подаються відомості про види, які перебувають під загрозою зникнення. Дані про види, чисельність яких скорочується, друкуються на жовтих аркушах. Відомості про них становлять особливу Янтарну книгу. Рідкісні види занесені на білі сторінки. Чорні сторінки – для зниклих видів. А ось інформацію про врятовані види почали друкувати на аркушах зеленого кольору.

Червону книгу називають книгою сорому і водночас книгою совісті людей. Сорому тих, хто бездумно знищує природу, забуваючи, що без рослинного і тваринного світу загине життя на планеті. Книга совісті тих, хто, не шкодуючи зусиль і коштів, намагається зберегти чарівний світ природи.

Згідно з виданням Червоного списку МСОП 2000 р., на планеті за останні 500 років вимерло 766 видів, хоча вже у виданні 2006 р. такими зазначалися 784 види, тобто за 6 років людство втратило 18 представників флори і фауни, а відновило лише 13. Робота над Червоною книгою МСОП продовжується. Цей документ має постійно доповнюватися й оновлюватися, оскільки умови проживання рослин і тварин постійно змінюються і дедалі нові й нові види можуть опинитися на межі вимирання.

Прочитай вірш «Червона книга» Б. Дубровіна в перекладі Д. Кононенка і поміркуй вголос: чому автор пропонує внести до Червоної книги людину?

Охороняються Червоною книгою
Багато рідкісних тварин і птахів,
Щоб вижив простір багатоликий
Заради світлих майбутніх днів.
Щоб пустелі нагрянути не посміли,
Щоб душі наші не почали пустіти,
Охороняються звірі, охороняються змії,
Охороняються навіть польові квіти!
Ми ліси і поля ображаємо,
Від образ наших річкам болить.

А собі вибачаємо й вибачаємо,
Та майбутнє нам не вибачить!
Берегти нам треба надійно,
Захищати в людей на виду
Чистоту наших помислів рвійних,
Безкорисливість і доброту.
Я прошу вас, облиште всі чвари й інтриги
Й, щоб життя не залишило нас,
Запишіть до Червоної книги
Ви Людину всіх націй і рас!

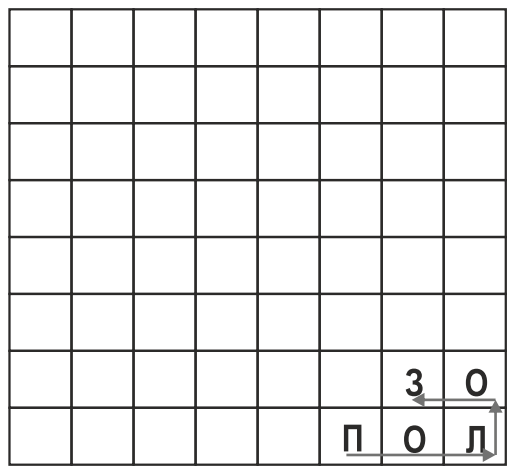

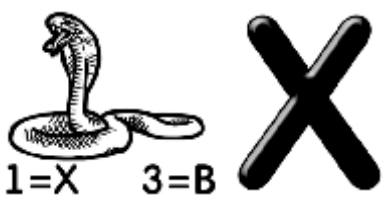
У 1976 р. було створено Червону книгу України. До неї було занесено 29 видів ссавців, 28 видів птахів, 4 види земноводних, 6 видів плазунів, 18 видів комах і 110 видів рослин. Сучасна Червона книга України – основний державний документ, що узагальнює матеріали про сучасний стан рідкісних рослин і тварин у країні. На її основі розробляються різні заходи, спрямовані на охорону, відновлення та раціональне використання флори та фауни країни. Червона книга України складається з двох томів. Перший – «Тваринний світ» – у виданні 1994 р. містить відомості про 382 види та підвиди тварин, а у виданні 2009 р. – вже 542! Другий том – «Рослинний світ» – у 1996 р. мав 541 вид рослин і грибів, а у 2009 р. вже 826! Цікаво, що з 436 видів хребетних тварин, що мешкають на території Харківщини, 122 види занесено до Червоної книги України, 39 видів – до європейського Червоного списку тварин, 194 види – до Червоного списку області. Із 90 видів мігруючих тварин, які потребують охорони на території області, 81 вид віднесено до категорій зникаючих, цінних та рідкісних, що підлягають особливій охороні. Веденням Червоної книги України займається спеціальний підрозділ в уряді нашої країни. Познайомитися з нею можна на сайті: <http://redbook-ua.org/> Червона книга не єдиний документ у нашій країні, який допомагає людям піклуватися про охорону природи. Окрім цього, ухвалені закони: «Про охорону навколишнього середовища» (1991 р.), «Про тваринний світ» (1993 р.), «Про захист рослин» (1998 р.), «Про рослинний світ» (1999 р.), «Про Червону книгу України» (2002 р.) та ін. У 1994 р. Україна затвердила міжнародну Конвенцію про біологічне різноманіття (1992 р.), а в 1996 р. – Бернську конвенцію про охорону дикої флори і фауни, а також їхніх природних місць існування в Європі (1979 р.).

Спробуй знайти в Інтернеті назви тварин і рослин Харківської області, які занесені до Червоної книги України. Використовуючи ці назви, склади філворд і дай його розгадати комусь із однокласників/однокласниць. Нагадаю, що слова у філворді читаються в будь-якому напрямку, а «ламаються» – лише по горизонталі і вертикалі. Унизу стрілочкою вказано, як, наприклад, можна прочитати слово «полоз». «Зайві» клітинки можеш заповнити будь-якими літерами, щоб «заховати» назви тварин і рослин.

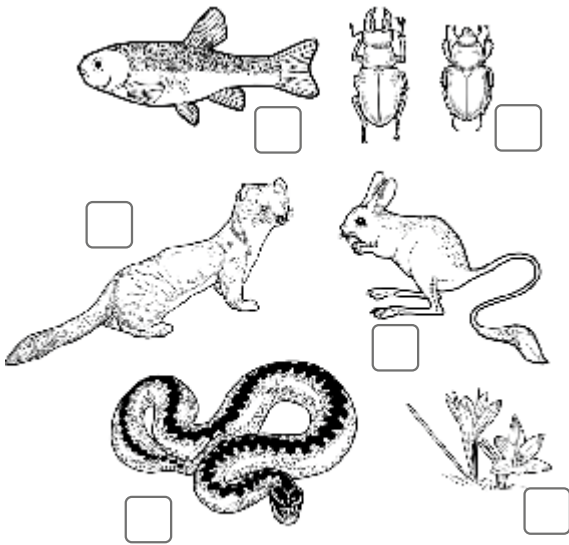

Відгадай ребуси й ти дізнаєшся, які представники фауни вже зникли з нашого краю.

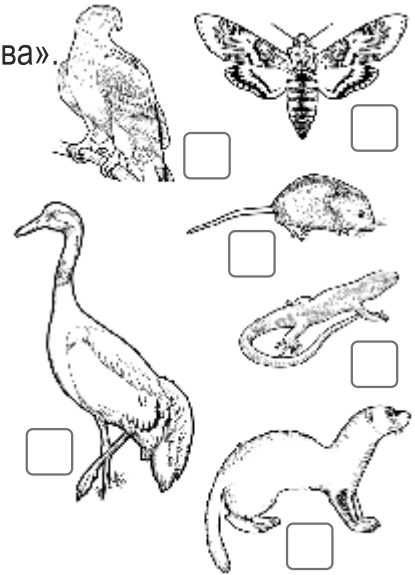

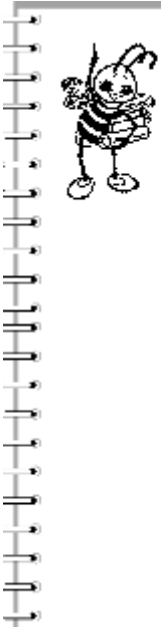
Розглянь малюнки деяких представників флори і фауни Харківщини, занесених до Червоної книги України. Пронумеруй малюнки відповідно до назв. Що ти знаєш про них? Чи бачив/бачила ти їх у природі? Знайди інформацію про те, у яких регіонах Харківщини вони зустрічаються.

1. Бражник «мертва голова».
2. Гадюка степова.
3. Гольян озерний.
4. Горностай.
5. Жук-олень.
6. Журавель сірий.
7. Канюк степовий.
8. Мишівка степова.
9. Тушкан великий.
10. Тхір степовий.
11. Шафран сітчастий (крокус).
12. Ящірка зелена.

Ендеміки – представники флори і фауни, поширені тільки на певній території. Їх ще часто називають «місцевими жителями» або «аборигенами». Пошукай в Інтернеті, які ендеміки зустрічаються у твоєму регіоні. Підготуй розповідь про один із них.

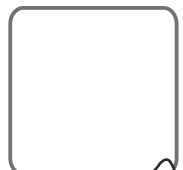
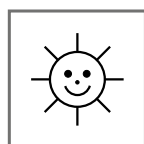
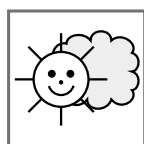
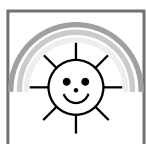

Релікти – це мандрівники в часі, довгожителі, які прийшли до нас із глибокої давнини, вижили в екологічних катастрофах. Такі рослини можна зустріти на луках та полях Харківщини, наприклад громовик донський, гронянка багатороздільна, горицвіт весняний, зозуліні черевички, левкоя запашна та багато інших. До наших часів збереглися рослини, які називають тисячолітніми. Це – гінкго білоба, хвощ великий тощо.

Екзотичні рослини на Харківщині можна побачити в Краснокутському дендрологічному парку. Тут ростуть айва японська, чорний горіх, платан тощо. У парку «Литвинівка» (Валківський район) було висаджено понад 200 видів дерев-екзотів, в основному з Північної Америки та Далекого Сходу. У Ботанічному саду ХНУ імені В. Н. Каразіна є величезна колекція орхідей та рослин із 40 країн світу. У Харкові по вул. Пушкінській, 86 є ботанічна пам'ятка, що включає 15 дерев-екзотів: горіх серцеподібний, евкомія в'язолиста, платан кленолистий, ялиця одноколірна та колюча, ялівець віргінський тощо.

Намалюй на окремому аркуші яку-небудь ендемічну, екзотичну або реліктову рослину, яку ти зустрів/зустрічала на Харківщині.

ЗАПОВІДНИКИ Й ЗАКАЗНИКИ. ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ

Заповідник – заповідна природна територія (тобто та, що перебуває під особливою охороною), де оберігаються рідкісні й цінні рослини, тварини, унікальні ділянки природи, культурні цінності; проводяться комплексні наукові дослідження

Прочитай визначення, які переплуталися між собою. Подумай і спробуй правильно з'єднати стрілочками охоронні об'єкти з їхніми характеристиками.

Заказник

окремі унікальні природні об'єкти (дерева, парки, джерела), що мають наукове, пізнавальне, історичне, культурно-естетичне значення

Пам'ятка природи

велика природна територія, на якій поєднано охорону природи та відпочинок людей

Заповідні урочища

територія, на якій на відкритому ґрунті культивуються різні види рослин, часто рідкісних і екзотичних, поряд з якими створюються красиві декоративні споруди, скульптури, водойми тощо

Дендрологічний парк

ділянка під охороною, яка виділяється серед навколишньої місцевості природними ознаками (ліс серед поля, луки, болото серед лісу) й має важливе наукове, природоохоронне й естетичне значення

Національний парк

територія, що виділена для збереження окремого природного комплексу або одного з його компонентів (тільки рослин, тільки тварин або окремих їхніх видів тощо)

Природно-заповідний фонд Харківської області налічує 242 заповідні території та об'єкти загальною площею 73,8 тис. га. Зокрема:

- три національні природні парки – Природний національний парк «Гомільшанські ліси» на території Зміївського та Первомайського р-нів Харківської області, «Дворічанський» на території Дворічанського р-ну, «Слобожанський» у Краснокутському р-ні;
- сім регіональних ландшафтних парків – «Великобурлуцький степ», «Печенізьке поле», «Ізюмська лука» та ін.;
- численні заказники, заповідні урочища та пам'ятки природи та садово-паркового мистецтва – Литвинівка, Наталіївський парк, Старомерчинський парк, Шарівський парк.

У Харкові заповідні території охоплюють Міський сад ім. Тараса Шевченка, Ботанічний сад Харківського національного університету, регіональний ландшафтний парк «Сокольники-Помірки».

Прочитай і постарайся нанести на карту (стор. 20) приблизне місце розташування об'єктів природи Харківщини, що охороняються державою.

Серед об'єктів заповідного фонду Харківщини переважають заказники. Вони становлять майже 2/3 від усіх об'єктів і поділяються на ботанічні, гідрологічні, загальногеологічні, загальнозоологічні, ландшафтні, лісові, орнітологічні, ентомологічні. За площею найбільшими заказниками області є Великобурлуцький степ, Верхньобишкінський, Вільхова балка, Володимирівська дача, Гнилицький, Гомільшанська лісова дача, Катеринівський.

Протопопівський геологічний заказник розташований на території Балаклійського р-ну, у с. Протопопівці. Він був створений для збереження виходів порід юрського періоду. Гідрологічний заказник «Берестовий» розташований між сс. Охочим і Таранівкою Зміївського р-ну на місці формування витоку р. Берестової, де зростає різноманітна природна рослинність.

Катеринівський заказник розташований між селами Катеринівкою і Рогозянкою. У заказнику є степові, лучні і водно-болотяні комплекси фауни. Найбільшу цінність становлять ділянки із залишками степової рослинності. Тут охороняється одна з найбільших популяцій реліктового звіра – бабака.

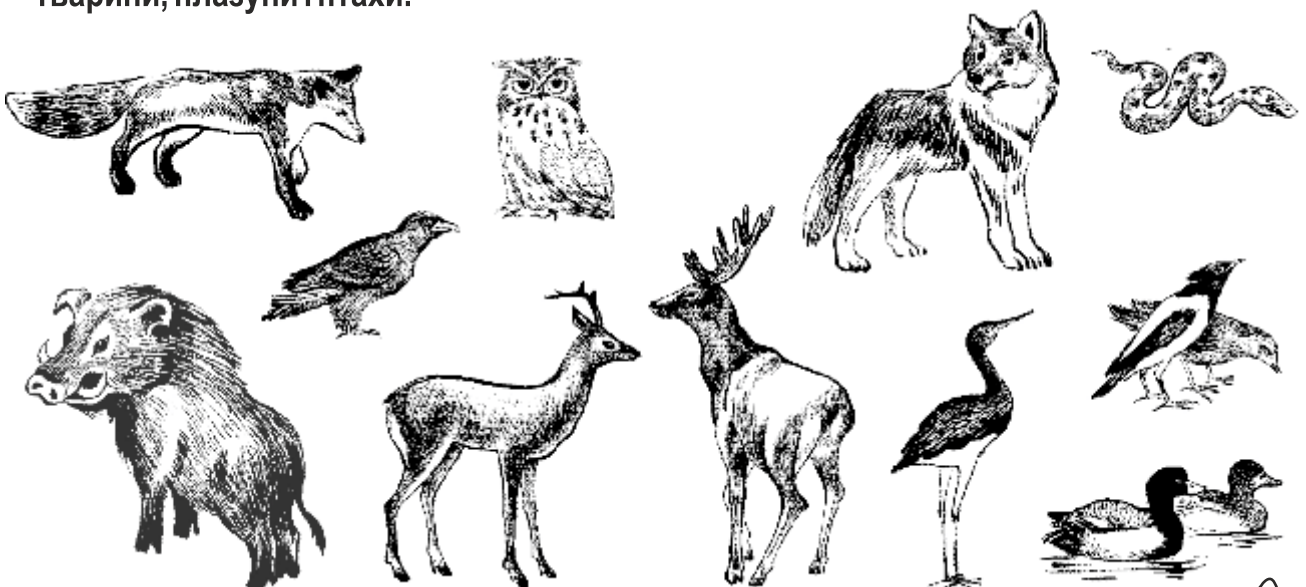
Орнітологічний заказник «Пташиний» розташований біля смт Орілька Лозівського р-ну. Тут існує колонія мартина жовтоногого чисельністю близько 800 гнізд. Ентомологічний заказник «Вшивий» розташований біля с. Антонівки Кегичівського р-ну. У ньому охороняють рідкісні види комах, зокрема, вусача-коренеїда хрестоносця, дибку степову, джміля вірменського, махаона тощо.

Чи є у твоєму населеному пункті або в його околицях цікавий природний об'єкт або територія, які потребують охорони і піклування, але вони ще не внесені в число заказників чи пам'яток природи? Обговори з однолітками та з дорослими, що можна зробити, щоб зберегти цей куточок природи вашими власними зусиллями.

Розглянь малюнки і вибери, якого представника фауни тобі хотілося б побачити в природному середовищі. Якщо його тут немає – домалюй. Спробуй віднайти в Інтернеті, у якому із заказників, садів або парків Харківщини зустрічаються ці тварини, плазуни і птахи.

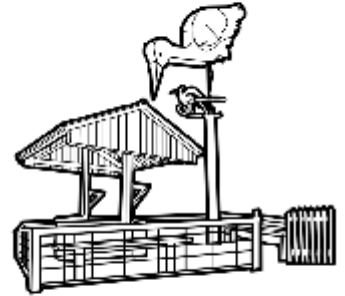

ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ

Подорожуючи Харківщиною, можна побачити багато пам'яток природи. Зокрема це ботанічні пам'ятки, наприклад «Великий Ліс» біля Люботина, Ізюмська і Мурафська дачі, «П'ять братів» у Золочівському р-ні, велика кількість дубів-велетнів, зокрема Гутянський, Петрівський, Полянський тощо.

Також є гідрологічні пам'ятки, наприклад Мохувате болото, розташоване в межах Дергачівського р-ну на північ від смт Гаврилівки. Тут серед лісового масиву зберігається реліктове торф'яне болото, де зростають рідкісні види рослин – бобівник трилистий, вовче тіло болотне, журавлина болотна, росичка круглолиста тощо. У межах Краснокутського р-ну, у с. Мурафі, є гідрологічна пам'ятка природи – джерело мінеральної води типу «Березівська» і «Нарзан».

Комплексною пам'яткою природи Харківщини слід вважали гору Кременець у м. Ізюмі на правому березі р. Сіверського Дінця. Гора складається з шарів білої крейди, крейдяних пісків, піщаників, інших покладів. Поверхня вкрита розрідженою степовою рослинністю (ефедрa, ковила, типчак тощо) і частково лісом. На горі розташована експозиція кам'яних баб, зібраних на території Ізюмщини. Припускають, що колись тут проходив кордон стародавньої Русі-України. Кременець правив орієнтиром для руху степовими шляхами, вказував на Ізюмську переправу. Деякі дослідники вважають Кременець місцем стародавньої татарської осілости.

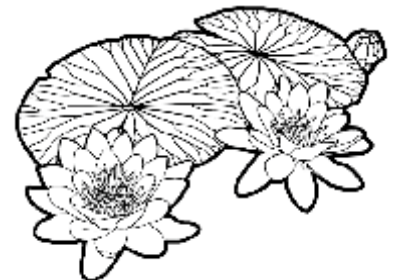

Які легенди, перекази та історії про пам'ятки природи краю тобі відомі? Якщо згадаєш – напиши назву та про який саме пам'ятник йде мова.

Прочитай про один із музеїв живої природи Харківської області – дендропарк «Краснокутський». Розкажи, чи є парки у твоєму населеному пункті. У яких ще парках ти побував/побувала разом із дорослими чи однокласниками та однокласницями.

На Харківщині розташовані два дендрологічні парки: Краснокутський та Дендрологічний парк загальнодержавного значення Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Краснокутський дендрологічний парк є однією з найвідоміших пам'яток Харківської області й одним із найстаріших дендропарків України. Цей пам'ятник садово-паркового мистецтва був закладений у 1793 р. Іваном Каразіним – братом Василя Каразіна, засновника славетного Харківського університету. Під розвитку дендропарку припав на рубіж ХІХ–ХХ ст., коли зусиллями нащадків Каразіних колекція парку налічувала 540 видів декоративних рослин і понад 1000 плодкових з різних куточків світу. Наразі в дендропарку можна побачити понад 300 видів рідкісних рослин. Серед них білі ялинки, корабельні ялиці, коркове і «оцтове» дерева, платани, софора японська. Дендропарк цікавий не тільки любителям

ботаніки. Унікальна паркова зона ідеально підходить для неквапливих прогулянок у будь-який час року з друзями або всією сім'єю. Тут є мальовничі водойми, серед яких особливо виділяється озеро з лебедями, лататтям, мініатюрним острівцем і кованим арочним містком, паркові скульптури, підземні ходи та мальовничі альтанки.

Прочитай текст про Харківський зоологічний парк. Якщо ти вже відвідав/відвідала цей зоопарк – розкажи про свої враження. Поміркуй: де тварина почувається краще – у природному середовищі чи в зоопарку? Обґрунтуй свою відповідь.

Харківський зоопарк було відкрито 1895 р. за ініціативи професора Олександра Брандта, й він є найстарішим в Україні. За цінністю колекції зоопарк займає друге місце в країні після Київського зоопарку. Площа зоопарку становить 22 га. Тут піклуються про понад 384 види тварин. З них 7 видів занесені до Європейського Червоного списку, 14 – до Червоної книги України. З 2016 р. в зоопарку триває реконструкція, він зачинений для відвідувачів, проте незабаром відкриє свої двері знов. Харківський зоопарк бере участь у міжнародних програмах щодо збереження рідкісних і зникаючих видів тварин.

Можливо, у тебе вдома або в класі є кімнатні рослини, маленький куточок природи або зоокуточок. Розкажи, як ти піклуєшся про ці рослини чи тварин.

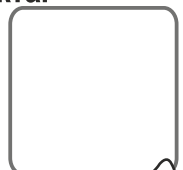
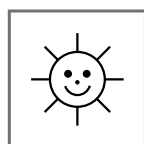
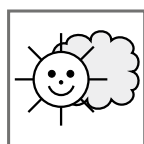
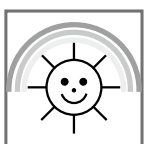
У Куп'янську є пам'ятник байбаку, а в Харкові – пам'ятники макакам-резусам Гектору, Розі та Дезі, собаці Пальмі та кішці Ізаурі. Якщо будеш разом із дорослими подорожувати містом – проведіть розвідку, з'ясуйте, де саме розташовуються ці пам'ятники, та відвідайте їх. Спробуй знайти інформацію про те, чому саме цим тваринам поставлено пам'ятник. Поцікався, чи є пам'ятники тваринам чи рослинам у твоєму населеному пункті.

Поміркуй: якій тварині чи якій рослині ти хотів/хотіла би поставити пам'ятник і чому? Намалюй на окремому аркуші, який вигляд мав би цей пам'ятник.

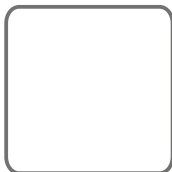

Тепер ви знаєте про силу-силенну цікавих місць Харківщини! Проте для кожного з нас важливо те, що розташоване поруч і до чого можна торкнутися безпосередньо. Пропонуємо вам дізнатися про найближчу місцеву природну пам'ятку або витвір природи та, уявивши себе екскурсоводом або дослідником, скласти коротку розповідь та намалювати ілюстрації про це визначне місце. Згодом здобутими відомостями можна поділитися з друзями та знайомими, влаштувати спільну з батьками екскурсію до парку чи заповідника. А ви зможете стати на час відвідування справжнім працівником-провідником територією вже знайомого вам об'єкта.

ЗНАЙОМСТВО З ПАМ'ЯТКАМИ АРХІТЕКТУРИ КРАЮ

Придумай визначення.

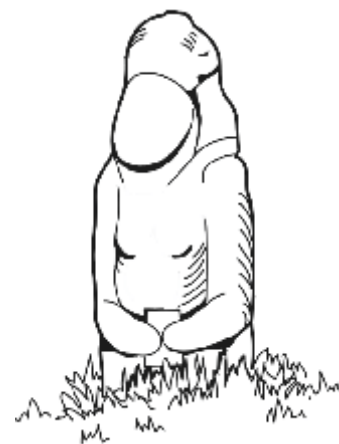
Архіте́ктура – це

Зодчий – це

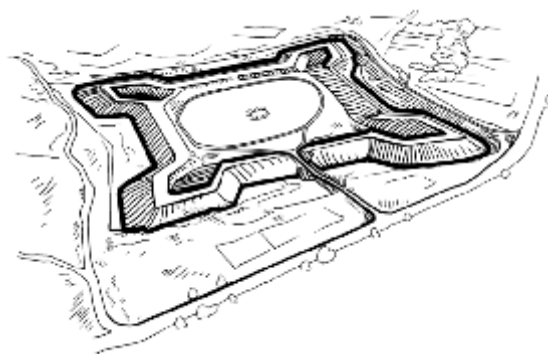

Прочитай текст. Спробуй зрозуміти або віднайти в Інтернеті, які з описаних пам'яток архітектури представлені на ілюстраціях. Розкажи, які пам'ятки архітектури ти вже відвідав/відвідала. Поділися своїми враженнями.

На Харківщині можна побачити архітектурні пам'ятки різних епох. Але з давніх часів збереглося їх зовсім небагато. Справа в тому, що дерево в нашому регіоні було найдоступнішим будівельним матеріалом, проте споруди з цього матеріалу довго не живуть і гинуть у вогні. Найстарішими в краї є споруди стародавніх культур, наприклад кургани, які залишили кочівники – скіфи, сармати, хозари, печеніги, кипчаки та ін. Археологи встановили, що в районі с. Верхнього Салтова Вовчанського р-ну на березі Сіверського Дінця у VIII–X ст. існувало велике місто площею 120 га, з міцною фортецею та кам'яною цитаделлю. Ця знахідка дала назву салтівській археологічній культурі, яку пов'язують із населенням Хозарського каганату. Донецьке городище в Харківському р-ні, яке колись належало літописному племені сіверян, є археологічною пам'яткою часів Русі-України й найбільшим із 40 городищ, знайдених у нашій області.

У 1731–1742 рр. між річками Дніпром і Сіверським Дінцем була збудована Українська оборонна лінія, яка простягнулася на 285 км і складалася з безперервного земляного валу зі ровом і 16-ти пов'язаних між собою фортець. Залишки цих укріплень можна побачити, зокрема, у Нововодолазькому р-ні. Пам'ятка козацької доби – Харківська фортеця – була розташована в межах сучасних майданів Конституції, Павлівського, вулиці Клочківської і мала довжину стін понад 1 км. Фортеця свого часу мала 10 башт різної висоти – від

9 до 13 м. Єдиний фрагмент забудови Харківської фортеці XVII ст., який дійшов до наших часів, – будівля Покровського собору була зведена коштом козаків Харківського полку за межами тогочасних кордонів фортеці, поблизу її північної стіни. Архітектура цього храму бере свої витoki в народній архітектурі України та майже повністю повторює українську дерев'яну тридільну церкву.

Майстри, які будували Покровську церкву, також брали участь у зведенні Свято-Преображенського собору в Ізюмі. Храм був освячений у 1684 р. й сьогодні є яскравою архітектурною пам'яткою українського козацького бароко. Серед інших церков, будівлі яких збереглися з давніх часів, є церква Св. Іоанна Бого-

слова в с. Курилівці Куп'янського р-ну (близько 1625 р.). Втім вона декілька разів перебудовувалася. П'ятибанне планування храму – унікальне для церков Слобожанщини. Цікавою дерев'яною культурною спорудою регіону є Миколаївський храм у с. Вільшани Дергачівського р-ну. З історичних джерел відомо, що церква побудована в 1753 р., реконструйована в 1793 р. Триверхий храм має типову для дерев'яних храмів Центральної України будову – складається із трьох прямокутників. Ще однією унікальною дерев'яною церквою, яка дійшла до наших часів, є церква Введення в храм Пресвятої Богородиці в с. Введенці Чугуївського р-ну. Її побудували 1777 р. як копію старого храму, що згорів. Після 1801 р. будувати в стилі українського козацького бароко в Російській імперії заборонили, тому усі наступні храми будувались у стилях, запозичених з різних країн.

У Харкові в XIX ст. будувалися храми для вірян різних конфесій. До наших днів збереглося тільки декілька з них. Римокатолицький костел Пресвятої Діви Марії Святого Розарію закладено громадою католиків у 1887 р. Його проєкт у неоготичному стилі безоплатно виконав харківський архітектор Борис Михайловський. У костелі розміщався орган, виготовлений у Баварії. При храмі було відкрито притулок для дітей-сиріт. Молитовний будинок караїмів – кенаса – був освячений у 1893 р. На будівництво кенаси внесли кошти 36 караїмських родин. Будівля була зведена за проєктом архітектора Бориса Покровського на розі Подільського провулку і Ковальської вулиці. Хоральна синагога Харкова, оригінальна назва якої звучить як Бейт Менахем, на вулиці Німецькій (зараз Пушкінська) була побудована в 1912–1913 рр. за проєктом архітектора Якова Гевіца. Вона може вважатися однією з найбільших в Україні: у залі площею 450 м² можуть розміститися 800–1000 вірян.

Хоральна синагога Харкова, оригінальна назва якої звучить як Бейт Менахем, на вулиці Німецькій (зараз Пушкінська) була побудована в 1912–1913 рр. за проєктом архітектора Якова Гевіца. Вона може вважатися однією з найбільших в Україні: у залі площею 450 м² можуть розміститися 800–1000 вірян.

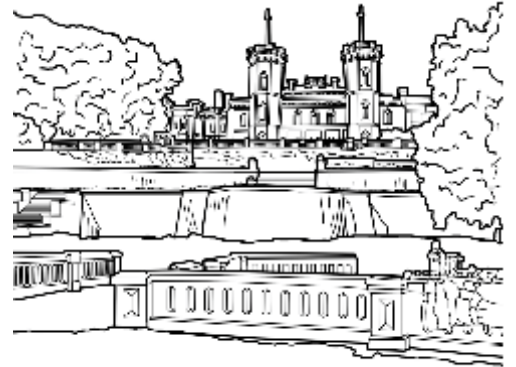
Намалюй на окремому аркуші ілюстрацію культурної архітектурної споруди, яку можна побачити у твоєму селі/місті або районі.

Прочитай текст. Поміркуй, яку архітектурну споруду ти ще хотів/хотіла би включити до цієї розповіді.

Окрім сакральних будівель, Харківщина ще багата пам'ятками світської архітектури. Найстарішим у Харківській області вважають житловий будинок, що входить до Палацово-паркового комплексу «Старомерчанський» у смт Старому Мерчику Валківського р-ну. Садиба й парк побудовані у другій половині XVIII ст. Шарівський садово-парковий ансамбль у Богодухівському р-ні було засновано на початку XIX ст. Історію маєтку найчастіше пов'язують з іменем заможного цукрозаводчика барона Леопольда Кьоніга, німця за походженням. Він став третім за чергою власником маєтку, добудував його та облаштував парк. У стилі італійського палаццо був збудований колишній маєток графа Подгорічани в с. Пархомівці Краснокутського р-ну, у якому тепер розміщено художній музей.

Садиба в с. Великому Бурлуці вважалася однією з найкрасивіших у тодішній Харківській губернії. Належала вона старовинному слобожанському козацькому роду Донець-Захаржевських. Із цією садибою пов'язано безліч легенд та історій. Донині в смт Бабаях Харківського р-ну збереглася будівля Якова Правицького, де український поет і філософ Григорій Сковорода написав свої «Байки харківські». Садиба перейшла у власність родини Щербиніних на початку XIX ст., тому нині відома під іменем останнього власника. У невеликому с. Рокитному Нововодолазького р-ну розташована усадиба Куликівських, збудована у стилі класицизму. Донині тут збереглися парк, двоповерховий палац, господарський корпус, храм Архангела Михаїла та вхід у підземелля. Наприкінці XIX ст. на Харківщині з'явилася низка цікавих позаміських садиб, зокрема, садиба «Наталівка» цукрозаводчиків Харитоненків, що розмістилася у с. Володимирівці Краснокутського р-ну, Гиївка, що в Люботині, садиба Колокольцова у с. Верхній Писарівці (колишнє Графське) Вовчанського р-ну, що належала старовинному слобожанському роду Пассеків, та багато інших, які наразі потребують реконструкції.

Одним із найстарших житлових будинків Харкова може вважатися садиба Сердюкова на вулиці Чернишевській, яка почала будуватися у 1808 р. Найліпшим місцем, за якими можна відновити життя слобожан на початку XIX ст., вважається центральна частина м. Чугуєва. Це єдине в Україні місто, де збереглися планування, окремі будівлі й цілі архітектурні ансамблі центру військових поселень, які виконувалися за проектами талановитих архітекторів. Архітектурний ансамбль центральної площі включає

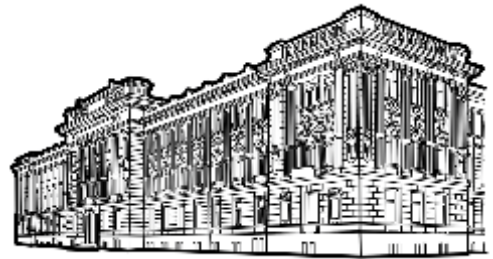

в себе будівлю штабів військових поселень, Свято-Покровський собор, торгові ряди. Серед будівель, що збереглися на старовинних вулицях міста, – житлові будинки для офіцерів і військових поселян, ескадронні крамниці, ескадронна школа, будинки для поселення нижніх чинів.

На початку ХХ ст. в Харкові та інших містах промисловці та купці краю стали замовляти розкішні житлові та прибуткові будинки. Яскравий приклад – будинок купців Аладьїних, який був зведений за проектом архітектора Юлія Цауне в 1912 р. у стилі еклектики, що поєднувала в собі класичну архітектуру і модерн. На першому поверсі будівлі розміщувалися магазини купців, на інших – житлові приміщення, а на даху – солярій з баштою і літнім кафе.

Окрасою Харкова є громадські споруди, зведені місцевими архітекторами. Найвідоміший з них – Олексій Бекетов, він спорудив будівлі нинішнього Харківського НДІ мікробіології та імунології імені І. І. Мечникова, Комерційного училища (нині головний корпус Юридичної академії), будівлю судових установ (нині Апеляційний суд), Харківської публічної бібліотеки (нині ХДНБ імені В. Г. Короленка), будинок родини Алчевських (нині Будинок культури поліції), власний особняк (нині Будинок вчених), будинки колишніх банків на майдані Конституції тощо.

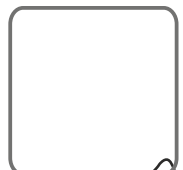
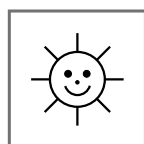
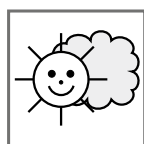
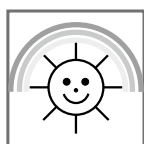
Випиши з розповідей у цій подорожі назви тих пам'яток архітектури, які можна побачити у твоєму населеному пункті або його околицях.

Склади кросворд із прізвищами архітекторів, які створювали унікальні пам'ятки Харківщини, використовуючи ключові слова «АРХІТЕКТОР» або «ЗОДЧИЙ». Запропонуй сусіду/сусідці по парті розгадати його.

Придумай екскурсійний маршрут для свого/своєї приятеля/приятельки, що приїхав/приїхала здалека, щоб познайомити його/її з архітектурними шедеврами Харківщини, якими ти особливо пишаєшся.

ІСТОРИЧНІ ПОДІЇ, ЯКІ ЗРОБИЛИ НАШ КРАЙ ВІДОМИМ У ЄВРОПІ

Прочитай і роздивись карту. Як ти гадаєш, який зі шляхів, що вказані на карті, є «бурштиновим», «волзьким», «із варяг у греки», «шовковим»? Спробуй визначити де на ній розташована сучасна Харківська область і відгалуження якого всесвітньо відомого шляху по ній проходило.

Розквіту будь-якого міста, зростанню його впливу та добробуту сприяють торгівля і вигідне географічне положення, яке стимулює подорожі і товарообіг. Саме в період активного функціонування водного торгового шляху «із варягів у греки», який проходив від берегів Балтійського моря через Дніпро до Чорного моря і Константинополя наприкінці IX–XII ст., почав зростати та розбудовуватися Київ, як один із центрів транзитної торгівлі в Східній Європі, а згодом і вся Русь-Україна. Шлях із «варягів до греків» став ще однією, найсхіднішою ділянкою знаменитого європейського Бурштинового шляху. Також він був пов'язаний з іншими водними шляхами Русі-України – Прип'ятсько-Бузьким, який вів до Європи, і Волзьким, який виводив в Арабський халіфат і з'єднувався з Великим шовковим шляхом.

Відшукай в Інтернеті карту Лівобережної України й спробуй на ній чи за допомогою сервісу Гугл-карти прокласти маршрут Муравського шляху. Чи проходив він повз твій населений пункт? Розпитай дорослих, чи чули вони про ярмарки, які колись проходили в місті. Якщо ти відвідував/відвідувала сучасні ярмарки, розкажи про свої враження.

Багато століть тому на Харківщині люди стали використовувати торговельні шляхи, які дістали назви Муравський, Ізюмський і Кальміуський. Ці шляхи в Середньовіччі називалися татарським словом «сакма», тому що ними зазвичай користувалися військо, дипломати та купці Кримського ханства та інших держав, коли прямували на східноукраїнські землі й потім у Московію. Зазвичай мандрівники обирали шляхи, за якими не доводилося переплавлятися через глибокі і широкі річки, тому на території Харківщини

колись нараховувалось 11 «татарських» бродів – Абашкин, Ізюмський, Каганський, Татарський, Шебелинський та ін. Славетний Муравський шлях пролягав межиріччям Дніпра та Дону від Перекопу до Тули верхів'ями багатьох річок, але не перетинав жодної з них. З Перекопу цей шлях ішов до верхів'я Молочних Вод, проходив поміж верхів'ями Молочних і Кінських Вод, по річці Бику, ішов між річками Вовчими Водами і Тороччю і далі по Харківщині та Курщині, потім по межиріччю водозборів Дону й Оки до Тули. Відгалуженнями Муравського були Ізюмський і Кальміуський. Перший починався біля самого верхів'я Орелі та йшов по Ізюмському й інших районах Харківщини й знову єднався з Муравським на Курщині. Кальміуський шлях відходив іще більше на схід та ішов від верхів'я Молочних Вод до м. Лівен на Орловщині, проходячи по Східній Слобожанщині.

Завдяки наявності густої мережі торговельних шляхів у XVIII ст. Харків став головним вузлом товарообігу між Півднем і Північчю, чому сприяли зниження загрози вторгнення та низка пільг для розвитку торгівлі. Поступово в усіх містечках, містах і слободах виникли ярмарки. Цікаво, що доставка солі й тарані з Криму тісно пов'язана із с. Таранівкою на Зміївщині, яке було розташоване на Муравському шляху. Таранівка тривалий час була тимчасовою стоянкою чумаків; де чумаки розпродували свій товар або відпочивали перед продовженням подорожі. Найбільшими торговельними центрами стали Харків, Ізюм, Куп'янськ, Балаклія, Мерефа, Липці, Валки. Сюди на ярмарки, окрім місцевих торгових людей, прибували купці із Гданська, Греції, Лейпцига, Молдови, Москви, Петербурга, Сілезії, Суздаля, Тули, Ростова, Таганрога та ще багатьох міст і країн. На цих ярмарках можна було придбати все – від худоби, суконних виробів до книг, кави, маслин і вишуканих французьких вин. Зі Слобожанщини купці зазвичай везли переважно худобу та хліб, а також інші сільськогосподарські продукти. Великим попитом у Російській імперії користувалися слобожанські горілка і тютюн, а також килими-коци, виготовлені харківськими ткалями.

Прочитай вірш Віри Колеснікової «Муравський шлях». Як ти гадаєш, чому шлях назвали «Муравський»? Які ще інші історичні торговельні шляхи ти знаєш?

Муравський шлях – мереживо доріг,
Біжать стежки, малесенькі стежини,
Де тулиться калини оберіг
До білої селянської хатини,
Де в кожній хаті доленька своя
І пісня коліскова для дитини.
Це рідний край, це Слобідська земля
Це є вона – Величність Україна!

Що навесні втопає у садах,
Купається в вишневім білім цвіті,
Розшита у барвистих рушниках,
Що славу рознесли по всьому світі.
Обабіч шляху – золото хлібів,
Що гнеться долу силою зернини,
Муравський шлях – то відгомін віків,
То слава невмируща України.

Прочитай текст, розкажи, які види мистецтва бурхливо розвивалися в Харкові. Які саме види мистецтва подобаються тобі? Які архітектурні споруди Харкова, що були створені в період Українського культурного відродження, ти знаєш?

На початку 20-х рр. XX ст. Харків офіційно став столицею Української Соціалістичної Радянської Республіки у складі СРСР, і ця подія змінила його й зробила відомим у світі. Важливу роль у цьому відігравали люди, залучені широкими можливостями міста, що так динамічно змінювалося, а також надіями на реалізацію своїх талантів. Це був час, коли

митці дістали можливість вільно творити і висловлювати свої погляди через власні твори. Співіснування та боротьба творчих об'єднань і угруповань, які обстоювали різні погляди на мистецтво та архітектуру, робили Харків столицею авангарду. У цей час були створені геніальні твори в різних жанрах мистецтва – літературі, музиці, живописі, хоча й не всі збереглися і відомі в наш час. Цей феномен увійшов до історії під терміном «українське культурне відродження», і Харків став його колыскою. Новаторство в літературі впливало на світогляд людей, новаторство в живописі відображалося в промисловій графіці, у численній друкованій продукції (обкладинках книг, журналів), вихлюпувалося в міські простори у вигляді вуличної реклами, оформлення міських свят. Експерименти в театральній режисурі ініціювали пошук неординарних рішень сценічних декорацій. Було побудовано Червонозаводський театр (сучасний БК Харківського електромеханічного заводу) – найбільший у Європі театр масової музичної дії з рухомою сценою. Зокрема, всесвітньо відомим став театр «Березіль» під керівництвом режисера Леся Курбаса.

Харків став у цей час найбільшим будівельним майданчиком модернізму. Водночас молоде покоління українських художників у нових реаліях почало створювати твори, пронизані духом свободи і протесту. Таким чином, трохи більш ніж за одне десятиліття з'явилася велика кількість обдарованих митців, що створили стільки шедеврів, яких вистачило б на багато років і поколінь. Проте в 1932 р. комуністична влада, налякана таким виявом активності та свободи, розпочала цькування представників авангардних напрямів у мистецтві та архітектурі. Багато видатних представників науки, культури, мистецтва, пересічних громадян у 30-х рр. ХХ ст. зазнали репресій та були ув'язнені чи розстріляні. Творчі здобутки багатьох митців були знищені або підпали під заборону згадування чи використання.

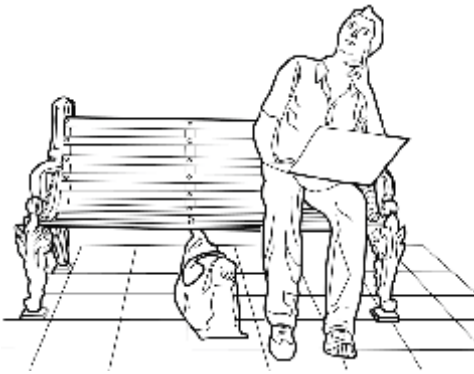
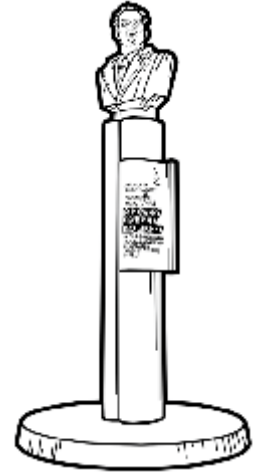
Спробуй віднайти в Інтернеті або відвідай харківські музеї – літературний, художній тощо – і розпитай про людей, які стали творцями Українського культурного відродження в 1920–1930-х рр. Напиши прізвища тих митців, які тебе найбільше вразили своєю долею чи творчим спадком.

Більш ніж 80 років минуло від часів штучного голоду, який називають Голодомором. Саме на Київщину та Харківщину надіслали найбільшу кількість бригад, які займалися обшуками селянських садіб з метою вилучення зерна. Фактичними доказами зумисності Голодомору було складання переліку українських сіл, які «не виконували плану хлібозаготівель», – унаслідок чого селяни зазнали жорстоких репресій. Наприклад, до так званих «чорних дощок» були занесені Балаклійський, Валківський, Ізюмський та Сахновщинський р-ни сучасної Харківщини. Тобто ці райони повністю були ізольовані й завезення до них продовольчих товарів припинено. Малих дітей, як і старих, голод забирав першими. Голодом українців намагалися ослабити до такої міри, щоб вони вже не могли мріяти про вихід із СРСР, про самостійність. Фактично про Голод було заборонено говорити аж до кінця 1987 р., тільки під тиском світової громадськості комуністи визнали факт голоду. Ти можеш вшанувати пам'ять жертв Голодомору, запаливши щороку Свічку пам'яті в четверту суботу листопада.

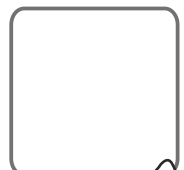
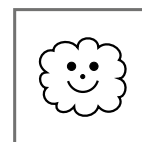
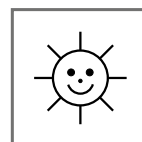
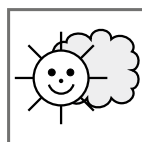
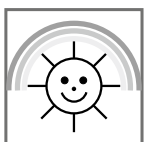
Харків в усьому світі відомий як визначний науково-дослідницький центр. Наведемо тільки декілька відкриттів та винаходів. Так, наприклад, 10 жовтня 1932 р. в Українському фізико-технічному інституті в Харкові було успішно проведено експеримент із розщеплення ядра атома літію штучно прискореними протонами. Розщеплення, або, як тоді казали, руйнування, ядра здійснила команда чотирьох молодих фізиків: Антона Вальтера, Георгія Латишева, Олександра Лейпунського і Костянтина Синельникова. Це була визначна подія в науковому світі, хоча харків'яни не стали першими, хто це зробив, – всього на кілька місяців їх випередили британські колеги зі знаменитої Кавендиської лабораторії Ернеста Резерфорда. У 1940 р. співробітники цього ж таки інституту Володимир Шпінель, Віктор Маслов і Фріц Ланге подали заявку на винахід атомної бомби «Про використання урану як вибухової та отруйної речовини». У ній уперше було запропоновано схему вибуху з використанням звичайної вибухівки для створення критичної маси з ініціюванням ланцюгової реакції. Потім ця схема стала загальноновизнаною. Майже у всьому світі знають знаменитий танк Т-34, який став феноменом у військовому озброєнні ХХ ст. Проте мало хто знає, що його створив інженер-конструктор танкобудування Харківського заводу Михайло Кошкін. Саме в Харкові 10 лютого 1940 р. були виготовлені два перших танки і розпочато їхнє випробування.

Харківські вчені також причетні до створення Великого адронного колайдера, адже саме харківський Інститут монокристалів забезпечив колайдер спеціальними пластинами, які називають «очима» установки. Коли невидимі мікроскопічні частинки контактують з харківським матеріалом, той починає світитися. Наразі харківські дослідники відомі в усьому світі як високопрофесійні інженери, конструктори, ядерники й фахівці з ІТ-технологій.

Саме в нашому місті вперше у світі для полегшення сортування кореспонденції почали застосовувати поштові індекси. Це сталося в 1932 р., коли Харків був столицею УРСР. На листах і листівках відправники вказали код у вигляді «число-буква-число», наприклад 12У1 або 14У8. Перше число означало місто: від 1 до 10 – Харків, від 11 до 20 – Київ. Буква «У» означала «Україна», а число в кінці – дрібніший поштовий район. У Харкові видали спеціальний покажчик українських поштових індексів. Збереглися листівки, що інформують українців про нові правила відправки кореспонденції. З початком Другої світової війни систему поштової індексації скасували. У повоєнний час її знову стали використовувати – з 1962 року в Західній Німеччині, а потім індекси почали впроваджувати і в інших країнах світу.

НАШІ СПІВВІТЧИНИКИ ТА ЗНАМЕНИТІ ОСОБИСТОСТІ, ЯКІ УСЛАВИЛИ КРАЙ

Придумай визначення.

Історична особистість –

Громадська діяльність –

Харківщина – земля, що народила прославлених діячів культури, науки й політики, які зуміли заявити про себе не лише як уродженці України, а й діячі сусідніх національних культур, держав, які сьогодні визначають культурну політику світу, є орієнтиром для країн, що стають на шлях власного цивілізаційного розвитку. Чимало харків'ян стали славою світової культури, їх сприймають як великих американців, ізраїльтян, німців, поляків, росіян та ін. Але багато хто з них не просто залишилися на все життя харків'янами, а й визнавали себе належними до української нації.

Прочитай текст про одного з найшанованіших козаків України – героїчного Івана Сірка. Розпитай рідних, чи знають вони думи про Сірка або якісь легендарні історії з його життя.

Ще за життя Івана Сірка про нього ходили легенди, про його подвиги склалися думи й пісні. Упродовж 1664–1668 рр. Іван Сірко достеменно перебував на Слобідській Україні. На Харківщині він стає засновником (осадником) багатьох сіл і слобід, найвідомішою з яких є Мерефа. Він неодноразово обирався полковником Харківського полку. Перебуваючи на посаді полковника, він не поривав тісних зв'язків із Гетьманщиною та Запорозжям. У 1666 р. Сірко підняв повстання проти Московської держави і став полковником Зміївського полку. До нього приєдналися Мереф'янська, Валківська, Мурафська, Печенізька, Царборисівська (сучасний Борівський район), Торська, Маяцька (сучасна Донеччина) та інші сотні. Але сили були нерівні, царський уряд жорстоко розправився з повстанцями. Після поразки цього повстання Іван Сірко відмовився присягати Москві і подався до Запорозької Січі. Два з половиною десятиріччя Сірко боронив рідну землю і ніколи не знав поразки – явище у світовій історії унікальне. Своєю ініціативністю,

енергією і військовою вдачею Сірко здобув собі на Запорозжжі небувалу шану. На всесвітньо відомій картині Іллі Рєпіна «Запорозжці пишуть листа турецькому султану» відтворено образ Сірка, хоча про портретну подібність говорити важко. Також не йдеться про портретну схожість пам'ятника Івану Сіркові, що височить над Бурсацьким узвозом у Харкові.

Григорій Савич Сковорода (1722–1794) – видатний український філософ, богослов, поет, педагог – народився на Полтавщині в козацькій родині. Його батько Сава Сковорода був рядовим малоосвіченим козаком, а мати Пелагея походила з роду козаків Шангіреїв, які мали кримськотатарське коріння. Григорій ріс «чудним» хлопчиком, заглибленим у свої думки. Він закінчив чотирирічну дяківську школу, а потім вступив до Києво-Могилянської академії, де вивчив латинську, грецьку, церковнослов'янську, польську, німецьку мови. Оскільки він мав гарний голос і музичний слух, перейшов навчатися до Глухівської співацької школи, звідки потрапив до Петербурга. Пізніше Григорій мав змогу подорожувати Європою й познайомитися з багатьма вченими й освітніми закладами. Влітку 1759 р. Сковорода прийняв запрошення викладати поетику в Харківському колегіумі. І з того часу майже не покидав Слобожанщину. Від 1769 р. він вів життя самотника й мандрівного філософа; мандрував переважно Харківщиною. Головним сенсом людського існування він вважав самопізнання. Г. Сковорода мав значний вплив на сучасників і наступні покоління своїми байками, піснями, філософськими творами, а також способом життя, через що його називали «Сократом».

Прочитай текст про різнобічного науковця і громадського діяча Василя Каразіна. Поміркуй: чому він наполягав на необхідності розвитку освіти і демократичних інституцій? Як ти гадаєш, які якості повинен мати гарний керівник, лідер?

Василь Каразін – великий просвітитель, великий вільнодумець, вчений і взагалі людина, яка випередила свій час. Василь Назарович народився в родовому маєтку Кручику на Слобожанщині 10 лютого 1773 р. Він був нащадком стародавнього шляхетного роду, засновником якого вважається Григорій Караджи (його прадід, грек за походженням) – архієпископ міста Софії. Під час навчання В. Каразін мав змогу спілкуватися з Григорієм Сковородою, тому вважав себе учнем великого філософа. Василь Назарович найбільш відомий як засновник Харківського університету (1803 р.) – першого на Наддніпрянщині. Проте, крім університету, В. Каразін заснував Філотехнічне товариство, яке багато зробило для розвитку науки, техніки і промисловості в Україні; був віце-президентом Вільного товариства любителів словесності. У Кручику В. Каразін обладнав хімічну лабораторію та метеорологічну станцію (першу в Харківській губернії), де він особисто вів спостереження протягом декількох десятків років. Також учений привіз і посадив на Слобожанщині перші пірамідальні тополі. Василь Каразін шукав способи масового виробництва добрив для полів і на підставі власного досвіду дійшов висновку, що для цього потрібна електрика. Тому він почав цікавитися різними способами отримання електричної енергії.

Один із найосвіченіших людей Російської імперії свого часу, В. Каразін був послідовником демократичних ідей і за вольнодумство і критику влади в 1820–1821 рр. навіть був ув'язнений. Він звільнив своїх селян, віддавши їм землі у спадкове володіння. У себе в селі заснував селянську думу (міні-парламент), а також сам платив священику фіксовану платню, щоб для селян усі церковні треби були безкоштовними. На Богодухівщині провів численні реформи, аби продемонструвати користь вільної селянської праці й прогресивність народовладдя. В. Каразін вважав освіту одним із головних рушіїв розвитку суспільства, наполягав на поширенні жіночої освіти, важливою умовою якої мала бути праця, розподілена за природними здібностями кожної особи. В. Каразін був переконаний, що школа має бути благодійним закладом для поширення серед народу патріотизму, людяності і добрих досягнень. Сучасники і нащадки порівнювали діяльність В. Каразіна в Україні з діяльністю Бенджаміна Франкліна в Америці і Михайла Ломоносова в Росії.

Ілля Ілліч Мечников народився 15 травня 1845 р. в с. Іванівці на Харківщині. По батьківській лінії він походив зі старовинного молдовського боярського роду. Засновником української гілки цього роду є Николає Мілеску-Спетару, а прізвище Мечников є російською версією румунського Spătaru – «зброєносець». Мати – Емілія Львівна – була дочкою відомого єврейського фінансиста, письменника, публіциста, перекладача і просвітителя Льва Миколайовича Неваховича. Закінчивши середню школу із золотою медаллю, 17-річний Ілля вступив на природниче відділення фізико-математичного факультету Харківського університету. В університеті він вчився на відмінно і закінчив його за два роки замість встановлених чотирьох. І. Мечников дуже багато зробив у галузі зоології, особливо ретельно досліджував еволюцію органічного світу, а ще його вважають одним із засновників мікробіології. Він також відкрив явище фагоцитозу (поглинання клітинами різних ворожих об'єктів, наприклад бактерій). У 1908 р. спільно з німецьким лікарем, бактеріологом і біохіміком Паулем Ерліхом за праці про імунітет І. Мечников здбув світову славу та Нобелівську премію в галузі фізіології і медицини.

Прочитай про знаного в усьому світі харків'янина Отто Струве, який уславився як один з найвідоміших астрофізиків ХХ ст., історик астрономії, педагог. Розкажи, що тебе вразило й особливо сподобалося в цій розповіді. Що ти знаєш про зірки?

У дитинстві та юності німець за походженням Отто Струве, який народився в Харкові в 1897 р., виявляв блискучі математичні здібності і тому після закінчення гімназії вступив на фізико-математичний факультет Харківського університету. У роки Першої світової війни в суспільстві були сильні антинімецькі настрої, говорити німецькою мовою було заборонено навіть у лютеранській церкві. Проте все це не вплинуло на патріотичні почуття представників родини Струве, і він пішов на фронт прапорщиком-артилеристом російської армії. Після закінчення війни вже поручиком Отто Струве демобілізувався і повернувся до Харкова. Склав іспити за повний курс навчання в університеті й дістав

пропозицію залишитися для підготовки до професорського звання. Проте навчання знову довелося перервати. У 1919 р. до Харкова увійшла Добровольча армія генерала Денікіна, поручик Струве вважав своїм обов'язком вступити до її лав. У боях з більшовиками він був поранений, разом з Білою армією відступив до Криму і звідти емігрував до Туреччини.

У 1921 р. Струве переїхав до США, продовжив навчання і дістав ступінь доктора Університету Чикаго. У 1932 р. Отто Людвігович став директором Єрксської обсерваторії й одночасно очолив редакцію «Астрофізичного журналу».

У середині 1930-х років Отто Струве очолив роботи зі створення обсерваторії Макдональд, що згодом стала національним астрономічним центром США. Крім організаторської, Отто Людвігович займався, звичайно, і науковою діяльністю. Його праці в основному стосуються зоряної спектроскопії і фізики атмосфер зірок. У 1947 р. Отто Струве перебрався до Каліфорнії, де керував астрономічним відділенням університету в Берклі. У цей час почала розвиватися нова галузь астрономії – радіоастрономія. У 1959 р. він очолив Національну радіоастрономічну обсерваторію. Діяльність Струве здобула широке громадське визнання: він був членом багатьох академій наук, почесним доктором різних університетів.

Юрій Шевельов мав багато псевдонімів, але його прізвище при народженні було Шнайдер, бо народився він у Харкові в 1908 р. в німецькій родині. Через патріотичні почуття його батько – офіцер Російської армії – у 1916 р. змінив німецьке прізвище на Шевельов, за сімейною легендою, щоб не змінювати вишиту монограму з літерою «Ш» на серветках. У 1931 р. Ю. Шевельов закінчив літературний факультет Харківського університету, став викладачем Інституту журналістики, згодом доцентом Харківського університету, був учителем відомого українського письменника Олеся Гончара. Під час Другої світової війни, у надії, що німці підтримають розбудову вільної від більшовиків України, розпочав співробітництво з окупаційною владою. Через що вимушений був емігрувати, і довгий час ім'я Шевельова було невідоме в Україні, його книги – забороненими. Шевельов уславився у всьому світі як славіст-мовознавець, дослідник української мови та літератури. Він став професором Гарвардського і Колумбійського університетів, був активним діячем української еміграції. У своїх вельми цікавих мемуарах «Я – мене – мені (і довкруги)» Юрій Шевельов розповідає, як він, німець за походженням і син царського генерала, став відданим патріотом України й одним з найвизначніших інтелектуалів ХХ ст.

Прочитай про нашу землячку Варвару Каринську, яка уславила своє ім'я і в Харкові, і за кордоном. Розпитай своїх рідних, чи знають вони знаменитих жінок нашого краю.

Варвара Каринська народилась у Харкові в сім'ї багатого купця Андрія Жмудського, який ініціював зведення найбільшого в місті Благовіщенського собору. Варвара прожила в Харкові перші 40 років свого життя і від самого дитинства не розлучалася з голкою та ниткою. У ті буремні часи вона вела доволі різнобічну активну діяльність: стала однією з перших вільнослухачок-жінок, яка вступила до Харківського університету, виконувала обов'язки казначея при університетському товаристві недостатніх (бідних) студен-

тів, керувала видавництвом газети «Утро». У 1920-х рр. вона була вимушена покинути Харків, після багатьох поневірянь доля занесла її до США. Там Варвара змогла зробити блискучу кар'єру – здобула премію «Оскар» за дизайн костюмів для фільму «Жанна д'Арк». Вона разом зі співавторами подарувала світові балетну спідничку-пачку – таку, як ми її знаємо сьогодні, уславилася також своїми чудовими театральними костюмами для легендарних мюзиклів Бродвею й фільмів Голлівуду середини ХХ ст. В. Каринська є авторкою костюмів для понад 70 балетів NewYorkCityBallet. Її називали «Шекспіром театрального костюма».

Напиши, які знамениті люди жили у твоєму регіоні або відвідували його. Якщо якась особистість тобі дуже цікава, підготуй про неї презентацію або розповідь.

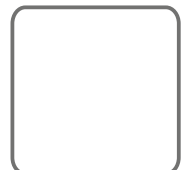
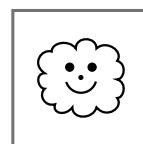
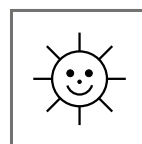
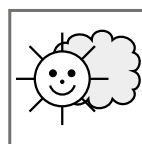
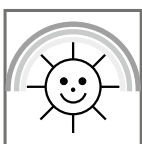
Поговори з рідними про своїх сучасних родичів та предків. Уважно роздивись людей, що тебе оточують у твоїй школі, на вулиці, у громаді. Можливо, серед них є людина, яка зробила в житті дуже багато доброго, гарного й корисного. Розпитай про неї й розкажи своїм однокласникам та однокласницям.

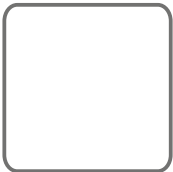

Поміркуй, якій особистості або події ти би хотів/хотіла би поставити пам'ятник у твоєму населеному пункті. Який він має мати вигляд і чому?

Подумай і напиши, ким би ти хотів/хотіла стати в майбутньому і як би ти міг/могла прославити своє місто, регіон.

СПОРТСМЕНИ І РЕКОРДИ. СПОРТ У НАШОМУ ЖИТТІ

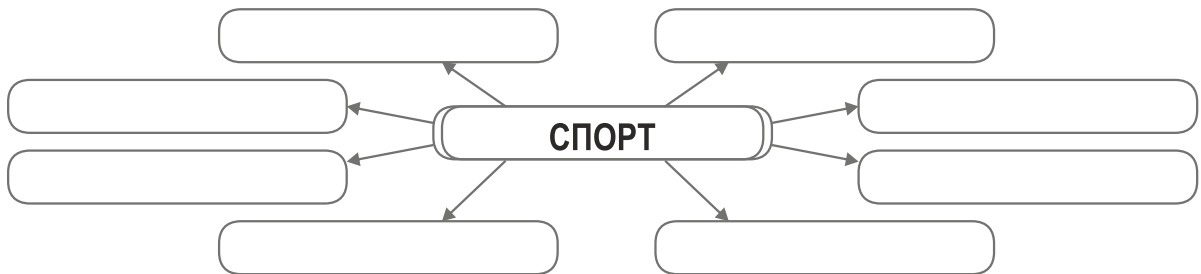
Відгадай загадку.

Бокс, хокей, бобслей, футбол,
Сноуборд і волейбол...

Стадіон, басейни, kort —
Об'єднало слово...

Обговори з однокласниками/однокласницями, що спорт дає людині. Складіть асоціативний куц до слова «Спорт».

Спорт (англ. sport, походить від давньофранцузького disport – дозвілля, розвага) – це організована за певними правилами діяльність людей, яка потребує їхніх фізичних та інтелектуальних здібностей, а також міжособистісних стосунків, що виникають у процесі гри. Спорт – це змагання за певними правилами та підготовка до цих змагань. Часто спорт править розвагою для глядачів. Види спорту поділяються на індивідуальні й командні. Окремо виділяють розумові види спорту й технічні види спорту. До розумових видів спорту належать різного роду настільні ігри. У технічних видах спорту використовуються різноманітні механізми й машини: мотоцикли, автомобілі, літаки, моторні човни тощо.

Прочитай український переклад віршів, написаних засновником сучасного олімпійського руху П'єром де Кубертеном. Розкажи, що особисто для тебе значить спорт. Чи займаєшся ти яким-небудь видом спорту? Чи уболіваєш за якусь команду?

О СПОРТ! ТИ – МИР!
Несеш ти радість, щастя й мир,
Немов ріка – весняні води.
Під покривалом твоїх крил
Племена дружать і народи.
На ґрунті дружби і змагань
Фонтаном б'ють джерела чисті.
І п'ють ту воду без вагань
І немічні, і мускулісті.
Тож на вустах твоє ім'я
У місті, в чумі і в наметі.
О Спорт! Ти – мир і надбання
Усіх народів на планеті!

О СПОРТ! ТИ – НАСОЛОДА!
Спливає час, за віком вік.
Життя незмінне тріумфує.
Скрізь, де проходить чоловік,
Там завжди поруч спорт крокує.
Супутник нашого буття,
Одвічний дух його вирує,
Нам щирі радості життя
Душі і тілу він дарує.

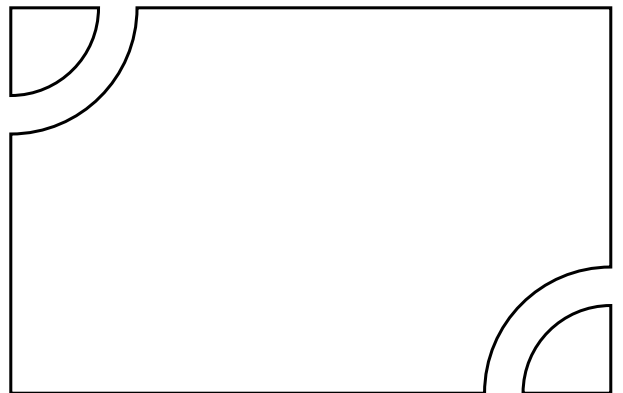
Склади синквейн на тему «Спорт».

Прочитай текст. Чи доводилось тобі бачити олімпійські кільця? Скільки їх, якого кольору? Що вони символізують? Запитай про це дорослих, однолітків, скористайся Інтернетом. Намалюй емблему олімпіад.

Олімпійські ігри – міжнародні спортивні змагання, які проводяться через певний проміжок часу. Вони зародилися в Стародавній Греції в місті Олімпії й були визначною подією в житті греків: за ними навіть вели відлік часу. Під час Олімпійських ігор припинялися війни. Сучасні Олімпійські ігри розпочалися з 1896 р. Вони бувають літніми й зимовими. Літні, як і в давні часи, проводяться кожні чотири роки. Зимові Олімпійські ігри об'єднують зимові види спорту й проводяться через два роки після літніх. Переможці змагань дістають довічне звання олімпійського чемпіона – це найвище досягнення у спорті. Олімпіади проводяться під гаслом «Citius, altius, fortius» (пер. з латини: «Швидше, вище, сильніше»). Також популярним є гасло «Головне не перемога, а участь».

Окрім звичайних олімпійських ігор, на тих же аренах, де вони відбувалися, з 1992 р. проводять Паралімпійські ігри – міжнародні спортивні змагання для людей з інвалідністю. Спорт для таких людей створює умови для успішної життєдіяльності, відновлює психічну рівновагу, дає змогу повернутися до повноцінного життя. Паралімпійський рух в Україні почав розвиватися з 1989 р., і вже сформувалися 4 національні федерації спорту людей із порушеннями опорно-рухового апарату, зору, слуху та інтелекту. Україна брала участь у шести літніх і п'яти зимових Паралімпійських іграх. Паралімпійська збірна України – одна з найсильніших у світі: на олімпіадах 2016 і 2018 рр. наша команда посіла 3 і 4 місця.

Асоціація сприяння міжнародному руху «Спорт для всіх» (TAFISA) оголосила перелік 20 найпопулярніших і наймасовіших видів спорту у світі: баскетбол, велосипедний спорт, волейбол, гольф, екстремальний спорт, єдиноборства (вільна, греко-римська боротьби, бокс, дзюдо, ушу, карате), йога, культуризм, легка атлетика, лижний спорт, настільний теніс, національні види спорту, плавання, ролер-спорт, скелелазіння, спортивне орієнтування, спортивні танці, теніс, футбол, хокей. Це дослідження TAFISA провела у 200 країнах. Перше місце в рейтингу посіла легка атлетика, якою займаються 9,6 % населення планети. Друге місце дісталось футболу – 8,4 %, а третє – плаванню (8,1 %).

Відгадай загадки. Відгадки запиши.

З гірки мчаться сани-біб,
В них сидить кілька осіб.
Швидкість там – не для дітей!
Звуть вид спорту цей _____

З нетерпінням зиму ждуть,
Лід малюють – іскри йдуть!
Гострі та стрімкі вони.
Мають назву _____

Той, хто диво-дошку має,
Із гори, як птах, злітає.
Це не гра – зимовий спорт!
Зветься вид цей _____

Ця спортивна боротьба –
Рух на лижах і стрільба...
Гонка – справжній марафон!
Цей вид спорту _____

Дві команди, як в футболі,
Та на крижаному полі,
І дорослих, і дітей
Позбирав на лід _____

Кулю шкіряну ганяють,
Лиш одну на полі мають!
По ногах не б'ють – це фол!
Називають гру _____

Харківщина пишається багатьма спортсменами і рекордами, які вони встановили. Перелічимо лише декілька з них

- Олексій Баркалов, олімпійський чемпіон з ватерполо 1972 і 1980 рр., срібний олімпійський призер 1968 р., народився в с. Введенці Чугуївського р-ну. Він виступав за команду ватерполістів харківського і київського «Динамо». Його ім'я в 1993 р. було занесене до Книги рекордів Гіннеса за рекордну кількість матчів – 412.

- Сергій Бершов дитинство провів у м. Мерефі. У 1982 р. вперше у світі здійснив нічне сходження на найвищу гору світу Еверест у зв'язці з львів'янином Михайлом Туркевичем. У дитинстві мав проблеми із серцем, однак Сергій не покинув спорт і повністю одужав. Він підкорив Еверест тричі, останній раз – коли йому виповнилося 58 років.

- Харків'янин Валерій Гончаров на Олімпіаді 2000 р. в Сіднеї здобув срібну медаль у складі збірної України з легкої атлетики. В олімпійських Афінах 2004 р. здобув золоту медаль у вправах на паралельних брусах. Він єдиний український гімнаст, який виборов тричі поспіль нагороди Фіналу Кубка світу.

- Марія Гороховська – дворазова олімпійська чемпіонка з гімнастики єврейського походження. Володарка двох золотих та п'яти срібних олімпійських медалей. На літніх Олімпійських іграх 1952 р. вона виборола сім олімпійських медалей, що є найбільшою кількістю нагород, здобутих будь-якою спортсменкою впродовж однієї Олімпіади.

- Харків'янин Юрій Поярков відомий у світі своєю неперевершеною подачею м'яча, через що вболівальники прозвали його «катапульта». У 2007 р. ім'я Юрія Пояркова було включено до Книги рекордів Гіннеса за три олімпійські медалі, і зокрема, дві золоті.

- Яна Клочкова свою кар'єру плавчині розпочала в Харкові й стала чотирикратною олімпійською чемпіонкою на дистанціях 200 та 400 м, срібною призеркою – 800 м. Встановила рекорд світу на дистанції 400 м комплексним плаванням. Є володаркою 50 рекордів України.

Розкажи, про які спортивні рекорди ти знаєш. Чи є в тебе який-небудь особистий спортивний рекорд? Яких спортсменів твого населеного пункту ти знаєш? Якими українськими спортсменами ти особливо пишаєшся?

Йога – це стародавнє учення про самовдосконалення. Перші свідчення існування йоги на Землі датуються III тис. до н. е. Навіщо потрібна йога? Індійські вчителі запевняють, що регулярні заняття йогою допомагають розслабитися, зняти напругу, покращують роботу внутрішніх органів і систем організму, підвищують працездатність і розумову активність, розвивають координацію рухів. Основою йоги є пози – асани, – які робить людина, коли тренує своє тіло й приводить його в гармонію з диханням, внутрішніми відчуттями та емоціями. Спробуй зробити декілька асан. Якщо ці вправи тобі сподобаються – пошукай більш детальні інструкції й описи інших асан в Інтернеті або запишись у групу занять йогою.

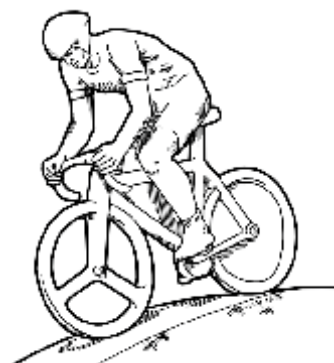
- «Пробудження»: сядь на підлогу і схрести ноги. Поклади руки на коліна. Тримаючи плечі опущеними, тягнися хребтом угору, відчуй себе квіточкою, що виходить із землі назустріч сонечку.

- «Вулкан»: на вдиху одночасно підними руки вгору і стань навшпиньки. Кінчики пальців і п'яти тримай разом. Всім тілом тягнися до неба.

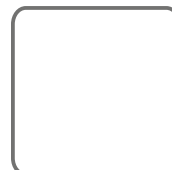
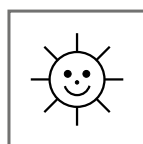
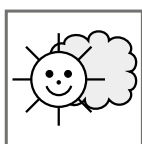
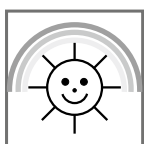

Перевір свої знання з теми «Спорт». Дай відповіді на запитання.

1. Назви батьківщину Олімпійських ігор.
2. Як називається чиста перемога в боксі?
3. Як називається найголовніший тенісний турнір?
4. Назви довжину дистанції марафонського бігу.
5. Який вид спорту супроводжує японську мову?
6. Як називається майданчик для боксу?
7. Як називається етап початку бігу?
8. Який спортивний костюм для занять цим видом спорту не змінювався з позаминулого століття?
9. Як називається спортивна колюча зброя з клинком прямокутного перетину?
10. Якому спортсмену, щоб перемогти, потрібно влучно стріляти і швидко бігати?

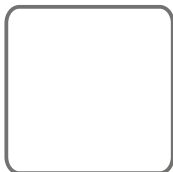

Щорічно у другу суботу вересня в Україні відзначається День фізичної культури і спорту. Мета цього свята – популяризація спорту в країні серед молоді та пропаганда здорового способу життя. Для цього в Харкові та області проводиться безліч спортивних змагань, як-от щорічні «Велодні», European Week Of Sport, малі олімпійські ігри «Діти Харківщини», спортивні заходи серед дошкільнят «Веселі старти», обласний фестиваль «Мама, тато, я – спортивна сім'я» тощо. Щорічним став Zhytlobud-1 Kharkiv International Marathon. Подібні змагання відбуваються в багатьох містах Харківської області. Приєднуйся!

ВІДОМІ ВЧЕНІ ТА ВИНАХІДНИКИ ХАРКІВЩИНИ

Слова, які ти бачиш у назві подорожі, напевно, дуже знайомі тобі. А чи замислювався/замислювалася ти над походженням цих слів? Наприклад, винахідник. Співзвучне до слова «знаходити». Тому винахідником називають людину, яка вперше вигадала або вперше по-новому застосувала відомі до цього часу предмети, ресурси, зокрема й по-новому працювала з інформацією та зробила нові висновки. А ось дослідником/дослідницею називають людину, яка вивчає, проводить досліді з різними явищами. А також у процесі своєї роботи може робити нові відкриття, наприклад розпізнавати нові можливості звичних речей або вивчати джерела інформації, узагальнювати наявну інформацію та робити певні висновки.

Поміркуй: чи може одна й та сама людина бути і винахідником, і дослідником? А дослідником і майстром? Що допомагає одній і тій самій людині поєднувати різні ролі? Що може стати на заваді? Пропонуємо тобі дати своє визначення деяких понять, які ти бачиш нижче, кількома словами. Зроби це непростим способом – впиши щонайменше 5 асоціацій, які приходять на думку, коли ти чуєш слова «вчений», «майстер», «відкриття». Поділися результатами з сусідом/сусідкою по парті, з однокласниками та однокласницями. Чи багато асоціацій збіглися? Як гадаєш, чому?

ВІДКРИТТЯ _____

ВЧЕНИЙ _____

МАЙСТЕР _____

Прочитай про тих наших земляків, хто вже досяг успіху й чиїми відкриттями та винаходами пишаються не тільки в нашій країні, а й у світі. Подумай, на кого з них ти хотів/хотіла би бути схожим/схожою і чому.

Микола Бокаріус (1869–1931) – український учений грецького походження, випускник медичного факультету Харківського університету. Микола Бокаріус був чудовим ученим і організатором науки. Він викладав в університеті, читав курси пластичної анатомії в художній школі, курси шкільної гігієни для вчителів, а в роки Першої світової війни організував і проводив курси з підготовки сестер милосердя і санітарів. Бокаріус став одним із засновників вітчизняної судової медицини і криміналістики.

Олександра Єфименко (Ставровська) (1948–1918) народилася в Архангельському краї і сформувалася як людина російської культури, але закохалася в політичного засланця з України Петра Єфименка. І відтоді Батьківщина чоловіка стала рідною і для неї. Невдовзі історія України стає її фахом і пристрастю. Вона стала першою в Російській імперії жінкою-істориком, яка здобула докторський ступінь і звання професора Харківського університету, авторкою блискучих підручників з історії України, активною діячкою харківської «Громади».

Євграф Ковалевський (1790–1867) народився в с. Ярошівці Дергачівського р-ну і походив з роду слобідських козацьких старшин. Як гірничий інженер виконав перше наукове геологічне дослідження Донбасу. Вважається, що саме йому належить назва «Донецький басейн», від чого згодом утворилася назва «Донбас». Ковалевський став першим міністром народної освіти й започаткував серію прогресивних перетворень у навчальних закладах Росії. Саме він сприяв скасуванню цензурної заборони творів Тараса Шевченка, після чого слово Кобзаря вільно поширювалося всією країною.

Любов Мала (1919–2003). Розвиток української терапевтичної школи в другій половині ХХ ст. безпосередньо пов'язаний з ім'ям академіка Академії медичних наук України Любові Малої. Вона закінчила Харківський медичний інститут, а потім довгі роки очолювала кафедру госпітальної терапії цього навчального закладу. Л. Мала вважається засновницею сучасної школи терапевтів та кардіологів. Саме Мала започаткувала і впровадила систему поетапного лікування хворих на гострий інфаркт міокарда. Вона також стала засновницею і директоркою Інституту терапії АМН України, який сьогодні називається її ім'ям.

Микола Пильчиков (1857–1908) закінчив фізико-математичний факультет Харківського університету і став професором Харківського технологічного інституту. Він – основоположник радіо-, телекерування та електрофотографії. Дослідивши Курський р-н магнітних аномалій, вперше зробив висновок про зв'язок аномалій з величезними покладами залізної руди. М. Пильчиков досліджував властивості Х-променів, радіоактивності, геомагнетизму, метеорології, оптики, прилади бездротового телеграфування. У його доробку десятки відкриттів і винаходів світового значення, без перебільшення, М. Пильчиков є українським Едісоном.

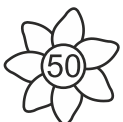
Олександр Потебня (1835–1891) – випускник Харківського університету, видатний український мовознавець, філософ, фольклорист, етнограф, літературознавець, педагог, громадський діяч. Він є автором праць із загального мовознавства, фонетики, наголосу, граматики, етимології, діалектології, теорії словесності, фольклору, етнографії, досліджень про походження мови, взаємозв'язок мови й мислення тощо. О. Потебня вважається одним із засновників харківської «Громади», Харківського історико-філологічного товариства. Ім'ям О. Потебні назвали Інститут мовознавства НАН України.

Йосип Тимченко (1852–1924) народився в с. Окопи на Золочивщині, навчався в механічних майстернях Харківського університету. З 1880 р. керував механічними майстернями Новоросійського університету в Одесі. Автор багатьох оригінальних винаходів – передусім автоматичних метеорологічних, фізичних і астрономічних приладів. Брав участь у створенні першої моделі автоматичної телефонної станції Фрейденберга. За два роки до відкриття братів Льюїс розробив скачковий механізм «слимак», який було використано для удосконалення стробоскопа. Принцип дії цього механізму став основою для нового апарату – кінескопа, у створенні якого брав участь винахідник Михайло Фрейденберг.

Прочитай про сучасних винахідників Харківщини. Поміркуй, у якій царині знань або в якій галузі ти хотів/хотіла би зробити якесь відкриття чи винахід. Як ти думаєш, що для цього потрібно зробити?

Дмитро Запорожець і його команда у 2011 р. розробили платформу, яка призначена для зберігання вихідного коду проєктів у «хмарі». Суть ідеї проста і функціональна: кожен раз, коли розробники вносять зміни в код проєктів, ці зміни

відображаються іншим учасникам. Сьогодні проектом GitLab користуються сотні тисяч компаній, зокрема IBM, CERN, NASA.

Анатолій Малихін створив прилад, за допомогою якого можна зробити аналіз крові без єдиного розрізу. П'ять датчиків прикріплюються на певні ділянки тіла людини, після чого на екран комп'ютера виводиться 131 показник здоров'я. У такий спосіб визначаються хвороби, заразитися якими є ризик під час маніпуляцій. Прилад активно використовується медиками в Китаї, Саудівській Аравії, Німеччині, Єгипті та Мексиці.

Сергій Тимчук винайшов їстівний аналог поліетилену. Основним матеріалом для нього став кукурудзяний крохмаль. Це й екологічно чисто, і дає змогу подовжити термін зберігання продуктів. Їсти їх можна, не знімаючи плівки, смакових якостей вона не має. Таким чином могла б вирішитися одна з найгостріших екологічних проблем людства – засилля сміття.

Кнорозов Юрій (1922–1999) народився в м. Південному поблизу Харкова в родині з вірменським і російським корінням. Навчався на історичному факультеті Харківського університету, захоплювався історією Стародавнього світу, але навчання було перервано Другою світовою війною. Вже після переїзду до Ленінграду (Санкт-Петербургу) і закінчення навчання, неочікувано для себе захопився і став дослідником писемності стародавнього народу майя. За життя Кнорозова порівнювали з Шампольйоном – відомим єгиптологом, дешифрувальником єгипетських ієрогліфів. Однак з погляду науки інтелектуальний прорив нашого земляка мав куди більш вагоме значення: йому довелося розробити метод дешифрування невідомих систем письма. За це відкриття він нагороджений державною нагородою Мексики, у двох містах цієї держави – Канкуні та Мериді – йому були встановлені пам'ятники. Після дешифрації писемність майя дістала офіційну підтримку уряду Мексики і викладається в університетах і середніх школах.

Звісно, вчених, які народилися і працювали в нашій країні, і зокрема у твоєму регіоні, набагато більше, ніж ти побачив/побачила в цьому зошиті. Поговори з дорослими, пошукай в Інтернеті й спробуй знайти інформацію про вчених, винахідників/винахідниць і просто творчих людей, що живуть поруч із тобою.

У Харкові та області щороку проходить багато цікавих заходів для дітей і дорослих, що цікавляться наукою і винаходами, наприклад «Дні науки», фестиваль популяризації науки під відкритим небом «Наукові пікніки» тощо. Постійно працює «ЛандауЦентр», технічна студія «Винахідник» та інші. Якщо тобі цікаво – зможеш знайти про них інформацію в мережі та відвідати.

Поміркуй, у якій царині знань або в якій галузі ти хотів/хотіла би зробити якусь відкриття чи винахід. Як ти думаєш, що для цього потрібно зробити?

Поміркуй разом із однолітками: якщо людина має право отримати прибуток із використання своїх винаходів, то чи має вона нести матеріальну чи моральну відповідальність за шкоду, яку може заподіяти певний винахід здоров'ю людини, існуванню людства чи природи?

Чи знаєш ти, що такі винаходи, як гасова лампа, компактний диск, гіпсова пов'язка та попередник рентгена, кінескоп для показу кінострічок, годинник-глюкометр, рукавичка для людей з вадами зору та багато інших важливих і необхідних речей належать українцям з різних куточків нашої країни? Але, на жаль, деякі з винахідників/винахідниць не змогли вчасно описати своє відкриття, запатентувати його й представити світовій спільноті, тому й не вони сьогодні є визнаними «батьками» цих корисних речей.

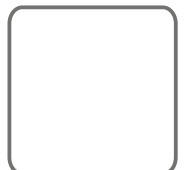
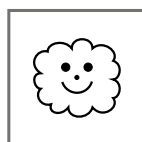
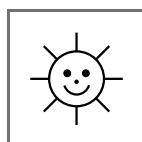
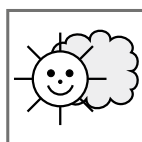
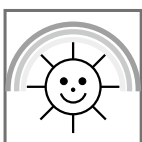
Як ти зміг/змогла побачити, в Україні живуть дуже талановиті люди з допитливим розумом, спостережливі та уважні до деталей. Але деякі ідеї, винайдені українцями, світ побачив під іменем інших вчених. Не виключено, що декілька людей одночасно можуть дійти однакових висновків під час дослідів. Як же довести, що ідея належить саме тобі? Ось декілька важливих кроків, яких треба дотримуватись:

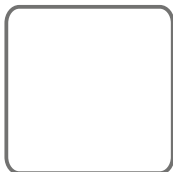
1. Найнадійніший захист – це патентування в спеціальному державному бюро. Це можливо зробити навіть у твоєму віці за допомогою батьків. Але, щоб запатентувати ідею, потрібно зробити прототип (міні-копію, пробний екземпляр, приклад коду з інформацією), тобто надати ідеї матеріальної форми.

2. Під час виготовлення прототипу потрібно нотувати кожний свій крок. Таким чином ти матимеш докази, як його отримав/отримала, як дійшов/дійшла цієї думки. А також підказки для себе, що треба врахувати на майбутнє. Що вдалося, а від чого довелося відмовитися.

3. Якщо ти спілкуєшся з потенційним покупцем/покупчиною або людиною, яка готова оплатити виготовлення прототипу (таку людину називають інвестором/інвесторкою), будь певен/певна, що описуєш основні риси продукту. Непотрібно розповідати деталі виготовлення, технологію і кроки – так твою ідею можуть вкрасти. Опиши, для чого ця річ створена і кого вона може зацікавити.

4. Подумай над логотипом та назвою. Вона може бути пов'язана з властивостями продукту, як, наприклад, торгова марка «Ласунка» (назва говорить про смак продукції). Також назва може походити від імені автора, наприклад дизайнери називають торгові марки своїм ім'ям – Vovk, Pustovit, AndreTan тощо. І головне – не зупиняйся. Завжди виграє той, хто мріє і втілює ідеї в життя.

ПІДПРИЄМНИЦТВО Й ТОРГІВЛЯ. НАРОДНІ МАЙСТРИ/МАЙСТРИНІ ТА ПІДПРИЄМЦІ(-НИЦІ) КРАЮ

Придумай визначення.

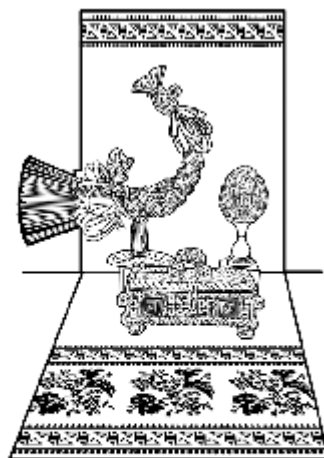
Майстер/майстриня –

Підприємець/
підприємниця –

Серед народних майстрів/майстринь, які працювали і працюють на Харківщині впродовж останніх 50 років, – гончарі Ф. Гнідий, З. Грунь, Б. Цибульник та ін.; майстрині вишивки І. Вишневська, Л. Городилова, І. Найдюнова, Р. Кушнарєнко, А. Яценко та ін.; майстри художнього різьблення по дереву та кістці М. Бритвін, Г. Гусак, М. Колєнов, Б. Лубенець, С. Печеніжський, П. Фоменко та ін.; представники станкового народного малярства Г. Готвянська, А. Гунько, О. Зеленський, М. Ковширко, Г. Чернишенко та ін.; професійні художники, які працюють у традиціях народного декоративного розпису, Тамара, Олександр та Олеся Вакулєнки, Є. Поставничий та ін. Їхні роботи представлені в Харківському художньому музеї на виставці народного мистецтва Слобожанщини, у Харківському обласному науково-методичному центрі культури та мистецтва і в численних музеях і приватних колекціях в Україні та за кордоном.

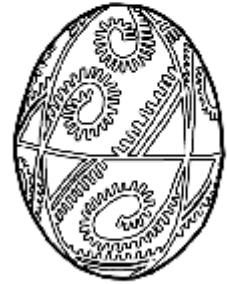
Розкажи, які народні ремесла й види декоративно-ужиткового мистецтва ти знаєш.

Передивись речі, якими прикрашена твоя оселя та якими ти користуєшся в повсякденному житті, – можливо, на чомусь ти знайдеш клеймо або підпис народного(-ї) майстра/майстрині, про яких йде мова в тексті. Розкажи про це в класі. Які ще цікаві вироби народних майстрів/майстринь і аматорів/аматорок ти зустрічав/зустрічала під час відвідування музеїв, ярмарків, парків у своєму населеному пункті? Яких ще майстрів/майстринь ти знаєш?

Значних успіхів у наш час на Харківщині досягло писанкарство. За радянських часів це мистецтво на Слобідській Україні було втрачено, хоча в ХІХ – на початку ХХ ст. були майстрині, які робили чудові зразки писанок. У 1993 р. завдяки зусиллям кількох педагогів образотворчого мистецтва на чолі з Аллою Овчаренко був заснований Харківський міський клуб писанкарства. Члени клубу вивчали історію писанки, орнаменти та композицію, символіку, звичаї та обряди, пов'язані з писанками, робили виставки своїх творів, влаштовували майстер-класи, організовували гуртки та студії з писанкарства для дітей та дорослих. Наталя Кравченко упорядкувала і видала альбом, присвячений історії колекції слобожанських писанок відомого етнолог М. Сумцова, яка зберігається в Харківському історичному музеї. Наразі в Харкові працюють майстри писанкарства Світлана Ходячих, Валерія Талашко, Наталя Горошко та ін. З 2013 р. харківські писанкарі та писанкарки і їхні учні беруть участь у Всеукраїнському фестивалі писанкарства в Києві. Їхні твори є в Українській церкві-музеї у Нью-Йорку, храмі Гробу Господнього в Єрусалимі, в українських музеях та в приватних колекціях Канади, Німеччини, США, Франції та ін. країн.

Придумай свій орнамент для слобожанських писанок. Намалюй його.

Розпитуючи дорослих, відвідуючи бібліотеку чи за допомогою мережі Інтернет, спробуй дізнатися, чи живуть у твоєму населеному пункті народні майстри/майстрині й що вони виробляють. Розкажи про них у класі, і якщо вам буде цікаво з ними зустрітися, запросіть їх на урок.

Прочитай про харківських купців і підприємців різного етнічного походження. Розпитай дорослих, кого з відомих підприємців, засновників промислових підприємств твого населеного пункту вони можуть згадати. Подумай, що рухало цими людьми, крім бажання збагатитися.

Джихан Гірей Хамзін (Григорій Миколайович) Акжитов народився в татарській родині в с. Великому Торбаєві Рязанської губернії. У 1912 р. був записаний як харківський купець. На вул. Сумській недалеко від театру він заснував «Кондитерську, булочну та молочну ферму Г. М. Акжитова». Досить швидко цей заклад став одним із найулюбленіших місць театральної публіки початку ХХ ст., тому що тут було спокійно, затишно і люди могли скуштувати вишукані та недорогі страви. У закладі були чудові чай і кава. Все подавалося на якісному, красивому посуді, спеціально замовленому на відомій фабриці «порцеляно-фаянсового короля» Російської імперії Кузнецова. Працювали тут професійні кухарі, які намагалися створювати нові страви і солодощі. Наприклад, на кухні в Акжитова готувалися особливі цукерки з квітів лаванди, троянди, фіалки.

Едуард Едуардович Бергенгейм (1844–1893) був шведського походження, проте народився в колишньому Фінляндському князівстві Російської імперії. Переконавшись у наявності поблизу Харкова багатих покладів глини, Е. Бергенгейм у 1876 р. заснував на Іванівці завод із виробництва вогнестійкої цегли, гончарних виробів, кахлів, керамічної плитки, керамічних каналізаційних труб, черепиці.

Вироби заводу були відомі по всій імперії: їх можна побачити в Лівадійському палаці у Криму, у «Будинку з химерами» в Києві тощо. У Харкові плитку заводу барона Бергенгейма можна роздивитися на підлозі у Благовіщенському соборі, у Театрі ляльок (колишньому Волзько-Камському банку), Будинку вчених (колишньому власному будинку архітектора Олексія Бекетова) та в інших численних приватних і громадських будинках кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Едуард Людвигович Борткевич (1840 – ?) був дворянином Вітебської губернії польського походження. Приїхав до Харкова наприкінці 1870-х рр., купив кілька дворових місць, побудував фабрику на вулиці Конторській. Також придбав садибу в с. Артемівці поблизу містечка Мерефи Харківського повіту, де побудував винокурний завод та завод із виробництва скла. На сьогодні Мереф'янський склозавод і Артемівський спиртовий завод є основою економіки Мерефи. Серед чотирьох дітей, які народилися в Едуарда та його дружини Софії, найвідомішим став Сергій – піаніст, композитор, музичний педагог, якого називали «українським Рахманіновим». На вулиці Сумській, 28 зберігся будинок, де жили Борткевичі.

Саркіс Тарасьянович Давтян (1912–1983) народився в Харкові у вірменській родині. Його предки родом із Нахичевані-на-Дону. Дід був священиком, батько – лікарем. Проте Саркіс обрав іншу професію. У 1926 р. в Харків приїхала італійська піротехнічна група Руджієрі. Під враженням від побачених феєрверків 14-річний Саркіс попросив господаря узяти його в учні, той погодився й кілька місяців навчав хлопця. У 1934 р. С. Давтян заснував піротехнічну майстерню в Центральному парку культури та відпочинку імені О. М. Горького. Від неї бере початок фірма «Піротекс» яку заснував вже старший син Саркіса Володимир. В. Давтян також є засновником фірм «Дизайн-спорт», «Піротекс-спецефект», «Експро». 3 квітня 2011 р. він очолив комунальне підприємство «Об'єднання парків культури та відпочинку м. Харкова». Донька Володимира Наталя з 2007 р. є директором власної туристичної агенції «Фабрика подорожей».

Микола Федорович фон Дітмар (1865–1919) – громадський і політичний діяч, підприємець німецького походження з московських дворян. У 1893–1895 рр. він брав участь у будівництві Балашово-Харківської залізниці, відкрив у Харкові спочатку механічну майстерню, а потім чавуно-мідноливарний та котельний і механічний заводи, які працювали для вугільної промисловості Донбасу. Микола фон Дітмар запровадив партнерські стосунки між підприємцями і робітниками, ініціював створення рятувальної станції на шахтах Донбасу, медико-механічного інституту для лікування травмованих робітників (тепер Інститут патології хребта та суглобів імені професора М. І. Ситенка в Харкові) тощо. У 1906–1917 рр. був головою Ради з'їзду гірничопромисловців Півдня Російської імперії, обирався депутатом Харківської міської думи, Державної думи Російської імперії тощо.

Микола Олексійович (1827–1906) та його син **Сергій Миколайович Жевержесви** (1862–1919) були росіянами за походженням і увійшли в історію Харкова як непересічні підприємці, банкіри та благодійники. Микола Олексійович у 1870-х рр. заснував у Харкові крупорушний млин, завод ігристих вин, мінеральних і фруктових вод, оцтовий завод. Він вісім років був директором Харківського міського купецького банку, 21 рік – харківським купецьким старостою, 18 років – депутатом Харківської міської думи. Саме під його керівництвом було збудоване Харківське комерційне училище (тепер Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого) та налагоджена його робота. Сергій Миколайович у 1891 р. разом із батьком заснував торговий дім, з 1913 р. був його одноосібним власником. Він працював директором Харківського міського купецького банку, також обирався харківським купецьким старостою, гласним Харківської міської думи і членом опікунських рад усіх навчальних закладів, заснованих харківськими купцями.

Давид Мойсейович Молдавський (?–1914) був промисловцем, меценатом, громадським діячем. Він народився в Полтаві в єврейській родині. На межі XIX–XX ст. Д. Молдавський став одним із найбагатших підприємців у Харкові. У 1883 р. він побудував у нас у місті паровий млин, а роком пізніше розширив борошномельне виробництво. До початку XX ст. його млин випускав до мільйона пудів борошна за рік. З моменту відкриття залізничного руху купець підвів залізничну гілку на свій борошномельний завод, що дало змогу йому розширити ринок збуту по всій імперії. Розширюючи свою діяльність, промисловець у 1885 р. відкрив у районі Панянки винокурний завод. На підприємствах Молдавського працювало понад 200 робітників різних національностей. У 1909 р. він заснував у місті богадільню на 20 ліжок, надавши для неї ділянку землі, будинок, гроші на утримання. На вулиці Дарвіна, 4 зберігся будинок, який належав підприємцю (архітектори О. Ржепішевський і І. Тенне).

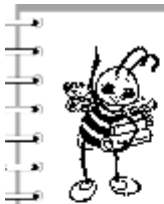
Йозеф Прокопович Суханек (1854–1932) народився в невеликому чеському містечку Ровенско. Закінчив хіміко-технологічне відділення машинобудівного факультету Празького політехнічного інституту в 1880 р., а вже наступного року приїхав до Харкова. Після двох років роботи на пивоварному заводі «Нова Баварія» він переїхав до Чугуєва і відкрив власний гуртовий склад. Вже 1884 р. орендував на вулиці Харківській пивоварний та солодовий завод, який належав купцю Олексію Іванову. Пиво варили з ячменю, що вирощувався в навколишніх селах. Суханек значно підвищив прибутковість підприємства, хоча зіткнувся з багатьма труднощами (наприклад, воду доводилося возити бочками з джерела в с. Кочетку). У 1922 р. Суханек виїхав до Чехії. Донька Людмила залишилась у Чугуєві, її нащадки живуть у Харкові.

Прочитай текст про харківських кондитерів позаминулого і минулого століть і поміркуй, що допомогло цим підприємцям створити успішний бізнес.

Харківські кондитерські фабрики починають з'являтися з другої половини ХІХ ст. Одна з перших суто кондитерських фабрик у Харкові належала французу Буше (1872 р.), він почав масове виробництво тортів до урочистих заходів, до його ж заслуг слід віднести початок виробництва зручної і красивої упаковки для кондитерських виробів. Його приклад наслідували харківські купці, зокрема, Дмитро Кромський, який був власником однієї з найбільших кондитерських фабрик у Харкові по вул. Конторській, 34. Спочатку він робив місцеві традиційні кондитерські вироби: пряники, пастилу, халву, варення, кренделі тощо, а в 1890-ті рр. почав виробляти шоколадні цукерки і желе. Інший харківський підприємець – Іван Муравйов – розширив на своїй фабриці асортимент солодоців до 70 найменувань і першим ввів рознощиків, які приносили постійним покупцям кондитерські товари додому. Серед його упаковок особливо відрізнялися картонні й паперові конверти, з різьблених віконеч яких на покупця «дивилися» і приваблювали пряники, печиво, халва, рулетики, сайки, пастилки та ін. Іван Романенко на своїй фабриці виробляв цукерки, шоколад, зефір, пастилу, лукум, проте більше уславився як виробник тістечок і тортів. Йому можна було замовити торт за 3–4 години до свята, і його обов'язково готували й доставляли вчасно. Величезні коробки тортів Романенка робилися у вигляді фортеці, розташовувалися на різьблених дерев'яних тацях, і торт доставлявся в будинок замовника урочисто, з цілою процесією роззяв, які створювали не тільки галас і метушню, а й додаткову рекламу. Наприкінці ХІХ ст. в Харкові була побудована найбільша кондитерська фабрика Російської імперії – товариство «Жорж Борман» (сьогодні це корпорація «Бісквіт-Шоколад»). Її виробами були зазвичай шоколадні цукерки і печиво, однак, зіткнувшись на слобожанському ринку з традиціями приготування смачної халви, желейних цукерок, пастилок, пряників, білих пишних рулетів, калачів, фабриканти «Жорж Борман» освоїли й ці види продукції. Відмінною рисою нової фабрики стала якісна упаковка й етикетка, а широковідомі бляшані скриньки для наборів з печивом були не тільки красивими й майстерно зробленими, а й багатофункціональними. На цій фабриці працювало всього 650 робітників по 260 днів на рік, вони виробляли кондитерські вироби на суму 2 058 000 карб. у рік при загальних витратах 1 166 800 карб.

(За Андрієм Парамоновим)

Вірменські підприємці також доклали зусиль до економічного розвитку Харкова та комфорту його жителів. Одна з перших вірменських пекарень у місті була відкрита в 1879 р., а в 1916 р. кількість пекарень досягла вже 34! Вірменські «булочні» були розосереджені по всьому місту, але чотири з них розташовувалися на Катеринославській вулиці: А. Качур'янца і А. Тер-Габріеляна, Мкртич Янікіяна і Манука, сина Агопа. Сто років тому в Харкові можна було відвідати молочну крамницю М. Семерджіяна, дві їдальні – К. Матевосова і Г. Тер-Оганесова, а також декілька фруктових крамниць. Мінеральні води продавали Анкар і Кіркор Крікор'янц. На Благовіщенському ринку на цей час харківським вірменам належало дев'ять крамниць: А. Агабаб'янцу, С. Арутюянцу, К. Худавердову, М. і Н. Гукасянцям, С. Бабаянцу, А. Міхтарову, А. Тарвердову, А. Тер-Багдасарову. Взуттєва майстерня на Університетській гірці належала К. Богосяну і родині Мкртичевих. Гарник Хаджоян (Хадожоянц) працював фотографом, що було досить прибутковим бізнесом.

(За Суреном Кочаряном)

Прочитай про караїмських купців та підприємців Харкова. Розкажи, що ти знаєш про караїмів. Поміркуй уголос: чи корисно вживати тютюн? Як ти вважаєш: чи варто підприємцю виготовляти, рекламувати чи продавати товар, який може нашкодити здоров'ю людини? Аргументуй свою відповідь.

Караїми в Харкові займалися переважно торгівлею тютюном. Першим фабрику турецького тютюну, не маючи конкурентів, відкрив у 1850 р. Авраам Капон. У 1870-ті рр. в нашому місті караїмам належали дев'ять з десяти тютюнових фабрик. У 1895 р. купці Марк та Гелель Кальфа заснували свою фабрику, трохи пізніше до справи долучився і їхній молодший брат Абрам. З 1915 р. їхнє підприємство називалося «Товариство на паях тютюнової фабрики братів Кальфа в Харкові», причому з 17 пайщиків (вкладників) 11 мали прізвище Кальфа. Збереглися яскраві обгортки тютюну з сюжетними малюнками та назвою Товариства, які можна побачити в музеї.

Напиши, якими, на твій погляд, знаннями, уміннями та якостями має володіти підприємець/підприємця.

Людина має вчитися, їсти, лікуватися, мати житло, одягатися, переміщатися в просторі тощо. Потреба – це необхідність володіти певними речами, а також користуватися послугами – в освіті, охороні здоров'я, побуті, розвагах тощо. Для того щоб задовольняти потреби людей у товарах і послугах, існує бізнес.

Бізнес (з англ. – заняття, справа) дає людям те, що їм потрібно для життя. А людина, яка займається бізнесом, називається бізнесменом або підприємцем. Бізнесмен має: 1) вивчити потреби людей, 2) знайти або зробити те, що їм необхідно, 3) продати це людям, які все це споживають і тому називаються споживачами. Це величезна праця, що потребує постійних зусиль. Що ж змушує бізнесмена так працювати? Головна його мета – отримати від своєї справи більше коштів, ніж у неї вкладено, тобто отримати прибуток.

Прибуток – це частина виручки від продажу товару (виконання робіт або послуг), що залишається після виплати та покриття всіх витрат на виробництво цих товарів і після оплати всіх податків. Прибуток дає можливість розвивати свій бізнес, вкладати гроші в цікаві проекти, робити для себе необхідні покупки, краще харчуватися, одягатися, відпочивати й т. д. Великий і регулярний прибуток також дає змогу займатися благодійною діяльністю. Крім цього, бізнесмен може отримувати моральне задоволення від самореалізації, втілення своїх ідей, виробництва корисних товарів тощо.

Однак підприємницька діяльність – це не тільки радість перемог. У бізнесі є гостра конкурентна боротьба, суперництво, ризик втрат та інші проблеми. Важливо вірити у свою ідею, мати чіткий план її реалізації й не боятися складнощів.

У нашій країні тепер у кожної людини є можливість мати свою справу і бути власником/власницею. Хто ж такий/така власник/власниця? Це людина, яка має право володіння, користування, розпорядження яким-небудь майном. Бізнесмен/бізнесменка, як і власник/власниця, може мати у своєму розпорядженні засоби виробництва – будинки, землю, інструменти, машини, комп'ютери тощо, зокрема звичайну духовку, якщо збирається сам/сама випікати тістечка, або бандуру, якщо збирається грати в переході й цим заробляти гроші. Отже, якщо в підприємця/підприємниці є власність на засоби виробництва чи гроші на їхню оренду, він/вона може почати свою справу (бізнес). Обсяг діяльності залежить від вкладеного в нього капіталу, тобто грошей. Якщо на старті підприємницької діяльності ти обмежений/обмежена в коштах, значить, потрібно розраховувати на свої сили або знайти інвестора/інвесторку – того, хто має вільні гроші й готовий їх вкласти в цікаві ідеї з метою отримати прибуток чи безкорисливо, як благодійник/благодійниця. Пошук грошей для реалізації ідей називається «фандрайзинг». Практика показує, що майже всі великі ідеї, наприклад виготовлення автомобілів чи комп'ютерів, на самому початку не викликали великого захоплення в тих, хто мав капітал і міг допомогти втілити в життя нове відкриття. Також багато цікавих ідей сучасним бізнесменам спали на думку ще під час навчання у школі. Тож, якщо в тебе є бізнес-ідея, не втрачай надії й наполегливо шукай можливості її втілення.

Для успішного заняття бізнесом необхідно розуміти, що таке маркетинг. Щоб домогтися успіху, треба зрозуміти, для кого ти працюєш. Розуміння і задоволення потреб своїх споживачів – це і є маркетинг. Мета маркетингу – дізнатися і зрозуміти чи переконати свого/свою споживача/споживачку (клієнта/клієнтку) настільки, щоб без цього товару або послуги він/вона не міг/могла обходитися. Товари і послуги, за які ми просто зараз готові дістати гроші з гаманця, і є попит. Наприклад, парасольки найкраще продаються в дощову погоду. Ще один приклад. Бізнесмен Байрон Різ вирішив стати справжнім Санта-Клаусом для дітей у всьому світі, адже кожен малюк взимку мріє про подарунок чи хоча б лист від нього. Він зробив сайт SantaMail.org, щоб діти мали можливість відправити свої листи в «Сантамейл» на «Північному полюсі». Щоб отримати персоналізовану відповідь від Санти, батькам діточок треба було заплатити 9,95 доларів. Це, може, й невелика сума, але якщо помножити її на 300 тис. відповідей, які Байрон від імені Санти відправив тільки у 2016 р., то виходить кругленька сума.

Все має свою ціну, зокрема товари та послуги. Ціна – це кількість грошей, які правлять за річ, продукт або послугу. Як встановлюється ціна? На ринку зазвичай покупці торгуються з продавцями. Продавець називає ціну, вищу від тієї, яку очікує отримати, а покупець, навпаки, називає ціну, нижчу від тієї, яку готовий сплатити. Торгуючись, вони встановлюють ціну, яка влаштовує їх обох. У магазинах зазвичай торгуватися не вийде – там всі платять однаково. Від чого залежить ціна? Від витрат на виготовлення й від попиту. Чим вищий попит, тим вища ціна. Найпростіший метод ціноутворення – собівартість + надбавка, де собівартість – це сума грошей, витрачена на те, щоб зробити товар або надати послугу, а надбавка – це прибуток, який ти сподіваєшся отримати.

Наприклад, ти можеш виготовити повітряного змія. Для того щоб його зробити, потрібно купити клей, папір, палички для каркаса, фарби, нитки тощо. Формула ціни на змія може бути така: 50 грн. ціна всіх матеріалів і твоєї роботи з виготовлення плюс надбавка за ідею і винагородження (20 % від 50 грн.) – 10 грн. Разом остаточна ціна – 60 грн. Якщо

зробити і продати 100 таких зміїв, то отримаєш 6000 грн., з яких 1000 грн. буде чистим прибутком. Якщо ж ти їх зробиш і будеш продавати на фестивалі повітряних зміїв і попит на них буде дуже великий, тоді надбавка може бути більша – до 100 %, відповідно і прибуток буде більший. Хоча якщо робити таку велику кількість зміїв, то ще потрібно буде заплатити за відкриття підприємницької діяльності, оренду приміщення, зарплату помічникам, податки, ліцензію на торгівлю і за оренду торгового місця тощо. Всі ці витрати також повинні увійти в собівартість товару. Без прибутку будь-яка комерційна діяльність втрачає сенс.

(За А. і П. Владимирськими)

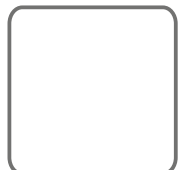
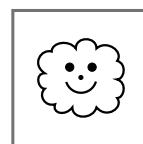
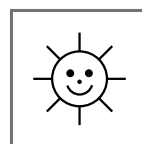
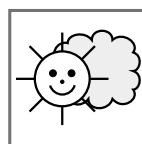
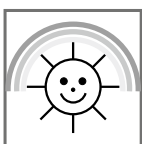
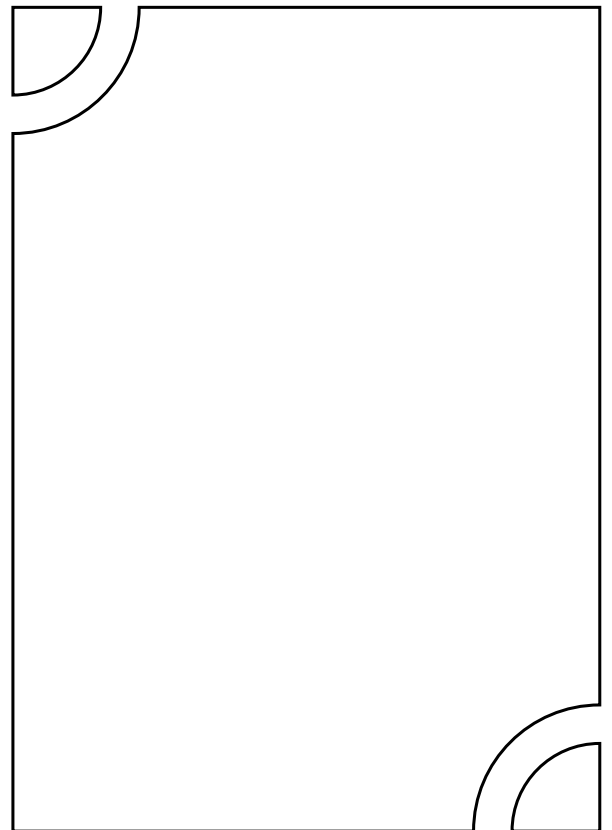
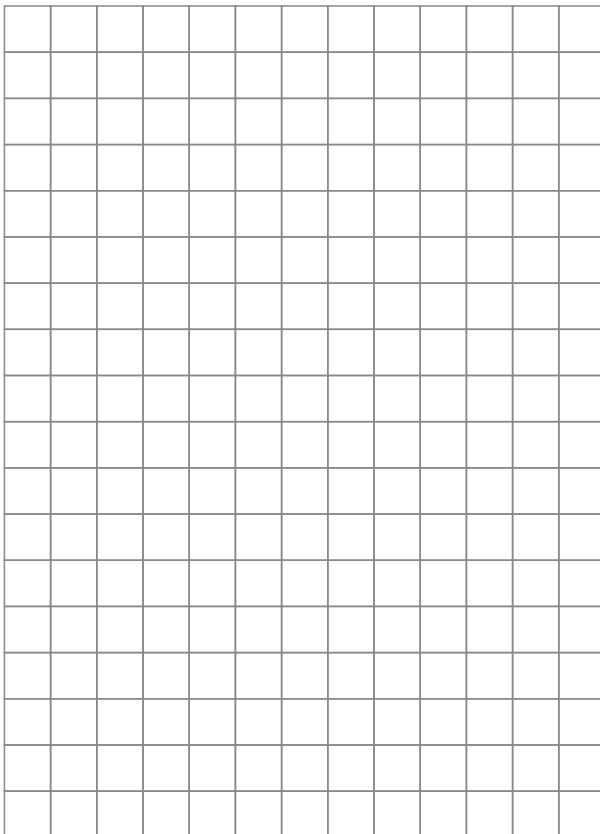
Подумай: які приватні підприємства й успішні заклади торгівлі, харчування, побутових та інших послуг є у твоєму населеному пункті? А яких закладів чи підприємств, на твій погляд, бракує? Чи хотів/хотіла би ти в майбутньому відкрити свою справу? Яку саме і чому?

Спробуй скласти кросворд із назв промислових підприємств, торговельних чи розважальних центрів, прізвищ відомих підприємців/підприємниць та майстрів/майстринь твого населеного пункту.

Придумай і намалюй власний логотип, тобто зображення, яке буде говорити про твоє ім'я, хобі, ідею, яку б хотів/хотіла втілити в майбутньому.

МЕЦЕНАТСТВО Й МИЛОСЕРДЯ

Меценатство – благодійна діяльність у сферах освіти, культури та мистецтва, охорони культурної спадщини, науки і наукових досліджень

Благодійність, або доброчинність, – безкорисливе надання допомоги тим, хто її потребує

Милосердя є діяльним прагненням допомогти кожному, хто має в цьому потребу. Відповідно до християнського віровчення обов'язком кожної людини визначено такі милосердні вчинки: голодного нагодувати, спраглого напоїти, голого одягнути, недужого відвідати, померлого поховати. Добра порада іншій людині вважається виявом духовного милосердя. Милосердя ґрунтується на таких якостях людини, як чуйність, уважність, доброзичливість, і несумісне з пихою, байдужістю, брутальністю.

В ісламі, як і в інших світових релігіях, постійне моральне вдосконалення ставиться за обов'язок кожному/кожній правовірному/правовірній мусульманину/мусульманці. Згідно з віровченням, Аллах, який є милостивим і милосердним, вимагає і від мусульман виявляти такі ж якості. При цьому в Корані йдеться не лише про співпереживання, співчуття тому/тій, хто потрапив/попаила у складне становище, а й про надання йому/їй реальної безкорисливої допомоги і підтримки. Всі мусульмани мають платити зак'ят – милостиню, або податок на користь тих, хто потребує допомоги.

У давніх євреїв існували етичні норми про необхідність співчуття ближньому, надання йому моральної і матеріальної підтримки. Вважається, що добродійність є одним з основних постулатів іудаїзму. Старий Завіт містить декілька законів, що передбачають свого роду оподаткування на користь бідних. У Талмуді добродійність позначається як праведність або справедливість: бідний має право отримувати, а спроможна людина має давати. Проте від обов'язку виявляти милосердя не звільняється ніхто: ні сильний світу цього, ні останній бідняк.

Подумай, чому раніше медсестру в лікарні називали сестрою милосердя.

Прочитай притчу. Які емоції вона в тебе викликала? Які живі істоти (і зокрема люди) навколо тебе найбільше потребують милосердя й співчуття? Як ти гадаєш: чи кожна людина здатна на милосердний вчинок?

Один старий йшов берегом моря і раптом побачив хлопчика, який піднімав з піску морських зірок і кидав їх у воду. Старий підійшов ближче і спитав: «Навіщо ти кидаєш ці морські зірки у воду?» Хлопчик, не припиняючи свого заняття, відповів: «Якщо вони залишаться на березі до завтрашнього ранку, коли почнеться відлив, то загинуть». – «Але це ж просто нерозумно! – вигукнув старий. – Озирнись! Тут їх тисячі на всьому узбережжі. Твої спроби нічого не змінять!» Хлопчик підняв наступну морську зірку, на мить задумався, кинув її в море і сказав: «Для цієї зірки я зараз змінив усе». Тоді старий теж підняв зірку й кинув її в

море. Потім ще одну. До ночі на пляжі було безліч людей, і кожна піднімала і кидала в море зірку. І коли зійшло сонце, на пляжі не залишилося жодної неврятованої живої істоти.

Англійський поет і релігійний діяч XVI–XVII ст. Джон Донн колись сказав: «Бути милосердними – це значить робити все, що ми спроможні зробити». Разом із сусідом/сусідкою по партії обери одну з наведених нижче ситуацій і напишіть на пелюстках квітки-семицвітки ваші можливі дії – яким чином ви могли б виявити милосердя, допомогти в цій ситуації. Хто із твоїх знайомих потребує співчуття і допомоги?

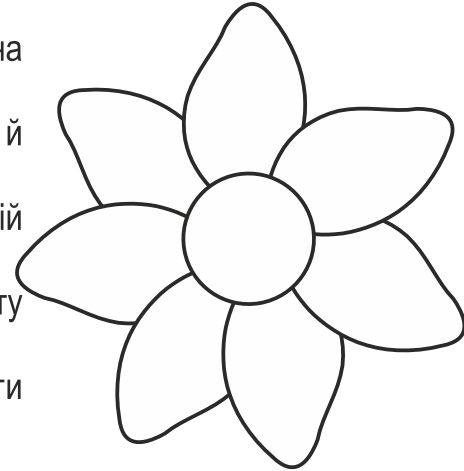
1. У дворі живе дуже милий і спокійний пес-безхатко, а на вулиці лютий мороз.

2. Ви зустріли на вулиці іноземця, який загубився в місті й не володіє жодною з мов, яку ви знаєте.

3. У вашому під'їзді живе одинока старенька бабуся, якій важко пересуватися.

4. У багатодітної родини з вашого населеного пункту згоріли оселя й майже все майно.

5. По дорозі зі школи ви побачили, що старші діти знущаються над молодшими.

Прочитай про купця-благодійника Кузьму Кузіна. Пригадай, чи була в тебе в житті ситуація, коли ти давав/давала або просив/просила гроші в борг. Чи легко було це робити? Чи потрібно повертати борги? Чи зміг/змогла би ти, як Кузін, роздавати зароблені тобою гроші іншим людям, знаючи, що вони можуть їх тобі не повернути. Що ти вже чув/чула або знаєш про кредити?

Був у Харкові купець російського походження Кузьма Микитович Кузін (1789–1844), який починав свій трудовий шлях хлопчиком у шинку. У Харкові він з'явився вже багатим купцем, займався виробництвом цегли, пива, горілки; торгував вовною; мав золоті копальні, прибуткові будинки в Харкові тощо. Володіючи майном більш ніж на 17 млн. карб., Кузін жертвував значні кошти на будівництво і реконструкцію церков, давав звичайним ремісникам гроші на будівництво власних будинків у довгостроковий борг, іноді без відсотків. Таким чином були забудовані кілька вулиць Харкова – Рибна (тепер Кооперативна), Конторська, частково Катеринославська (тепер Полтавський шлях) тощо. Будь-яка людина могла прийти до купця зі своїми фінансовими проблемами – і завжди знаходила підтримку. Іноді господар міг сказати: «Скільки тобі треба? Візьми он там, у шухляді». Людина тільки писала розписку. Повернення боргів Кузін ніколи не вимагав, довіряючи людям і сподіваючись на їхню чесність. Після смерті Кузіна усі розписки знайшли розірваними на шматки.

Прочитай текст. Подумай, про яких благодійників/благодійниць Харківщини ти ще чув/чула. За допомогою Інтернету дізнайся, що означають слова «меценат», «спонсор», «філантроп», яке їхнє походження і чи є вони тотожними за значенням. Кого з підприємців, про яких ти прочитав/прочитала нижче, можна назвати меценатом? Чи хотів/хотіла би ти бути філантропом/філантропкою? Поміркуй, кого із сучасних меценатів/меценаток і благодійників/благодійниць твого населеного пункту ти знаєш.

Олексій Алчевський (1835–1901), уродженець Сум, був не тільки успішним бізнесменом, який створив одну з перших промислово-фінансових груп, що об'єднувала банки, металургійні заводи, вугільні шахти, рудники, транспортні компанії, а й відомим меценатом. На його кошти були споруджені церкви, лікарні, бібліотеки, недільні школи в Сумах. Він фінансував спорудження в Харкові Недільної школи для дівчат, якою керувала його дружина Христина Данилівна, а проєкт будинку в 1896 р. безкоштовно зробив їхній зять Олексій Бекетов. Цю школу О. Алчевський утримував упродовж майже 40 років. Також у 1899 р. в Харкові на своєму подвір'ї (тепер територія біля Палацу культури поліції на вулиці Жон-Мироносиць) установив перший пам'ятник Т. Шевченку в Європі (скульптор – В. Беклемішев). Він брав участь в українському національному русі, очолював харківську «Громаду» (гурток української інтелігенції) і фінансово допомагав її діяльності.

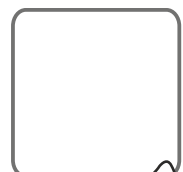
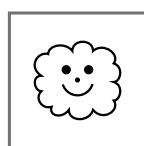
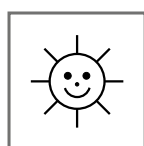
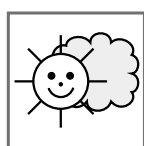
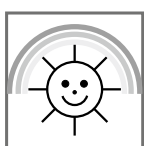

Пейсах Бурас (1842–1914) народився в Тамбовському краї і походив з єврейської родини. У 1879 р. Пейсах відкрив у Харкові тютюнову фабрику, яка вважалася однією з найкращих у країні. Батькові допомагали сини Ізраїль та Арон, який мав інженерну освіту і створив систему очищення каналізації Харкова. За ініціативою Бурасів у 1905 р. було утворене «Товариство допомоги бідним євреям». «Товариство допомоги бідним євреям» відкривало громадські їдальні, чайні, притулки, гуртожитки, богадільні, лікарні, амбулаторії, читальні, бібліотеки, влаштовувало похорон бідних, давало освіту сиротам тощо. Благодійницькою діяльністю займалися і брати Пейсаха – Лейба та Гершко, а також їхні діти, особливо Лейба Гершкович, який керував виробництвом та продажем мила.

Максиміліан Гельферіх (1828–1901) – німець з міста Рейтлінгена, звідки переселився в 1851 р. Свою кар'єру в Харкові почав із завідування складом сільгоспмашин. У 1868 р. одружився з Жозефіною Саде, донькою французів-емігрантів, які в Харкові торгували галантерейними товарами, і невдовзі відкрив власне підприємство з торгівлі сільськогосподарською технікою, став одним із найзаможніших людей міста. Багато коштів дав для розвитку лютеранської громади Харкова, був головою ради Товариства для надання допомоги та підшукування роботи нужденним німцям. Понад 130 тис. карб. він надав Вознесенській жіночій гімназії, притулку для невиліковно хворих, Товариству допомоги вчителям і вихователям тощо. Пожертвував 100 тис. карб. на створення лікарні «Жіноча допомога» (тепер пологовий будинок № 2). За заповітом 16 установ міста отримали його кошти. Зокрема, 20 тис. карб. були передані Харківському товариству поширення в народі письменності, 10 тис. карб. – ремісничому училищу тощо.

Уяви собі, що ти вже дорослий/доросла й тебе обрали головою громади або мером міста. Що, на твій погляд, можна було б зробити (наприклад, які закони можна запропонувати чи що побудувати, заснувати тощо), щоб допомогти нужденним і хворим людям, щоб у населеному пункті всі були задоволені життям, веселі й щасливі.

ВІДОМІ РЕЛІГІЙНІ ДІЯЧІ, ПОВ'ЯЗАНІ З ХАРКІВЩИНОЮ

Атеїзм – світогляд, який заперечує або не має віри в існування Бога чи богів, духів, інших надприродних істот

Конфесія – об'єднання вірян чи особливості віросповідання в межах певного релігійного вчення, наприклад, католицизм, православ'я і різні варіанти протестантизму – це конфесії в християнстві

Прочитай короткі історії життя й діяльності релігійних діячів, відомих не лише в нашому краї, а й далеко за його межами. Подумай, що об'єднує цих людей. Розкажи, яка із розповідей тобі найбільше сподобалася і чому.

На Харківщині жили непересічні релігійні діячі, і зокрема такі, яких після смерті визнали святими. Одним із таких незвичайних людей був святитель Іоанн, Шанхайський та Сан-Франциський чудотворець, дні пам'яті якого православна церква відзначає 2 лютого та 12 жовтня. Народився Михайло Борисович Максимович у с. Адамівці Ізюмського повіту Харківської губернії 4 червня 1896 р. Серед його родичів був відомий церковний діяч XVIII ст. святитель Іоанн Тобольський (Максимович), канонізований як святий у 1916 р. Виховувався Михайло у православному дусі, разом із батьками неодноразово як паломник жив у Святогірському монастирі. Йому подобалися старі храми, розповіді про святих, про місцевих монахів. Він часто грав «у монастир» — переодягав іграшкових солдатиків у монахів, а замість фортець будував храми і монастирі. У 11 років батьки віддали Михася до Полтавського кадетського корпусу. Він успішно закінчив цей заклад у 1914 р. і хотів вступити до Київської духовної академії, однак батьки наполягли на тому, щоб він продовжив навчання на юридичному факультеті Харківського університету. Під час громадянської війни родина Максимовичів виїхала до Сербії, де в 1925 р. Михайло закінчив богословський факультет Белградського університету, а роком пізніше прийняв постриг у монахи з іменем Іоанн. У травні 1934 р. Іоанн був призначений єпископом Шанхайським. Приїхавши до Шанхаю, він одразу влаштував притулок для сиріт та дітей із бідних родин. Святитель відвідував тюрми і психіатричні лікарні, молився за немічних, рятував своїх співвітчизників від помсти під час вторгнення більшовиків у Маньчжурію. У 1951 р. владика був призначений архієпископом Брюссельським та Західно-Європейським і жив спочатку в Парижі, а потім у Брюсселі. Один католицький священик так звертався до молоді: «Вам потрібні докази, ви кажете, що сьогодні нема ані див, ані святих? Навіщо ж мені вам давати теоретичні докази, коли вулицями Парижа ходить святий — Жан Босий!» Він мав на увазі владика Іоанна. У 1962 р. святитель переїхав до США і незабаром був призначений архієпископом Західно-Американським та Сан-Франциським, де уславився своїми зціленнями дітей. Він помер 19 червня 1966 р. в Сіетлі, але був похований у склепі під собором у Сан-Франциско. У 1994 р. Архієрейський Собор Російської православної церкви закордоном прийняв рішення про канонізацію Іоанна як святителя.

Одним із напрямків іудаїзму є хасидизм (слово «хасид» перекладається як «добрий»). З Харковом пов'язаний один із визначних представників цього напрямку, а саме течії Хабад, або прихильників Любавицького ребе (Любавичі – село під Смоленськом, де жив Дов Бер, релігійний реформатор, один із засновників течії). Звали його ребе Менахем-Мендель Футерфас (1907–1995). Народився він у містечку Плещениці Борисівського повіту Мінської губернії в родині хасидів. У 1920 р. вступив у любавицьку єшиву (вищий релігійний навчальний заклад для підготовки рабинів – керівників іудейських громад) у м. Кременчуці і навчався там чотири роки. З 1925 по 1929 рр. навчався в підпільних (офіційно не дозволених) любавицьких єшивах у Харкові, Вітебську та Невелі. Мешкав у різних містах сучасної України і Росії, де таємно виконував обов'язки рабина, бо в СРСР хасиди переслідувалися. У 1946 р. став одним з організаторів нелегального виїзду євреїв із Радянського Союзу, оскільки в цей час у країні розгорнулася широка антиєврейська кампанія. Футерфаса заарештували цього ж року як «активного учасника антирадянської організації хасидів» і відправили відбувати покарання у «виправно-трудоий» табір у Сибір, де він перебував у жахливих, нелюдських умовах 10 років. Після визволення мешкав у Чернівцях, а потім виїхав за кордон. У 1972 р. був призначений головним духовним наставником любавицької єшиви у Кфар-Хабаді (Ізраїль).

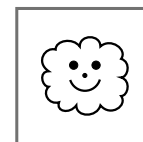
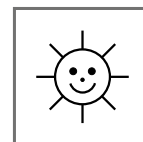
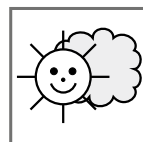
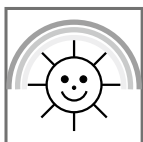
Подумай, які світові релігії та конфесії ти вже знаєш. Як ти гадаєш, чи відрізняється чимось атеїст від вірянина?

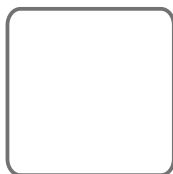

Розкажи, про яких ще знаменитих релігійних діячів/діячок краю ти чув/чула.

Подумай і напиши, що має уміти і якими якостями має володіти духовний/духовна лідер/лідерка громади в сучасному світі.

ДИТЯЧІ БІБЛІОТЕКИ. ВІДОМІ ПИСЬМЕННИКИ/ ПИСЬМЕННИЦІ КРАЮ

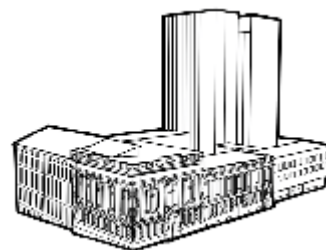
Як ти гадаєш, навіщо люди вигадали бібліотеки? Чому люди збирають книги? Чи потрібна паперова книга в епоху цифрових технологій? Чому люди пишуть вірші й чи потрібна поезія? Поміркуй та обговори свої думки з однокласниками й однокласницями.

Розкажи про свої враження від відвідування: 1) дитячої або шкільної бібліотеки; 2) безкоштовної електронної бібліотеки; 3) книжкового магазину (супермаркету), книжкової виставки або ярмарку.

Харківська обласна бібліотека для дітей була відкрита на базі пересувного фонду дитячої літератури в 1937 р. Бібліотека сьогодні розташовується на вулиці Алчевських, 43 і має понад 151 тисячу видань, відвідують її понад 15 тисяч дітей, підлітків та дорослих. За останні роки бібліотека неодноразово проводила фестивалі «Книжковий зорепад», міжрегіональні мистецькі конкурси листівок «Дім. Родина. Батьківщина», «Бібліотека. Книга. Родина», «Від перлинок Слобожанщини до родзинок Закарпаття», обласні патріотичні форуми «В граніті, в бронзі, у серцях», «Ми діти твої, Україно!» та інші цікаві заходи, зокрема квести. Щомісяця стіни бібліотеки прикрашає нова художня виставка юних художників або дорослих митців. У 2018 р. в бібліотеці започатковано Школу анімації «Оживи книгу». Читачів, які ще трохи подорожують, чекає також Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка.

Передивись свою домашню бібліотеку, зокрема книжки, комікси, дитячі журнали, які ти читав/читала вдома з батьками або самостійно. Згадай аудіокниги, які ти, можливо, слухав/слухала в дитинстві. Які з них є твоїми найулюбленішими і чому? Хто із героїв/героїнь книг або коміксів справив на тебе найсильніше враження? Які історії чи творчі завдання з дитячих журналів найбільше запам'яталися? Принеси в клас свою улюблену книжку/комікс/журнал і розкажи про неї сусіду/сусідці по парті.

Подумай, розпитай дорослих, пошукай в Інтернеті та спробуй скласти перелік професій людей, які долучилися до виготовлення дитячої книги.

Згідно зі словником, письменник/письменниця – у широкому розумінні – це людина, яка висловлює власні думки, досвід і бачення світу в письмовій формі (тобто пише будь-які твори – художні, наукові, публіцистичні). У вузькому розумінні – це автор художніх творів; особа, для якої літературна діяльність є професією. Спробуй правильно з'єднати, як називають різних письменників і письменниць.

**Блогер/
блогерка**

– людина, яка пише невіршовані художні твори (прозу). Серед них виділяють гумористів, есеїстів, казкарів, новелістів, повістярів, романістів, сатириків та ін., тобто тих, хто спеціалізується на написанні творів у цих літературних жанрах.

**Дослідник/
дослідниця**

– людина, яка створює віршовані або невіршовані художні твори (водевілі, драми, комедії, містерії, трагедії, трагікомедії, драматичні поеми тощо), призначені для вистав у театрі або для читання.

**Драматург/
драматургиня**

– людина, яка пише прозові твори, де висвітлює актуальні питання, що стосуються здебільшого політики та громадського життя. Як і журналісти, може розміщувати їх у засобах масової інформації.

**Перекладач/
перекладачка
літератури**

– людина, яка робить короткі записи, зображення чи мультимедіа на різні теми, що регулярно додаються й можуть коментуватися в «мережевому журналі» сайту чи в соціальних мережах.

**Поет/
поетка**

– людина, яка займається науковою роботою – вивченням, спостереженням, аналізом чого-небудь – і сприяє отриманню і поширенню нових знань через публікації результатів своїх досліджень у наукових статтях і книгах.

**Прозаїк/
прозаїкня**

– людина, яка творчо, якісно та повно передає зміст твору, написаного іншою мовою, своєю рідною мовою або тією, якою гарно володіє. Може перекладати будь-які твори – поезію, прозу, публіцистику тощо.

**Публіцист/
публіцистка**

– людина, яка пише літературні віршовані твори (байки, вірші, драматичні твори, казки, оди, сонети, тексти пісень тощо). Той, хто оспівує, прославляє що-небудь; бард, піїт, скальд, співець та ін.

На Харківщині жили і працювали письменники різного етнічного походження, але вони писали твори, які цікаві всім дітям.

Олександр Введенський (1904–1941) – відомий російський дитячий поет. Переїхав до нашого міста з Санкт-Петербургу. Жив у Харкові в 1936–1941 рр. на вулиці Раднаркомівській (тепер Жон-Мироносиць, 6/8), тут же був заарештований восени 1941 р. радянськими каральними органами і невдовзі помер у в'язниці. Твори його, і зокрема

створені в Харкові («Потець», «Где. Когда»), вважаються класикою російської дитячої літератури і входять в усі хрестоматії. Писав твори і для дорослих.

Лев (Лейба) Квітко (1890–1952) – єврейський дитячий поет. Народився в містечку Голоскові Подільської губернії. Жив у Харкові до 1934 р., потім у Києві, а з 1936 р. – у Москві. Був розстріляний у 1952 р. під час сталінських репресій. Писати вірші мовою ідиш почав із 12 років. Пізніше були опубліковані десятки його книг як мовою оригіналу, так і в перекладах кількома європейськими мовами. Письменнику пощастило з перекладачами. Його твори перекладали такі майстри слова, як А. Ахматова, О. Благініна, В. Звягінцева, С. Маршак, Л. Озеров, М. Светлов, Б. Слуцький, Я. Хелемський та ін.

Микола Трублаїні (справжнє прізвище – Трублаєвський, 1907–1941) – український журналіст, дитячий письменник, перекладач, педагог. Працював у Харківському палаці піонерів, де вів гуртки юних дослідників Арктики та юних дослідників підводних глибин. Написав книги нарисів про подорожі до Арктики, у яких брав участь як кореспондент газети «Вісті», фантастичний роман «Глибинний шлях» і низку пригодницьких повістей для дітей, серед яких найвідоміша – «Шхуна “Колумб”». На жаль, він загинув молодим на фронті Другої світової війни.

Послухай гумористичний вірш «Лемеле хазяйнує» Л. Квітка російською мовою (переклад з ідишу Н. Найдьонової). Як називають у казках людей, які роблять усе навпаки? Пригадай, чи плував/плутала ти, коли був/була маленьким/маленькою, доручення своїх рідних, або пригадай якісь смішні ситуації, у яких ти опинився/опинилася. Розкажи якісь гумористичні дитячі віршики, які ти пам'ятаєш з раннього дитинства.

Мама уходит, спешит в магазин.
– Лемеле, ты остаёшься один.
Мама сказала: ты мне послужи.
Вымой тарелки, сестру уложи.
Дрова наколоть не забудь, мой сынок,
Поймай петуха и запри на замок.
Сестрёнка, тарелки, петух и дрова...

У Лемеле только одна голова!
Схватил он сестрёнку и запер в сарай.
Сказал он сестрёнке: «Ты здесь поиграй!»
Дрова он усердно помыл кипятком,
Четыре тарелки разбил топором.
Но долго пришлось с петухом воевать –
Ему не хотелось ложиться в кровать.

Харків'янина Сергія Жадана усі знають як поета, прозаїка, перекладача, громадського діяча. Нещодавно він став писати вірші для дітей. Юні земляки – учні художніх студій і шкіл – створили сотні ілюстрацій до цих поезій. Харківський художній музей та Харківський літературний музей провели виставки цих ілюстрацій, а видавництво «Чорні вівці» відібрало найцікавіші і видало у 2017 р. окрему книжку.

Напиши, яких ще письменників і письменниць, які жили або живуть на Харківщині, ти знаєш. _____

Пригадай який-небудь улюблений вірш, який ти знаєш напам'ять, і прочитай його однокласникам та однокласницям. Дізнайся, хто автор/авторка цього вірша.

Розшифруй і ти дізнаєшся імена і прізвища деяких дитячих письменників, чий життя і творчість певний час були пов'язані з Харківщиною. Якщо ти нічого про них не чув або не читав поезій цих авторів, пошукай інформацію в Інтернеті. Спитай у рідних, кого із поетів чи прозаїків Харківщини, які писали для дорослих, вони знають. Яких сучасних вітчизняних чи закордонних авторів вони читають?

⊕ ✦ △ △ ▯ ▯ ⊗ ▯ ▯ ▯ ▯ _____
 ▯ ▯ ▯ ▯ ⊗ ▯ ▯ ▯ ▯ ▯ ▯ _____
 ▯ ▯ ▯ ▯ ▯ ▯ ✦ ✦ ⊗ ▯ ▯ ▯ ✦ ▯ ▯ ⊕ ✦ _____
 ⊕ ✦ ▯ ▯ ▯ ▯ ▯ ▯ ▯ ▯ _____
 ✦ ▯ ▯ ✦ ⊗ ✦ ▯ ▯ ▯ ▯ _____

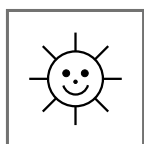
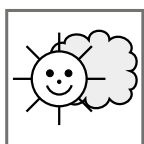
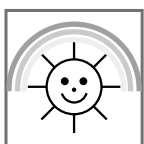
Підготуй розповідь або презентацію про дитячого письменника чи письменницю, який/яка тобі особливо подобається. Не забудь процитувати фрагменти з його/її творів.

- Міжнародний день дитячої книги відзначається щороку (починаючи з 1967 р.) 2 квітня в день народження знаменитого казкаря Г. Х. Андерсена.
- Перший в Україні журнал для дітей вийшов у 1928 р. у Харкові й називався він «Жовтень». У 1935 р. до журналу було приєднано видання для найменших «Тук-тук». Авторами журналу на початку його існування були відомі письменники Наталя Забіла, Оксана Іваненко, Олександр Копиленко, Микола Трублаїні, Олесь Донченко, Володимир Владко, Марія Пригара та інші. Після Другої світової війни журнал був відновлений, але з новою назвою – «Барвінок».
- В Україні видається багато журналів для дітей, наприклад, «Малюшко», «Ангелятко», «Джміль», «Жасмин», «Котя Малюк», «Крилаті» (англ. The Winged Ones), «Маленький розумник», «Пізнайко», «Професор Крейд», «Стежка», «Яблунька» та ін.

Об'єднайся в групу з однокласниками та однокласницями й поміркуйте про створення коміксу, мультфільму (з використанням комп'ютерних програм) чи театральної постановки за сюжетом твору одного/однієї з авторів/авторок нашого краю.

КОМПОЗИТОРИ(-КИ) КРАЮ. СПІВАЄМО ПРО НАШУ БАТЬКІВЩИНУ РІЗНИМИ МОВАМИ

Придумай визначення.

Композитор(-ка) –

Симфонія (з грецьк. – співзвуччя) – гармонійне поєднання звуків, фарб та ін.; великий музичний твір для оркестру

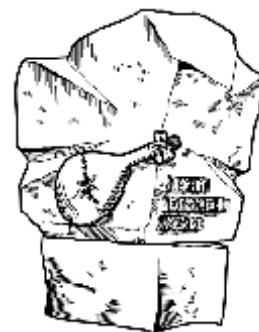

Розкажи, твори яких композиторів/композиторок ти грав/грала на музичних інструментах, співав/співала або слухав/слухала на уроках музики, на концерті чи в опері. Розкажи про свої враження від цих творів. Які музичні твори тобі найбільше подобаються? Як ти ставишся до класичної музики? Які сучасні музичні стилі тобі подобаються? Чи знаєш ти імена не тільки виконавців, а й авторів музики тих сучасних музичних композицій, які залюбки слухаєш у навушниках?

З давніх-давен українці любили музику та спів і цікавилися грою на різноманітних музичних інструментах. Одним із найдавніших, згаданих у документах, народних співців, музикантів і композиторів був Боян (за іншими версіями – Янь, Іоанн). Вважається, що Боян жив у XI – на поч. XII ст. і був придворним поетом-співцем київського князя Святослава (сина Ярослава Мудрого) і його нащадків. Твори Бояна, цілком імовірно, не стільки розповідали про події, скільки містили ліричний відгук, оцінку цих подій, прославлення або осуд її учасників. На музичних інструментах – дрімбі, кобзі, литаврах, лірі, цимбалах, цитрі – любили грати запорозькі козаки, про що свідчить середньовічна «парсуна» (портрет) легендарного Козака Мамаю.

Колись у давнину ходили по дорогах України мандрівні співці-кобзарі та лірники. Так прозивали їх за те, що грали вони на давніх інструментах – бандурах, кобзах і лірах. Де б вони не були, куди б не заходили – скрізь їх радо зустрічали прості люди. Ті співці часто були сліпими, але, як казали в народі, серцем бачили краще за інших зрячих. Бо кожен, хто хоч раз слухав пророчий спів кобзарів, назавжди залишався зачарованим силою пісні, що робила людські душі світлими та добрими. А ще вважалося, що кобзарі були «характерниками» (чаклунами) та народними лікарями. За радянських часів кобзарів переслідували і вбивали. Про це художньо розповідається в кінострічці «Поводир» Олеся Саніна (2014 р.). У Харкові зведено пам'ятник загиблим кобзарям.

Одним із найяскравіших, але маловідомих представників українського бароко в музиці був Артемії Лук'янович Ведель (1767/1770–1808) – композитор, диригент, скрипаль,

співак. Артемій Ведель народився на київському Подолі. У 1787 р. навчався в Києво-Могилянській академії. А. Ведель чудово співав тенором, міг розкладати на голоси складні мелодії, грав на скрипці. Він керував хоровими капелами та військовими оркестрами в Києві, Москві, Харкові. У нашому місті Ведель опинився через те, що генерала О. Леванідова, у якого музикант служив керівником хору, перевели до Харкова намісником (керівником регіону). Тут Ведель організував намісницький хор і оркестр, викладав співи в Казенному училищі при Харківському колегіумі (1796–1798) і готував співаків для Придворної співацької капели. Написав він і низку творів на богослужбові і біблійні тексти. Музика Веделя надзвичайно мелодійна, у ній відчувається вплив західноєвропейської музики. Після того як у 1792 р. українська традиційна музична культура в Російській імперії підпала під заборону, твори А. Веделя та інших українців (їхні канти і колядки) перестали виконувати. У 1799 р. він пішов зі служби, щоб стати ченцем у Києво-Печерській лаврі, а невдовзі за наклепом його назвали божевільним і до самої смерті закрили в лікарні. На сьогодні відомо лише близько 80 його музичних творів, які є вершиною музичного мистецтва України кінця XVIII ст.

Знаковою постаттю української музики XIX – початку XX ст. став Микола Віталійович Лисенко (1842–1912) – композитор, диригент, піаніст, педагог, збирач фольклору, громадський діяч, якого вважають засновником української національної музики. М. Лисенко народився на Полтавщині, але саме в Харкові він здобув середню освіту в гімназії. Потім навчався на природничому відділенні фізико-математичного факультету Харківського університету, але перевівся до Київського університету. Музичну освіту здобув у Лейпцизькій та Петербурзькій консерваторіях. І хоча подальше життя композитора було пов'язане з Києвом, він бував у Харкові і підтримував тісні стосунки з багатьма харків'янами. Так, він узяв до своєї капели молодого музиканта і композитора Гната Хоткевича, запросив на викладацьку роботу до своєї школи харківського кобзаря Івана Кучугуру-Кучеренка. До найвідоміших творів Лисенка належать музика гімну «Молитва за Україну», опери «Різдвяна ніч», «Наталка Полтавка», «Тарас Бульба», «Енеїда», дитячі опери «Коза-Дерева», «Пан Коцький», «Зима і Весна», фортепіанні твори «Українські рапсодії», «Українська сюїта», музичні твори на слова Тараса Шевченка, дослідження «Народні музичні інструменти на Україні», численні аранжування народної музики тощо. Серед обробок народних пісень, записаних Лисенком, можна знайти примітки: «записано у Богодухівському повіті Харківської губернії», «записано у селі Пархомівка на Харківщині». На честь Лисенка в Харкові названі вулиця, Харківський національний академічний театр опери та балету тощо.

У Харкові мешкало багато відомих композиторів різних національностей. Вони створили чудові твори, які залюбки слухають люди в усьому світі. Так, у 1906–1910 рр. у Харківській жіночій гімназії Д. Д. Оболенської на Пушкінській викладав гру на фортепіано і виступав з концертами в Харківському музичному училищі грек Маноліс Каломіріс (1883–1962). Він здобув музичну освіту у Віденській консерваторії. Ймовірно, приклад засновника Харківського музичного училища та Харківської консерваторії Іллі Слатіна надихнув Каломіріса на те, що, повернувшись до Греції, він у 1919 р. заснував в Афінах Грецьку (до 1926 р.), пізніше – Національну консерваторію та був її директором більш ніж 20 років. Також він був директором Національного оперного театру, а з 1936 по 1957 рр. – головою Спілки грецьких композиторів. Свій перший значний твір – «Грецьку сюїту для оркестру» (1907 р.) –

композитор написав у Харкові. Його музиці притаманні мелодійна виразність та витонченість оркестровки. Саме Каломіріс своєю оперою «Старший майстер», яка була поставлена в Афінах у 1916 р., поклав початок сучасному грецькому оперному мистецтву. Він створив п'ять опер, три симфонії, чимало інших симфонічних та камерних творів, низку музично-критичних праць і підручник з теорії музики.

У 1910 р. в Харків з містечка Лохвиці на Полтавщині приїхав 10-річний єврейський хлопчик Ісаак Дунаєвський (1900–1955), який пізніше став найулюбленішим композитором кількох поколінь, його пісні й досі звучать як на родинних застіллях, так і в концертних залах. Ісаак навчався спочатку в Харківському музичному училищі за класом скрипки, а потім у Харківській консерваторії. Був скрипалем у харківському оркестрі, завідував музичною частиною Харківського драматичного театру Миколи Синельникова і театру для дітей, причому для останнього написав музику до вистави «Хубеане» за п'єсою майбутнього відомого історика літератури Олександра Білецького. У Харкові він створив також музику до балетів «Відпочинок фавна» та «Мурзилка». У 1924 р. композитор переїхав до Москви, але неодноразово приїздив до Харкова, виступав з концертами. Музика І. Дунаєвського до кінофільмів «Весёлые ребята», «Три товарища», «Дети капитана Гранта», «Цирк», «Волга-Волга», «Кубанские казаки», «Весна» давно стала не тільки класикою, а й символом свого часу, що не так часто трапляється з музичними творами.

Розкажи, чи граєш ти на якому-небудь музичному інструменті. Чи подобається тобі самому вигадувати мелодії? Якби ти був композитором, який музичний твір (оперу, балет, симфонію, пісню та ін.) ти хотів би скласти й про що?

У Харкові мешкає ромська династія Карафетових. Заслужені артисти України Людмила й Олександр Карафетови не тільки створили сімейний театр «Очі чорні», а й стали засновниками обласного культурного центру «АМЕ-РОМА». Карафетови опікуються недільною школою для творчих дітей при центрі, де ромські діти вивчають все те, що пов'язано з ромською культурою, зокрема з етнічними піснями й танцями, а також українську культуру та мову. Більшість із їхніх вихованців здобули вищу освіту, стали лікарями, економістами, учителями, юристами. Володимир Карафетов – ще один член цієї родини – не тільки талановитий автор пісень і виконавець, а й засновник ромського театру «Karafetov show». Шоу популяризує і просуває ромську народну культуру й працює не тільки в Україні, а й гастролює в Грузії, Німеччині, США, Туреччині та Франції.

Напиши, яких ще музикантів/музиканток, співаків/співачок і композиторів/композиторок нашого краю ти знаєш. Розкажи про своїх улюблених сучасних співаків/співачок і музикантів/музиканток своєму/своїй сусіду/сусідці по парті.

Згадай свою улюблену мелодію або послухай звуки природи під час прогулянки парком або лісом і спробуй намалювати асоціації, які в тебе виникнуть, і свій настрій. Або спробуй передати свої емоції й асоціації через коротку пантоміму або танцювальний етюд. Подискутай з однолітками: чи можна фарбами відтворити гармонію музики природи або музики, написаної людьми і зіграної на музичних інструментах чи електронному девайсі?

Якщо тобі дуже подобається музика, ти відвідуєш музичну школу чи навчаєшся грати та співати самотужки і вже досяг/досягла гарних результатів, тоді ти можеш взяти участь у різноманітних музичних конкурсах, які проводяться в Харкові. Найвідомішим є фестиваль-конкурс «Харків – місто добрих надій», мета якого – популяризація творчості композиторів, художників та поетів Харкова, підтримка талановитих учнів. Великою популярністю користується Міжнародний конкурс юних піаністів Володимира Крайнева, що проходить у Харкові з 1992 р. Всесвітньо відомий піаніст, педагог і почесний громадянин м. Харкова Володимир Крайнев (1944–2011) народився у Красноярську, але з 1945 р. жив у Харкові, навчався в Харківській середній спеціалізованій музичній школі-десятирічці при консерваторії. Саме тому в місті, де він зробив перші кроки у світ музичного мистецтва, Крайнев заснував конкурс юних піаністів. В останніх конкурсах брали участь близько 40 учасників із Білорусі, Китаю, Молдови, Німеччини, Норвегії, Південної Кореї, Росії, України. Конкурс проходить у двох вікових групах: молодшій (до 13 років включно) і старшій (з 14 до 17 років) у великій залі Харківської середньої спеціалізованої музичної школи-інтернату. У журі – визначні музиканти з різних країн світу, які впродовж конкурсу проводять майстер-класи і виступи.

Прочитай розповідь. Згадай текст Гімну України. Розкажи, як треба вести себе, коли виконується гімн нашої країни й гімни інших країн. Поміркуй разом з однокласниками й однокласницями, чому кожна країна світу має свої герб, гімн і прапор.

У нашій країні є дві головні пісні – офіційний Гімн України й урочистий музичний твір «Молитва за Україну». Дата створення пісні «Ще не вмерла Україна» залишається достеменно не відомою. Її перше виконання відбулося 10 березня 1865 р. Автором слів є Павло Чубинський – поет, громадський діяч, а музику написав Михайло Вербицький – композитор, диригент, священик УГКЦ. «Молитва за Україну» відома також під назвою «Боже великий, єдиний, нам Україну храни» або як Духовний гімн України. Вона була написана в 1885 р. композитором Миколою Лисенком на слова Олександра Кониського. Відомі аранжування Віктора Матюка, Кирила Стеценка та Олександра Кошиця. У них трохи змінений перший текст, який О. Кониський написав як молитву для дітей, що навчалися в українських школах.

МОЛИТВА ЗА УКРАЇНУ

Боже великий, єдиний, нам Україну храни,
Волі і світу промінням ти її осіни.
Світлом науки і знання нас, дітей, просвіти,
В чистій любові до краю ти нас,
Боже, зрости.

Молимося, Боже єдиний, нам Україну храни,
Всі свої ласки-щедроти ти на люд наш зверни.
Дай йому волю, дай йому долю,
дай доброго світу,
Щастя дай, Боже, народу і многая, многая літа.
(Редакція О. А. Кошиця)

Майже кожна область і міста в Україні мають свій гімн або урочисту пісню, присвячену містянам. Для чого він потрібен? Як ти думаєш, у яких ситуаціях виконується гімн міста? Чи є гімн твого населеного пункту? Спробуй разом із однокласниками та однокласницями написати гімн класу або школи. Якщо в тебе не вийде заримувати слова, напиши, що найголовніше ти хотів/хотіла би висловити в цьому творі. Яку музику ти дібрав/дібрала би до цього гімну – сувору й урочисту чи м'яку та ліричну? Коли б виконувався цей гімн?

Запитай у своїх близьких, чи знають вони які-небудь пісні про свій край. Спробуй записати їх мовою оригіналу або їхній переклад українською мовою. Збери спогади дорослих – приклади того, як пісня може допомогти у скрутній ситуації чи як вона може об'єднувати людей.

Про Харків написано не менш ніж два десятки пісень, переважно російською та українською мовами. Поет В. Бабешко разом із композитором В. Гайдамакою написав пісню «Рідному місту». Знайди цю пісню в Інтернеті і прослухай. Чи змінилось твоє враження від поетичного тексту після прослуховування пісні? Яку роль відіграє мелодія в пісенному творі? Перейди через QR-код та послухай гімн міста Чугуєва на Харківщині. Чим пишаються чугуївці?

Для миру, добра та любові
Наш Харків піднісся здавна.
Завжди трудовий, науковий
І милий, як втіха-весна.
Над Лопанню тихії зорі
Вставали і вишні цвіли.
Квартали твої неозорі
У степ слобожанський вросли.

Приспів:

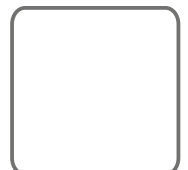
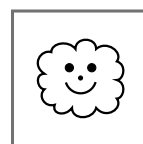
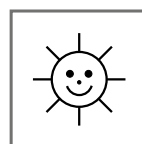
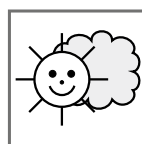
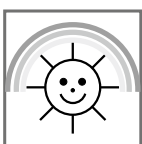
Харків – летять неупинно сторіччя.
Хай пісня про тебе дзвенить,
Харків – твоє неповторне обличчя
У світі яскраво зорить!

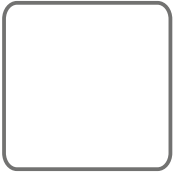
Мадонни сикстинські, рязанські
Красиві, розумні, але
Таких, як дівчат слобожанських,
На світі немає ніде.
Від парків – зелене намисто.
Від захвату серце співа.
Наш Харків, замріяне місто,
У тебе душа трудова.

Приспів.

Пригадай, які народні пісні заведено співати у твоїй родині. Які народні танці ви танцюєте? Розкажи про них. Принеси в клас аудіо- або відеозапис твоєї улюбленої народної музики, пісні або танцю. Спробуйте разом з однокласниками не просто їх прослухати, а й заспівати чи затанцювати. Вивчи одну-дві іншомовні пісні, які поширені в регіоні, й спробуй їх заспівати разом із носіями мов.

ХУДОЖНИКИ ТА ХУДОЖНИЦІ НАШОГО КРАЮ

Прочитай вірш Оксани Дуценко. Розкажи, чи подобається тобі малювати. Що ти знаєш про професію художника? Чи подобається тобі відвідувати художні музеї чи виставки, роздивлятися картини в Інтернет-мережі? Як ти гадаєш, про що розповідають нам художники через свої твори?

Зоріє Харківщина живописцями-майстрами,
Талантами, що світ на полотні
З-під пензля творять, як поет словами,
У барви одягаючи звичайні наші дні!
Обряди, звичаї, і праця, і добробут
В шедеврах втілення своє знайшли;
Людські стосунки і буденний побут
В доробку творчим колоритно ожили!

Наїв-художників новаторське уміння,
Казковості і повсякденності буття.
Декоративне відображення доквілля,
Малюнок – як дитяче сприйняття...
Живопис – ностальгія щирих вражень,
Шалена гама справжніх почуттів.
В портретах, натюрмортах чи пейзажах
До нас звертаються художники без слів!

З'єднай стрілочками поняття та їхній зміст правильно. Чим, на твою думку, відрізняється зображення на картині від зображення на фотографії?

ПОРТРЕТ

– жанр в образотворчому мистецтві, у якому об'єктом зображення є природа, також зображення моря і подій, що відбуваються на морі.

НАТЮРМОРТ

– мальоване, скульптурне або фотографічне зображення людини або групи людей.

ПЕЙЗАЖ

– різновид малярства, що зображає зірвані плоди, квіти, спійману рибу та здобич мисливців, посуд тощо.

Модерн (інші назви – арт-нуво, сецесія тощо) прийшов на зміну реалізму в 1890-х рр. і згас напередодні 1914 р. Цей стиль у мистецтві ставив за мету не реальне передавання на полотні зображуваного предмета, а враження, яке воно справляє, символ, внутрішній зміст. У зображеннях з'явилися експресія, гама яскравих кольорів, вишуканий декоративізм. На зміну модернізму прийшли конструктивізм та функціоналізм. Авангардне мистецтво запанувало в 1910-х рр., воно позначилося відходом від фігуративності в мистецтві. Його логічним завершенням став абстракціонізм, що виник у 1920-х рр., але запанував у мистецтві вже після Другої світової війни. Абстракціоністи передавали враження засобами геометричних фігур, ліній, кольорових плям.

Примітивізм (від лат. *primitivus* – початковий, первісний) – це художній стиль, для якого характерні спрощені, зазвичай пласкі, форми, локальні, чисті кольори, відсутність повітряної перспективи, звертання до народної та дитячої творчості, стародавнього мистецтва тощо. Наївне мистецтво (англ. *naïve art*) є одним із напрямків примітивізму, що включає як самодіяльне мистецтво, так і роботи художників-самоучок.

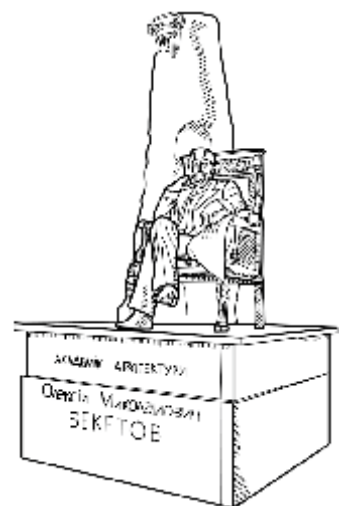

Прочитай текст про розвиток художньої освіти в Харкові. Розкажи, що тобі найбільше подобається малювати. Чи вчишся ти в художній школі? Чи подобаються тобі уроки малювання в школі?

Малювання в Харкові викладати почали ще в 1768 р., коли були створені Додаткові класи до Харківського колегіуму. Серед педагогів був відомий художник – академік Іван Саблуков. У Харківському університеті, відкритому в 1805 р., не тільки вчили малювати, а й створили Музей красних мистецтв, нащадком якого є Харківський художній музей. Значну роль у розвитку художньої освіти на Слобожанщині відіграла Марія Дмитрівна Раєвська-Іванова (1840–1912). Вона народилася в с. Гаврилівці, тепер Барвінківського р-ну Харківської області, у заможній родині. Діставши якісну домашню освіту, молода дівчина поїхала до Європи, навчалася у Дрездені, Мілані, Парижі, Празі. М. Д. Іванова блискуче оволоділа технікою малювання і написала роботи «Дівчина біля тину», «Автопортрет» та ін. Досконало оволодівши професією художника, Марія Дмитрівна мріяла про педагогічну працю, однак знала, що не має права відкрити школу без диплома. Восени 1868 р. Іванова домоглася права скласти іспити і стала першою жінкою в Російській імперії, яка здобула диплом професійного художника, а разом з ним і право на відкриття спеціальної художньої школи.

У 1869 р. М. Іванова відкрила в Харкові приватну рисувальну школу. На її базі в 1896 р. було утворено міську школу рисування й живопису, яку 1912 р. було перетворено на художнє училище. Із самого початку засновниця школи обрала для неї художньо-промисловий напрям, враховуючи, що Харків дедалі більше перетворювався на промисловий центр. У школі навчалися переважно діти з простих родин за невисоку платню. Учні вивчали випалювання на дереві і шкірі, тиснення на шкірі, розпис по фарфору, живопис по оксамиту, розмальовування кахельних печей, настінний живопис. Особливістю школи Раєвської-Іванової був тісний зв'язок із національним стилем у мистецтві. Навчання починалося з малювання місцевих народних візерунків. Основним змістом літніх завдань було зображення рослинності краю. Вплив школи відбився на розвитку слобожанської художньої культури. У декоративній пластиці Харкова кінця XIX – початку XX ст., настінних розписах, решітках, огорожах переважають елементи місцевої квіткової флори (барвінок, дзвіночки, жовтець, ромашки), що надає багатьом тогочасним спорудам міста своєрідності і національного колориту.

У 1895–1896 рр. Марія Дмитрівна втратила зір і передала школу в розпорядження міста. За 27 років існування школа Раєвської-Іванової випустила 885 учнів. Серед них відомі художники та архітектори: О. Бекетов, С. Васильківський, О. Виєзжев, А. Данилевський, П. Кончаловський, П. Левченко, К. Первухін, М. Ткаченко та ін. Крім того, школа підготувала сотні професійних художників, гравірувальників, ретушерів, іконописців, театральних декораторів, викладачів креслення та малювання в гімназіях, помічників архітекторів.

Прочитай текст про розвиток живопису та творчість митців і мисткинь нашого краю. Спробуй скласти кросворд із прізвищ відомих художників і художниць Харківщини і назв їхніх картин, використовуючи як ключову фразу «Художники Харківщини».

Харківщина завжди славилася талановитими художниками. Тисячі переважно невідомих нам майстрів та майстринь, які не вчилися в жодних художніх закладах, залишили нам чудові зразки декоративно-ужиткового мистецтва і так звані «народні картинки», виконані у стилі «наївного малярства». Серед сюжетів таких картинок зустрічаються і Козак Мамай – ідеалізований образ українського воїна, і побутові сценки, і місцеві пейзажі. Деякі з таких картин зберігаються в Етнографічному музеї «Слобожанські скарби» імені Гната Хоткевича Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Наприклад, картина сучасної аматорки з с. Гонтівого Яру на Валківщині Любові Ручки «Хата моя, біла хата, в цілому світі одна...». Однак на Харківщині працювали та працюють і професійні художники, і деякі з них здобули визнання далеко за межами України.

Ілля Юхимович Рєпін (1844–1930) є найвідомішим художником, чий життєвий і творчий шлях пов'язаний з Харківщиною. Він народився і провів дитинство в Чугуєві. На Харківщині зробив перші кроки в мистецтві, вже підлітком вважався на Чугуївщині одним із найкращих іконописців. Закінчив Петербурзьку академію мистецтв, став академіком і викладачем. Створив чимало картин на козацьку тематику, серед яких найвідоміша – «Запорожці пишуть листа турецькому султану», один із варіантів якої зберігається в Харківському художньому музеї. Є в Рєпіна портрети і жанрові картини, створені безпосередньо на Слобожанщині, наприклад, портрет харківського історика Дмитра Багалія, що зберігається в Харківському історичному музеї. У книзі спогадів «Далёкое близкое» Рєпін багато сторінок присвятив не тільки власному дитинству в Чугуєві, а й побуту, характеру, звичаям місцевого населення. У 1969 р. в будинку батьків художника відкрився меморіальний музей Іллі Рєпіна, також у Чугуєві є два пам'ятники живописцю. На батьківщині художника щороку проходять Рєпінські пленери (малювання на свіжому повітрі), святкування дня народження Майстра.

З нашим краєм пов'язане ім'я художника польського походження Генріха Семирадського (1843–1902), який народився в с. Печенігах Харківської губернії, навчався у 2-й Харківській гімназії, потім у Харківському університеті. Перші уроки малювання він брав у Дмитра Безперчого, свого гімназійного педагога. У 1870 р. Семирадський закінчив Петербурзьку академію мистецтв. Майже постійно жив у Римі. Його картини на біблійні та історичні теми були високо оцінені сучасниками. Майстра обрали своїм членом Берлінська, Петербурзька, Римська, Стокгольмська та інші академії мистецтв. Львівський оперний театр пишається завісою «Парнас» роботи Семирадського, а гордістю Харківського художнього музею є величезна картина нашого земляка «Ісаврійські пірати продають свою здобич». У Печенігах є єдиний у світі пам'ятник Семирадському, а в Печенізькому краєзнавчому музеї ціла кімната присвячена біографії і творчості славетного уродженця селища. У Харкові є вулиця Семирадського, меморіальна дошка, присвячена митцю. Його ім'ям називається художня галерея Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна.

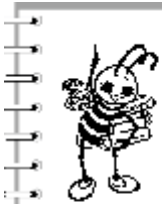

Всесвітньо відомою художницею, якій у жовтні 1917 р. Петербурзька академія мистецтв вперше у своїй історії планувала надати звання академіка, була наша землячка французько-італійсько-німецького походження Зінаїда Серебрякова (1884–1967). Вона була нащадком славетних художніх династій Бенуа і Лансере, де «діти народжувалися з

Прочитай текст. Подискутай зі своїми однокласниками й однокласницями про те, чому люди створюють написи, графіті, мурали (стінописи) на стінах будівель. У якому випадку вони можуть завдати шкоду людині, будівлі, громаді? Які написи та малюнки на стінах приносять естетичну насолоду? Які сюжети муралів, художнього оформлення інших архітектурних об'єктів населеного пункту можна запропонувати зробити у громаді? Який би напис чи малюнок ти хотів/хотіла би бачити на власному будинку? Намалюй його на окремому аркуші або напиши текст.

Є в Харкові дивовижний молодий художник, звати якого Гамлет Зіньківський. Він не тільки малює на папері чи полотні, а й наносить свої графічні рисунки і коротенькі тексти на стіни, паркани, ворота. Декому це не подобається, і вони нищать ці твори, а дехто в захваті від них. Високо цінують творчість Зіньківського і фахівці: він двічі представляв Україну на найпрестижнішому художньому форумі у Венеції (Італія).

- Серед найкращих ілюстраторів дитячих книжок і часописів в Україні зазвичай називають Анну Сарвіру, Віолетту Борігард, Владислава Єрка, Володимира і Катерину Штанків, Євгенію Гапчинську, Івана Сулиму, Інну Черняк, Марію Фою, Ольгу Гаврилову, Поліну Дорошенко та ін.

- Комікси в нашій країні з'явилися нещодавно. Над їхнім створенням працюють українські художники і художниці І. Будз, І. Баранько, Н. Тарабарова, В. Харченко та ін. Україномовні комікси та графічні романи почали набирати популярність лише на початку 2010-х рр. Станом на 2018 р. в Україні діють понад 20 видавництв, що спеціалізуються на випуску україномовних коміксів (в оригіналі чи в перекладі), та декілька дитячих часописів.

Напиши, яких сучасних художників нашого краю ти знаєш, але не знайшов/знайшла їхніх прізвищ на сторінках цього зошита. Це можуть бути не тільки художники/художниці, які пишуть картини, а й ті, що малюють ілюстрації до книжок, розмальовують вироби декоративно-ужиткового мистецтва, роблять мозаїки і вітражі тощо.

У цій подорожі ти вже читав/читала про Харківський художній музей та Художньо-меморіальний музей І. Ю. Рєпіна в Чугуєві. Однак на Харківщині є ще один унікальний заклад – Пархомівський художній музей імені О. Ф. Луньова. Створений він був у с. Пархомівці Краснокутського р-ну Харківської області на основі особистої колекції вчителя-історика Опанаса Федоровича Луньова та подарованих харківськими художниками робіт. Луньов створив у школі мистецький клуб «Райдуга», який налагодив контакти з різними музеями й окремими відомими художниками та скульпторами з колишнього СРСР. Художники і державні музеї щедро ділилися зі школярами своїми скарбами – і в «сільському Ермітажі» (як зазвичай журналісти називають

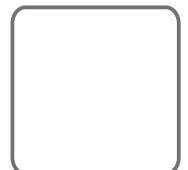
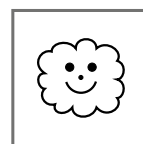
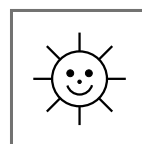
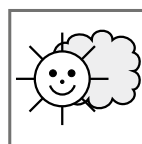
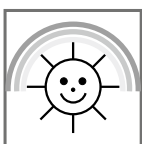
цей музей) при школі з'явилися рідкісні ікони, меблі, старовинні фігурки з фарфору, картини Казимира Малевича, Володимира Маяковського, Пабло Пікассо, Іллі Рєпіна, Тараса Шевченка, Івана Шишкіна та інших відомих митців. Причому всю роботу – як організаційну, так і екскурсійну – проводили діти під керівництвом вчителя. З 1987 р. музей став державним – автономним відділом Харківського художнього музею. Якщо ти там ще не був/була, мерщій вирушай туди разом із класом або з батьками!

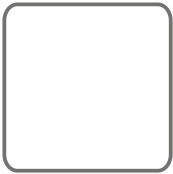

Неначе художній музей під відкритим небом можна побачити в колишньому маєтку Наталівці (с. Володимирівка Краснокутського р-ну) родини підприємців Харитоненків. Іван Герасимович Харитоненко (1822–1891) та його син Павло (1853–1914) були цукрозаводчиками-мільйонерами, які славилися благодійністю та громадською діяльністю. Павло Іванович Харитоненко любив музику та образотворче мистецтво, фінансував відповідні інституції. Він був директором Московського відділення Імператорського Російського музичного товариства, членом Московського товариства любителів мистецтв, Московського художнього товариства, першим головою Товариства друзів Рум'янцевського музею, почесним членом Російської академії мистецтв. Павло купував твори І. Рєпіна, І. Крамського, М. Нестєрова та ін., чим значно допомагав художникам. У своєму маєтку на Харківщині Харитоненко в 1911–1913 рр. збудував церкву Спаса (архітектор О. Щусєв). Над створенням цього шедевра працювали відомі митці. Зовнішні стіни церкви були прикрашені 16 рельєфними розетами із зображенням святих та декоративним орнаментом за ескізами видатного скульптора О. Матвєєва. Сергій Коньонков виконав барельєф «Розп'яття». Над головним входом була зроблена мозаїчна ікона із зображенням Христа. У кладку стін були вмонтовані середньовічні рельєфи, привезені з Європи. Церква Спаса була не просто присадибною церквою, а й храмом-музеєм. Іконостас і стіни церкви прикрашали ікони з унікальної колекції живопису П. Харитоненка та інших предметів церковної старовини. Особливо цінними були 9 ікон XV–XVI ст. На цей час вони втрачені, як і більшість віконних вітражів та настінних розписів О. Савінова, проте і сьогодні церква вражає своєю архітектурою та художнім оздобленням.

Відвідай художній музей, виставку або роздивись картини відомих художників, які представлені в мережі Інтернет. Занотуй ім'я художника і назву картини, яка тобі сподобалася найбільше. Спробуй відтворити свої враження від цієї картини через кольори, малюнки, музику, пантоміму, спів або танець. Назви своїм однокласникам і однокласницям тільки ім'я художника або тільки назву картини. Продемонструй різними невербальними засобами зміст цього твору і свої враження від нього. Нехай вони спробують здогадатися й віднайти назву цієї картини або ім'я художника. Обговоріть, чи важко було їм виконати завдання. Спробуй оцінити, наскільки цікаво й точно ти зміг/змогла передати інформацію про зміст зображення через свої враження.

ОРНАМЕНТИ РІЗНИХ КУЛЬТУР У ДАВНИНУ ТА В СУЧАСНОМУ МИСТЕЦТВІ КРАЮ

Прочитай текст. Спробуй віднайти в речах, що тебе оточують, або в мережі Інтернет приклади різних видів орнаментів і їхнього розташування.

Орнаментом називають виконане в одній площині, виділене рельєфно або врізане в основу одноколірне або багатоколірне зображення, що править оздобленням архітектурних деталей і різних предметів декоративно-ужиткового мистецтва. За використаними в орнаменті мотивами його ділять на: 1) геометричний, що складається з крапок; прямих, ламаних, зигзагоподібних, сітчасто-пересічних ліній; кругів, ромбів, багатогранників, зірок, хрестів, спіралей та ін.; 2) рослинний, що зображує листя, квіти, дерева, плоди та ін.; 3) зооморфний, або тваринний, що являє собою частини або цілі фігури реальних або фантастичних тварин. Як мотив використовуються також людські фігури (антропоморфний орнамент), архітектурні фрагменти, зброя, різні знаки й емблеми (герби). Рослинний або зооморфний малюнок може відтворюватися максимально точно й відповідати оригіналу (тоді він називається «природним») або в спрощеному й зміненому вигляді, тобто стилізованому. За характером композиції, залежно від форми предмета, що декорується, орнамент може бути стрічковим, центричним або таким, що заповнює всю поверхню (арабески), та ін. Наприклад, у Харкові можна побачити різні зразки орнаменту: геометричний і рослинний – на стінах, дверях, в інтер'єрах будинків початку ХХ ст., збудованих у стилі українського модерну та в стилі декоративного модерну. Арабеску можна розглядіти на вході до будинку Д. Алчевського на вул. Дарвіна, спорудженого за проектом архітектора О. Бекетова в мавританському стилі, та на хачкарі (хресті-камені) біля храму Вірменської Апостольської церкви Сурб-Арутюн.

Спробуй прочитати, які слова зашифровані в цих фрагментах заголовків, написаних давньоруською в'яззю.

Пригадай, як прикрашені речі, якими ти звик/звикла користуватися щодня. Намалюй декілька фрагментів орнаментів, які прикрашають твій будинок (усередині або ззовні), дерев'яні чи металеві предмети, кераміку (кухлі, глечики, кахлі, тарелі тощо), які-небудь тканини (завіси, килими, одяг, рушники тощо). Спробуй класифікувати та правильно описати зображені тобою орнаменти.

Орнаменти виникли дуже давно. Спочатку вони були надзвичайно простими, наприклад, глиняний посуд людей, які жили в різних куточках землі декілька тисячоліть тому, прикрашали прямі або хвилясті смужки, круги, крапки тощо. Орнаментами не лише оздоблювали довколишні предмети. У них «зашифровували» інформацію про людину або про її сім'ю (рід, культурну належність тощо), інколи вони, за уявленнями людей, правили берегами від злих сил і духів. Із часом орнаменти ускладнювались і вдосконалювались. Вони відображали довколишню природу, побут людей, а також їхні уявлення про себе й навколишній світ. Тому орнаменти культур, поширені на Півночі, почали відрізнятися від орнаментів жителів Півдня, хоча залишались і спільні мотиви, наприклад «дерево життя», що символізувало у свідомості людей зв'язок поколінь.

Кожен орнаментальний мотив діставав свою назву, а інколи був певним символом. Наприклад, октаграма, яку в різних культурах називають «зірка Матері», «рожечка», «фінська зірка» та ін., є знаком відродження і шляховказності, символом слави і світла тощо. Одним із поширених орнаментів у більшості регіонів України є стилізована «виноградна лоза», що використовується здебільшого у вишивці рушників і сорочок, а також на керамічному посуді представниками різних культур. Наприклад, у білорусів і українців «виноградна лоза» символізувала хороше, «солодке», щасливе життя; у вірменів і грузинів – родючість; у євреїв – мир та добробут. Велике значення також надавалося кольоровій гамі орнаменту, зокрема символіка червоного й чорного кольору в українській вишивці дуже образно передана в пісні «Два кольори».

У Середньовіччі орнаменти могли правити «міткою», що давала змогу дізнатися не лише з якого регіону приїхала людина, а й її етнічну або релігійну належність. З розвитком засобів зв'язку й пересування посилилися культурні обміни, орнаменти певних культур почали використовувати в різних куточках світу. Через взаємопроникнення культур зазвичай дуже важко, а інколи й неможливо встановити, у якій саме культурі народився той чи інший орнаментальний мотив. Наприклад, стилізований тюльпан або квітку граната можна побачити на вірменських, грецьких, караїмських, кримськотатарських, турецьких та ін. вишивках.

Більш ніж 5000 років тому на теренах сучасної України, Молдови та Румунії розквітла давня трипільська культура, яка дістала свою назву від с. Трипілля Обухівського району Київської області, де виявили перші археологічні знахідки. Значного розвитку в цій культурі досягли гончарні вироби.

Глиняний посуд різноманітної форми ліпили руками й прикрашали його візерунком у вигляді стрічок з кількох паралельних ліній, що утворювали хвилі та спіральні форми орнаменту. Зі скіфської доби відомі орнаментальні зображення рослин, тварин і людини, які були зроблені під впливом грецької, перської, сибірської культур.

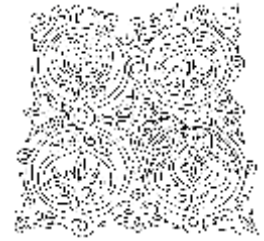
Ще з давніх часів на орнаменти, що малювали наші предки, вплинуло візантійське мистецтво, якому притаманні арабські, вірменські, грецькі та ін. мотиви. Візантійські орнаменти вирізнялися великою кількістю візерунків химерної форми та яскравим і насиченим забарвленням. Найпоширенішими можна вважати середземноморську рослину «акант», зображення пальмового листа «пальмету» та «грифона» – міфічну істоту, яке має крила,

Мініатюра –
мальовничі зображення
невеликого розміру,
що ілюструють книги

тулуб лева і голову орла. Ці мотиви ми часто зустрічаємо у православних храмах, наприклад акант можна побачити в Харкові у Трьохсвятительському храмі, який у народі називають «Гольбергівським», а пальмети є на багатьох будинках XVIII – початку XX ст., що ми спостерігаємо на вул. Жон-Мироносиць у Харкові. Часто на будівлях міста можна побачити геометричний орнамент «меандр» – безперервну стрічку, що складається з прямих кутів, – та «спіраль». Зокрема, ним прикрашений фасад колишнього будинку професора Сурукчі на вул. Садовій.

Крім чудових зразків архітектури, здавна на теренах України створювалися книжкові мініатюри. Найпоширенішим оформленням рукописної книги були «ініціали» – великі й гарно прикрашені початкові літери, за допомогою яких відзначали початок тексту або окремі його частини. У складний геометричний орнамент ініціалів вміло вписані голови хижих птахів і фантастичних звірів та людські обличчя. Окрім ініціалів і мініатюр, у таких книгах можна побачити гарно оформлені орнаментами поля. У кольоровому рішенні перевагу віддавали зеленому, золотому, синьому та червоному.

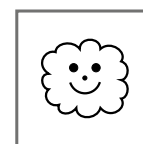
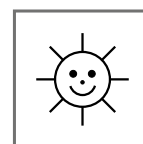
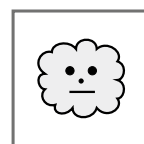
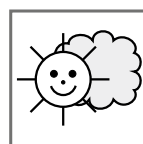
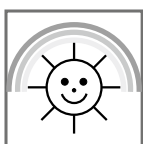
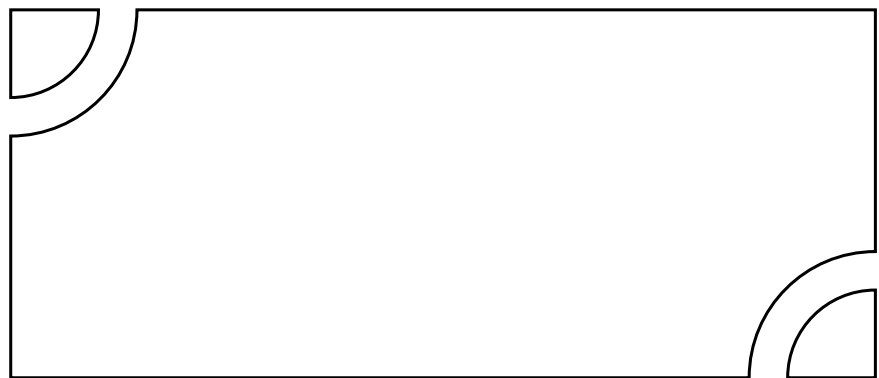
Українське народне мистецтво характеризує спільність національного стилю в орнаменті, малюнку, композиції, колориті, сюжеті. Відповідно до історичних змін стилів відбувалася трансформація орнаменту. Усталена традиційність вирізняла народний орнамент у галузі плетіння (лоза, солома, рогіз, лико, нитки, вовна), ткацтва (рушники, рядна, коци, килими), різьби (дерево, кістка, кора), писанкарства, гравіювання (залізо й інші метали), гончарства. Цікаво, що на теренах України західноєвропейський стиль кахляних печей, які поширилися в XVII–XVIII ст. в будинках гетьманів, козацької старшини, в монастирях, також набув характерних місцевих рис. Майстри використовували геометричний і рослинний орнаменти для втілення сюжетів із козацького життя. В оздобленні селянських печей домінували зелені та жовті рельєфні кахлі, на яких зображували «крузалочки» з квіткою або китицею із трьох квіток – своєрідну «фіалку».

Роздивись будь-яку традиційну вишивку на одязі чи на рушнику у себе вдома. Спробуй виділити основні орнаментальні мотиви цієї вишивки та поміркуй над їхньою назвою, символікою зображення і кольору. Розкажи в класі, як ти зміг/змогла «прочитати» вишивку. Які візерунки тобі сподобалися найбільше і чому?

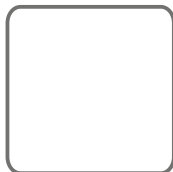

Придумай і намалюй свій орнамент для оздоблення якої-небудь архітектурної деталі, меблів, посуду чи одягу. Розшифруй для однокласників та однокласниць його зміст.

ЛЯЛЬКИ Й ЛЯЛЬКОВІ ТЕАТРИ. МУЛЬТФІЛЬМИ І ТВОРИ КІНОМИСТЕЦТВА

Ляльки існували зі стародавніх часів, та не завжди ними гралися діти. У давнину ляльки (переважно символічні зображення жінок) були прообразами різних духів – добробуту, домашнього вогнища, миру і родючості. Ляльки в Давньому Єгипті втілювали образи богів, часто виготовлялися з дорогоцінних матеріалів та оздоблювалися коштовним камінням. У Стародавньому Китаї ляльки також були витвором мистецтва, вироблялися здебільшого з найніжнішого фарфору. За допомогою тієї чи іншої ляльки загадували бажання (про гарний врожай, про створення сім'ї, про захист від ворогів тощо); ляльками та іншими символічними виробами прикрашали оселі у святкові дні. Народні вироби були культовими магічними предметами, і наші предки вірили в їхню силу оберігів. Поряд з ними виготовлялися різноманітні ляльки-іграшки, якими гралися діти. Ляльки робили з дерева та соломи. Такі забавки зазвичай виготовлялися взимку, коли не було робіт у полі. Та найпоширенішою народною лялькою українців була лялька-мотанка. Вона виготовлялася із тканини та ниток, зазвичай не мала ані рук, ані ніг, виразна була лише голова, але замість обличчя робився хрест або воно було пусте. Вважалося, що, якщо ляльці намалювати обличчя, вона може ожити й навіть завдати шкоди господарям оселі. Лялька-мотанка обов'язково мала вплетену червону нитку, яка, за уявленнями людей, оберігала дитину від недоброзичлих поглядів і відганяла від неї злих духів. Також ця лялька символізувала родючість і продовження роду, тож її розміщували в оселях як прикрасу та оберіг.

Розкажи, чи був/була ти коли-небудь у ляльковому театрі. Які вистави запам'яталися тобі найбільше? Чому? Яких театральних ляльок ти знаєш? Чи подобається тобі самому грати в театр – розігрувати за допомогою ляльок або за участю твоїх друзів/подруг різні казки або історії?

Ляльковий театр створювався впродовж тисячоліть. Найдавніший із відомих нам театрів ляльок існував у Давньому Єгипті понад 3500 років тому, і ставилися в ньому сюжети із життя богів. Оскільки грати богів наважувалися не всі актори, бо боялися накликати на себе їхній гнів, виявилось простіше замінити людей ляльками. З поширенням християнства лялькові спектаклі-містерії розігрувалися навіть у храмах. Фігурку Богоматері в цих виставах називали «маленька Марія», або «Маріонет», звідси й пішло слово «маріонетка», тобто лялька, яка керується зверху нитками. Від цього старовинного мандрівного театру маріонеток й до сьогодні збереглися релігійні різдвяні вистави, що розігруються у «вертепі» – переносному театрі ляльок.

Як театр ляльок вертеп на теренах сучасної України з'явився в першій половині XVII ст. Вертепний ляльковий театр мав форму двоповерхового дерев'яного будинку:

перший поверх – це ніби «земля», а другий – це «небо». У ньому показували різдвяну драму про народження Ісуса Христа, а потім свято перемоги добра над лихом. У другій половині дійства, вже не стільки заснованій на релігійних текстах, скільки на реальних побутових ситуаціях, брали участь до 40 персонажів, що зображали реальних людей-сучасників. Ляльки пересувалися по прорізах у підлозі вертепу. Лялькар, що стояв за стіною вертепу, водив їх, тримаючи за підставку. Ці вистави показували на ярмарках, міських площах, по хатах селян і міщан. Вертепник-лялькар говорив і співав за всіх героїв. Часто-густо його супроводжували музики. З часом вертеп із театру ляльок перетворився на справжній вуличний театр, «живий вертеп», де лялькову вертепну виставу сполучали зі грою живих людей. Саме ляльковий вертеп став основою українського театру. Український вертеп споріднений з іншими ляльковими театрами Європи – польською «шопкою» і білоруською «батлейкою».

Поступово до маріонеток і вертепних ляльок додалися «рукавичні», що надягали частіше за все на три пальці руки ляльководи: один – у голову ляльки, а два пальці – у її руки. Комедії з рукавичними ляльками розігрувалися на ярмарках у супроводі музичного інструмента, наприклад шарманки, і призначалися, головним чином, дорослим. Тому поведінка ляльок, наприклад італійської Пульчінели або російської Петрушки, була не завжди бездоганною, а їхні жарти, що висміювали багато людських вад, змушували червоніти навіть дорослих глядачів. І лише останні 50 років лялькарі почали частіше з'являтися на дитячих святах, аніж зустрічатися з дорослими, тому наразі з'явилися нові спектаклі, нові лялькові персонажі і нові види ляльок. У наш час ляльок часто можна зустріти і на екранах телевізорів, наприклад у першому україномовному телешоу у форматі лялькового театру «Додолики» на UA: Перший.

У сучасному ляльковому театрі можна побачити: 1) ляльки-автомати, які «оживають» за допомогою механізму – важелів, пружин, пари; 2) так звані «підлогові» ляльки – крім традиційних маріонеток, це великі «планшетні» ляльки, які «ходять» по сцені разом з актором, та ляльки-велетні, тобто казковий цільний костюм з великою головою, який надягають на себе актор чи акторка; 3) «верхові» ляльки – крім вже знайомих тобі ляльок-рукавичок і пальчикових ляльок, це тростинові ляльки, які кріпляться на тростині до «плеча», і в такий спосіб ними управляють, або плоскі тростинові ляльки для театру тіней. Останній дуже популярний на Сході (особливо в Китаї) та налічує 1000-річну історію. Лялька для тіньового театру була з рухливими частинами тіла. Глядачі зазвичай бачили тінь ляльки, яка проектувалася на яскраво освітлений екран. Головний персонаж театру тіней у різних країнах дістав власну назву й особливі риси характеру. Наприклад, герой народного тіньового театру ляльок в Азербайджані, Греції й Туреччині має однакове ім'я – Карагьоз («чорне око»), але гумор цих ляльок і людські вади, які висміювалися ними, відмінні одне від одного, так само як і персонажі, разом з якими Карагьоз розіграє смішні й повчальні сценки.

Спробуй удома разом із батьками влаштувати театр тіней: постарайся за допомогою пальців і рук зобразити на добре освітленій стіні різних тварин, людей, предмети.

У давнину дотепні люди носили з собою ляльок, пускаючи їхніми вустами ризиковані дотепи на адресу влади чи багатіїв. А якщо чули нарікання, то казали: «Та це не я, а лялька». Усі лялькові герої були веселі, завзяті й носили червоні блазенські ковпаки, тому найпершого з них італійці прозвали Пульчінела («півник»). Народившись на «людській» сцені в Неаполі близько 400 років тому, він перекочував у театр ляльок. Найвиразніша прикмета Пульчінели – чорна маска. Його популярність вийшла далеко за межі Італії, породивши масу національних героїв лялькових вистав. Так, з італійським Пульчінелою споріднені за характером англійський хуліган і забіяка Панч («стусан»), який завжди виступав у парі зі своєю дружиною – лялькою Джуді; голландський Ян Клаасен; датський пан Йоккель; іспанський Дон Крістобаль; німецький Гансвурст («Ганс – ковбаса»); російський Петрушка; угорський гуляка і сміливець Витязь Ласло й французький гуморист Полішинель. Мінялися часи, і поступово старих лялькових героїв замінювали нові, наприклад Гансвурста понад 100 років тому почав витісняти інший ляльковий персонаж – Каспер, а французького Полішинеля – Гіньоль, який змальовував простого ліонського ткача й розігрував різні сценки з його життя. За це вдячні ліонці установили Гіньюлю пам'ятник.

Спробуй створити збірний образ зі старовинних ляльок або збірний образ твоїх сучасників/сучасниць і придумати свою рукавичну ляльку. Можеш дати своїй ляльці яке-небудь нове ім'я й наділити рисами характеру, які тобі особливо подобаються. Спробуй намалювати на окремому аркуші придуману тобою ляльку й описати її. Порівняй придуману тобою ляльку з тією, яку описав/описала твій/твоя сусід/сусідка по парті. Спробуйте вдвох пофантазувати й розіграти між вашими ляльковими героями невелику веселу виставу-діалог.

Харківський державний академічний театр ляльок імені В. Афанасьєва добре знають в Україні та за її межами: вистави театру неодноразово визнавалися переможцями на міжнародних та всеукраїнських конкурсах і фестивалях. Створений театр був ще в 1939 р., але розквіт його почався з 1952 р., і цьому дуже сприяли його новий керівник Віктор Афанасьєв і головний художник Олексій Щеглов. Цікаво, що харківський театр першим в Україні ввів до репертуару і лялькові вистави для дорослих – сьогодні їх не менше, ніж дитячих. У театрі, який розміщується на майдані Конституції в будинку колишнього банку, можна подивитися найстаріший в Україні музей театральних ляльок, відкритий у 1954 р. Його унікальні експонати розповідають не тільки про вистави харківських лялькарів, а й про те, які театральні ляльки були поширені в різних народів світу з давніх часів. Талановиті актори створювали і створюють веселі, яскраві, оригінальні вистави, які запам'ятовуються надовго.

Щороку 21 березня в світі відзначають День лялькаря. Окрім фестивалів, готують вистави на вулицях міста. Пропоную тобі поміркувати і спробувати разом із однолітками влаштувати невеличкий фестиваль у школі. Зberi цікаві факти про місцевий театр ляльок або студію, запроси в гості акторів або підготуйте власних персонажів та розкажіть історію свого класу за допомогою ваших лялькових героїв.

На початку ХХ ст. театральних ляльок, зокрема тих, що були виконані в техніці площинної маріонетки, стали використовувати в анімації. Історія мультфільмів в Україні розпочалася в 1927 р. в Одесі «Казкою про солом'яного бичка» киянина В'ячеслава Левандовського. Він був одночасно режисером, сценаристом і художником-постановником нашого першого анімафільму, який, на жаль, не зберігся. Але 20 сучасних майстрів спробували оживити й осучаснити солом'яного бичка. Переглянь, який він зараз має вигляд: <https://www.youtube.com/watch?v=vc87A9p9K8o>

Поміркуй і спробуй дати визначення професіям мультиплікатора, режисера і сценариста. Розкажи, як ти уявляєш собі людей цих професій. Що вони мають робити?

Перше документально підтвержене фільмування в Україні (і в Російській імперії) відбулося в Харкові в 1896 р. Український фотограф польського походження Альфред Федецький відзняв перенесення ікони Озерянської Божої Матері по вул. Катеринославській. 2 грудня 1896 р. у приміщенні Харківського оперного театру (тепер – обласна філармонія) Федецький провів перший в Україні публічний кіносеанс. Таким чином Альфред Костянтинович Федецький (1857–1902) увійшов в історію як перший український оператор хронікально-документальних фільмів і талановитий фотохудожник. Він походив із театральної сім'ї, і коли настав час визначитися з фахом, то він обрав Імператорський фотографічний інститут при Віденській академії мистецтв, який вважався одним із найславетніших у світі. Кар'єру фотохудожника Федецький розпочав у Києві, але власне ательє вирішив відкрити саме в Харкові. У 1888–1891 рр. фотограф здобув більше десятка золотих медалей на різноманітних міжнародних виставках. Образи багатьох видатних митців промовляють до нас завдяки роботам цього фотохудожника. Це – портрети Христини Алчевської, Марії Заньковецької, Миколи Садовського, Петра Чайковського та ін.

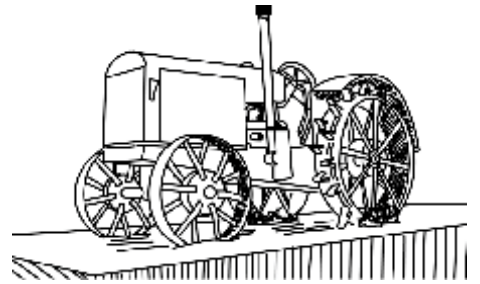

Прочитай деякі цікаві факти з розвитку кіноіндустрії на Харківщині.

Саме в Харкові в 1931 р. на базі Всеукраїнського товариства друзів радянського кіно (ТДРК) відкрилась перша в Україні студія документального фільму – Всеукраїнська фабрика «Союзкінохроніка», згодом перейменована в Харківську студію кінохроніки. Харківська студія була центром української документалістики до 1939 р., доки її не перевели до Києва. Саме на початку 1930-х рр. на студії сформувалася команда фахівців української документалістики, яка визначила її розвиток в наступні два десятиліття. Тут знімали документальні фільми, хронікальні сюжети як для українських кіножурналів, так і

для московської «Союзкінохроніки». У жовтні 1931 р. вийшла перша стрічка – «Пуск Харківського тракторного заводу» (автор – оператор Абрам Казаков). Тодішні прихильники хроніки так бачили переваги цього жанру: «Поряд з паперовими газетою і журналом з'явилась необхідність в організації екранних газет і журналів».

У Харкові народився кінорежисер, один із творців і лідер «київської школи наукового кіно» Фелікс Соболев (1931–1984). Його фільми «Задачу розв'яже кібернетика» (1963), «Мова тварин» (1967), «Сім кроків за обрій» (1968), «Чи думають тварини» (1969) стали всесвітньо відомими. Фелікс Соболев зробив революцію в науково-популярному кінематографі, коли за основу драматургічної дії взяв науковий експеримент. До прикладу, під час фільмування стрічки «Мова тварин» знімальна група досліджувала, чи послуговуються тварини своєю унікальною мовою. Упродовж року кінематографісти досліджували різних представників тваринного світу, аби почути, побачити, зрозуміти мову їхнього спілкування. «Соболев діяв як справжній науковець-експериментатор. Він не просто спостерігав за своїми героями. Він провадив експеримент – вигадував і створював умови, за яких мало виявитися довгоочікуване дійство», схоже на гру, але це була справжнісінька наукова реальність.

У Харкові в 2009–2013 рр. пройшло п'ять міжнародних кінофестивалів короткометражного фільму «Харківський бузок». Його почесним президентом була відома французька кіноакторка Мілен Демонжо. Її мати Марія Трубникова народилася в Харкові. Мілен Демонжо написала в автобіографічній книзі «Харківський бузок»: «Я десь років десять тому знімалась у фільмі, зйомки якого відбувалися недалеко від Харкова. Було холодно, але в мене на душі було тепло, адже я потрапила на батьківщину своїх предків, насамперед мами. Сподіваюсь, не востаннє. Дуже хочу колись ще там побувати... Відчувається, що українці – співучий народ. Тепер розумію звідки в мене така любов до музики. Коли я вперше побачила українське поле, зробила те, що вразило моїх супутників: стала на коліна і взяла пригорщу цієї чорної, масляної, родючої землі. Я була дуже схвильована, що бачу ці безмежні простори, які мама так хотіла ще раз побачити. Цю землю я привезла у Францію» (з інтерв'ю «Сьогодні», 07.12.2002).

Розпитай дорослих, пошукай в Інтернеті, які художні та мультиплікаційні фільми були зроблені на українських студіях. Напиши нижче назви тих стрічок, які ти бачив/бачила і вони тобі дуже сподобалися. Розкажи в класі про ці фільми чи мультфільми та поясни, чому для тебе вони є найкращими. Якщо тобі буде цікаво, підготуй окрему розповідь-презентацію про авторів твого улюбленого мультфільму.

Згадай своїх улюблених героїв/героїнь мультфільмів або кінофільмів. Опиши одного/одну з цих персонажів і чому він/вона тобі подобаються, не називаючи його/її ім'я. Цікаво, чи вгадають твої однокласники та однокласниці, про кого саме йде мова?

Подивись разом із однокласниками й однокласницями мультиплікаційний фільм «Півник і котик» (1991 р., режисер і автор сценарію Алла Грачова). Під час перегляду спробуйте на певних часових позначках робити паузи (стоп-кадри) і відповідати на нижчеподані запитання. Після обговорення змісту стрічки поділися своїми враженнями від такого перегляду мультфільму.

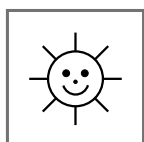
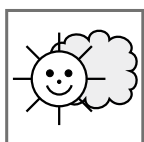
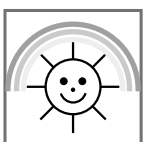
1. Стоп-кадр на 1 хв. 43 сек. Запитання: Які емоції викликають у тебе котик та півник? Чи хотів/хотіла би ти мати таких друзів чи знайомих? Назви риси, які їм притаманні.
2. Стоп-кадр на 4 хв. 37 сек. Запитання: Які емоції викликає в тебе лисичка? Чи хотів/хотіла би ти мати таких друзів та знайомих? Назви риси, які їй притаманні.
3. Стоп-кадр на 8 хв. 42 сек. Запитання: Про що свідчить вчинок котика? Яка була причина непорозуміння між котиком/півником з одного боку і лисичкою та її родиною? Чи часто ти та твої рідні допомагаєте людям, які спочатку не були вам дуже приємні, але потребували допомоги? Чи завжди люди біля нас викликають у нас лише симпатію? Чи маємо ми піддаватися емоціям лише тому, що люди не схожі на нас?

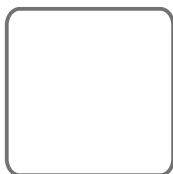

Напевно, ти вже бачив/бачила одні з останніх українських мультфільмів «Микита Кожум'яка» (реж. М. Делоян) та «Викрадена принцеса: Руслан і Людмила» (реж. О. Меламуж) або кінострічку «Сторожова застава» (реж. Ю. Ковальов). Уяви себе на мить журналістом/журналісткою, який/яка має взяти інтерв'ю в авторів і команди, що працювала над цими стрічками. Яке б головне запитання ти їм поставив/поставила?

Робота над мультфільмом є дуже копіткою, але дуже цікавою. Ти неодноразово бачив/бачила намальовані анімаційні фільми, створені за допомогою комп'ютерної графіки, з персонажами-ляльками або виробленими із пластиліну. Це складна робота, проте навіть твої однолітки намагаються створювати власні мультфільми. Окрім опанування науки мультиплікації самотужки вдома за допомогою відеоуроків, можна навчитися створювати мультики у спеціальній студії, на курсах у Будинку творчості або створити таку студію разом із однокласниками та однокласницями. Якщо ти забажаєш зробити власний фільм чи мультфільм разом із професіоналами, то звернись на студію дитячої анімації «Червоний пес», студію «Мрії Слона Люсі» тощо. Якщо ти вже зняв/зняла фільм, то чимало можливостей його представити тобі можуть надати щорічний Міжнародний фестиваль мистецтва кіно для дітей та підлітків «Чілдрен Кінофест» (<http://childrenkinofest.com/>) або Міжнародний благодійний фестиваль мультфільмів «Муля».

ЗАСОБИ ПЕРЕДАЧІ І ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ В ДАВНИНУ І СЬОГОДНІ

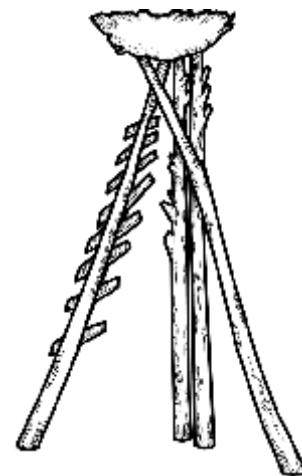

Звідки ми отримуємо інформацію? Від рідних, вчителів, із книжок, Інтернету, з реклами... Поміркуй: чи завжди так було? Адже були часи, коли ні книжок, ні Інтернету ще не існувало. У давнину люди ще не вміли писати, але вміли залишати послання за допомогою наскельних малюнків, що створювалися гострими предметами, вугіллям з кострищ, природною фарбою. Це були своєрідні міні-газети, розраховані на невелику групу людей. І щоб зрозуміти це зображення-послання, треба було бути членом цієї спільноти.

Потім люди для передачі інформації не тільки в найближчому оточенні, а й тим, хто подорожує чи далеко живе, стали використовувати поштових голубів. Виявляється, голуби можуть літати зі швидкістю 100 км за годину та мають унікальну здатність повертатися до свого гнізда! Інформацію за допомогою поштових голубів передавали як давні греки, сповіщаючи імена переможців Олімпійських ігор, так і римські полководці. У Середньовіччя голуби також були надійним каналом для передавання інформації, тому що подорожі були небезпечні та складні. Тільки у ХХ ст. люди відмовилися від використання голубиної пошти. Проте поштові голуби переносили інформацію лише конкретним людям (адресатам), і вона не завжди була доступна широкій аудиторії.

Людство винайшло ще чимало різних способів передавання інформації, наприклад за допомогою вогню і диму. Саме такою була козацька сигналізація – система оповіщення запорозьких козаків і населення про напад ворогів. Це були вежі, які створювалися на високих місцинах із запасом горючих матеріалів для розведення потужного вогнища. Вони розміщувалися за 5–10 кілометрів одна від одної. Коли козаки бачили ворогів, вони розпалювали велике багаття, яке мало попереджати наступні вежі про появу ворогів. Такі вежі в реконструйованому вигляді сьогодні можна побачити в козацьких музеях просто неба.

Перші письмові публічні вісники, розраховані на широку аудиторію, з'явилися в Давньому Римі. Це були Acta Senatus та Commentarii Senatus – протоколи про роботу сенату, з тим щоб розвіяти таємниці, які супроводжували засідання. Acta diurna populi Romani («Щоденні справи римського народу») – публікація офіційних повідомлень, що практикувалася в Стародавньому Римі з часів Цезаря і стала прототипом сучасних періодичних видань. Таблички з написаними на них повідомленнями про різні повсякденні справи щодня виставлялися в людних місцях, як-от Римський форум. Це була перша інформація, яку міг побачити будь-хто і яка була розрахована на будь-якого читача. Папір винайшли давні китайці. У IV–V ст. нашої ери його широко використовували в Індії. А ось у Європу він примандрував лише в XIII ст. З появою паперу, а потім друкарського верстата з'являлося дедалі більше і більше можливостей для поширення інформації.

Які тільки матеріали не використовувало людство, щоб фіксувати, зберігати та передавати інформацію: віск, глину, дерево, камінь, пергамент тощо. Давні слов'яни використовували бересту. Пергамент (видублена шкіра телят) був найнадійнішим, але дорогим, тому на ньому писали лише дуже цінні рукописи – богослужбні книги і світські хроніки (літописи). Вважається, що найдавнішою з пам'яток старослов'янського письменства є Остромирове Євангеліє. Воно було переписане в 1056–1057 рр. зі староболгарського оригіналу, ймовірно в Києві, дияконом Григорієм для новгородського посадника Остромира.

Пропоную тобі цікаву гру. Зайди на сайт <http://www.aup.com.ua/Game/index.html>, вибери гру 2. Розташуй перших п'ять іконок за часовою шкалою від найдавніших способів передавання та фіксування інформації.

З'єднай правильно праву і ліву частини речень про те, як (у якому вигляді) передається інформація.

Графічна	передається у вигляді літер
Звукова	у вигляді цифр і знаків
Текстова	у вигляді зображень, подій, предметів, графіків
Числова	усна або відтворена записувальним пристроєм

Прочитай про те, як і звідки до глядача/глядачки, читача/читачки або слухача/слухачки потрапляє інформація. Спробуй навпроти кожного із джерел інформації намалювати вигадану тобою піктограму, що її репрезентує. Якщо, на твій погляд, цей список неповний, нижче допиши і придумай піктограму до того, чим ти користуєшся, щоб передати інформацію.

<input type="text"/>	газета, часопис – читаємо та розглядаємо фото	<input type="text"/>	книжка – читаємо і розглядаємо ілюстрації
<input type="text"/>	Інтернет – читаємо, слухаємо, розглядаємо, дивимося тощо	<input type="text"/>	радіо, аудіокнига – слухаємо
<input type="text"/>	кіно, телебачення – дивимося і слухаємо	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Прочитай текст. Розкажи, що ти знаєш про сучасну пошту. Чи користуєшся ти сьогодні послугами Укрпошти? Спробуй згадати та намалювати логотип Укрпошти.

Відомості про першу кінну пошту в Гетьманщині належать до 1669 р. Перші поштові станції в Україні були відкриті в Батурині, Глухові, Ніжині та Києві. Регулярну державну

пошту для одночасного перевезення пасажирів, вантажів, кореспонденції і грошей було створено в 1765 р. Складалася вона спершу з 9 маршрутів та 72 станцій. Станціями завідували наглядачі, кореспонденцію та посылки перевозили поштарі й ямщики. Спершу поштою користувалися урядові установи та армія. Користувалася пошта диліжансами, поштовими колясками, фурами, кабриолетами, брічками. Із 1839 р. вводилися поштові екіпажі (легкі та важкі). Поруч із державною існувала приватна пошта, що називалася «вільною». Першим утримувачем «вільної» пошти в 1845 р. став поміщик Студзинський на тракті Харків–Москва.

Спробуй поміркувати разом із однокласниками й однокласницями, які можуть бути небезпеки під час передачі інформації.

Пограйся з однокласниками й однокласницями: вишикуйтеся в три колони спиною одне до одного. Перший/перша учень/учениця отримує інформацію від учителя/ учительки – дивиться на запропонований малюнок і пробує умовно намалювати/написати його за допомогою тупого кінця олівця на спині того/тієї, хто стоїть перед ним/нею. Учень/учениця, що відчув/відчула цей малюнок, спробує зобразити його на спині наступного/наступної і так далі. А вже останній/остання в ряду зобразить отриману інформацію як малюнок на папері. Після цього разом роздивіться три отриманих малюнки й той, із якого все починалося.

Прочитай текст. Спробуй обрати із трьох видів джерел інформації, яке з них первинне, яке вторинне, яке третинне. Які джерела, на твою думку, є найнадійнішими і чому? Розкажи про свій власний досвід отримання інформації з різних джерел.

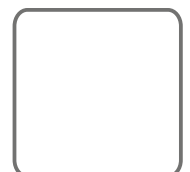
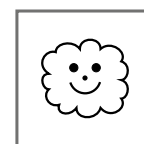
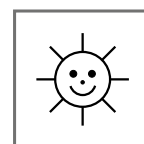
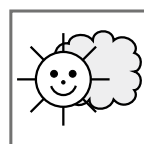
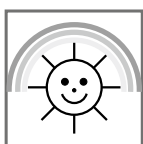
Джерела інформації – це хтось чи щось, що надає тобі інформацію. Джерела бувають:

- первинні – містять первинну безпосередню інформацію про події, людей, об'єкт;
- вторинні – це інформація, отримана з первинного джерела, яка обговорюється, інтерпретується, коментується, аналізується, оцінюється;
- третинні – огляд різних видів інформації, де часто-густо відображена й особиста думка особи, яка її передає.

- Розклад руху автобусів на автостанції: Харків–Ізюм відправляється о 8.30.
- Вівіска на автобусі: Харків–Ізюм відправляється о 8.30.
- sms від друга: Автобус на Ізюм відправляється о 8.30, але може і затриматися.

Склади ребус до слова «інформація».

ЯК ЧИТАТИ МЕДІАТЕКСТ І ПРАЦЮВАТИ З ІНФОРМАЦІЄЮ

Карикату́ра (з італ. – перевантажувати, перебільшувати) – навмисне смішне, глузливе або спотворене зображення предмета або особи

Псевдоні́м (з грец. – несправжнє ім'я) – вигадане ім'я, яке людина використовує замість справжнього у своїй професійній діяльності

Розкажи, що таке газета. Навіщо її придумали люди? Що може зробити газета? Які газети читають у твоїй родині? Якими були твої враження від першого знайомства з газетою? Чи довіряєш ти інформації, яку публікують у газетах?

Прочитай текст. Роздивись будь-яку газету й спробуй знайти в ній ті елементи, які перелічені нижче.

Кожного дня ми обираємо собі одяг. Якщо ми вдягаємо шкільну форму, то це означає, що ми маємо намір іти в школу, якщо легке невимушене вбрання, то цим подаємо сигнал, що будемо бавитися. Так і газета – кожним елементом свого «вбрання» подає нам якийсь сигнал. Зазвичай це такі елементи:

- Назва – спеціально створене лого, яке означає назву газети. Воно є унікальним і незмінним обличчям газети. Поруч із ним зазвичай є номер випуску газети і дата.
- Заголовок. Найбільший заголовок на сторінці ще називається «основний флеш (спалах)». Це серйозна історія, тому в заголовку немає жартів. Заголовки написані великими літерами, щоб привернути увагу до основного повідомлення в газеті.
- Підзаголовок – написаний меншими літерами. Тут йдеться про те, що не ввійшло в заголовок, але також є важливою інформацією.
- Основна стаття – це історія, написана журналістом/журналісткою задля осмислення факту, ситуації чи події. Стаття, яка розміщена на першій сторінці, – це найважливіше, що хоче сказати газета читачу/читачці.
- Основний текст – основний текст статті, написаний журналістом/журналісткою.
- Підпис – ім'я та прізвище або псевдонім автора/авторки статті. Інколи включає назву фаху. Наприклад: Сергій Тримбач, кінокритик. Також підпис під фотографією чи карикатурою пояснює, що зображено, і може також містити прізвище фотографа чи автора ілюстрації. Підписи іноді відділяються від тексту або ілюстрації підкреслюванням.
- Фотографія або ілюстрація наближають до читачів історію, яку розповідає журналіст/журналістка.

Прочитай, як робиться газета. Проте список дій переплутаний! Поміркуй і спробуй розставити в клітинках поруч зі списком цифри від 1 до 9, які вкажуть правильну послідовність дій.

- Підготовлена газета передається на тиражування.
- Визначають форму подачі інформації (заметка, репортаж, стаття тощо).
- Готують ілюстративний матеріал (графіки, карикатури, малюнки, фото тощо).
- Журналісти пишуть основний текст.
- Підготовлені матеріали разом з ілюстраціями верстають, тобто розміщують на сторінках чи шпальтах друкованого або електронного видання.
- Інформація ретельно перевіряється.
- Коректори і редактори переглядають верстку й виправляють помилки.
- Збирають інформацію.
- Відстежують події, що вже сталися, відбуваються або готуються.

Поміркуй, люди яких професій працюють у газеті. Зі списку нижче вибери професії, представники/представниці яких беруть участь у створенні газети. Якщо в тебе є електронний девайс і можливість увійти в Інтернет, пограй в онлайнвий варіант цієї вправи за посиланням: <http://www.aup.com.ua/Game/index.html>, тема 5.

☐ Архітектор(-ка)	☐ Електрик(-иня)	☐ Оператор(-ка)
☐ Грумер(-ка)	☐ Журналіст(-ка)	☐ Прибиральник(-ця)
☐ Дизайнер(-ка)	☐ Звукорежисер(-ка)	☐ Редактор(-ка)
☐ Диктор(-ка)	☐ Коректор(-ка)	☐ Фотограф(-иня)
☐ Друкар(-ка)	☐ Монтажник(-ця)	☐ Художник(-ця)

Чи замислювався/замислювалася ти, як читати газети? Можна проглянути газету за 10 хвилин або менше, щоб дізнатися про події у світі. Ось декілька порад.

- Подивись на все, що є на першій сторінці, – тут розміщується найважливіше. Прочитай заголовки і подивись фото. Розгорни газету й витягни рекламні додатки.
- Продивись першу сторінку та кінцівки кожного розділу, поміть цікаві для тебе новини. Посилання на першій сторінці вказують на спеціальні розділи, як-от прогноз погоди, список подій тощо.
- Продивися історії і новини на перших кількох сторінках.
- Повернись на першу сторінку і швидко прочитай цікаві для тебе історії.
- Зупинись на своєму улюбленому розділі – спорт, розваги або бізнес – десь на хвилину. Знову відзнач те, що не встиг/встигла прочитати одразу.
- Погортай усю газету, поміть історії і рекламу, які не помітив/помітила раніше. Пізніше зможеш до них повернутися.
- Якщо є час, зупинися на цікавій для тебе історії або нарисі. Перед закінченням переглянь твій улюблений комікс або карикатуру.

Найголовніше! Будь уважним/уважною читачем/читачкою. Зіставляй отриману інформацію з тією, що міститься в інших джерелах. Май власну думку щодо справедливості й об'єктивності отриманої інформації. Думай для себе.

Пропоную тобі цікаве завдання. Об'єднайся з однокласниками й однокласницями в 4 групи. На порталі «Мандруй Харківщиною» <https://discover.kh.ua/> знайди карту Харківської області. Тут за допомогою 3D-туру ви маєте змогу побувати: 1) у Національному природному парку «Дворічанський»; 2) у Шарівському палацово-парковому комплексі «Садиба»; 3) у Кицівській пустелі; 4) у Пархомівському художньому музеї ім. П. Ф. Луньова. Домовтеся та розподіліть ці чотири об'єкти для подорожі між чотирма групами. Здійсніть віртуальну або разом із дорослими реальну подорож до обраного об'єкта. Потім уявіть себе редакторським колективом та створіть міні-газету, що розповість про цю мандрівку. А перед цим знайди на карті місце, де ви зараз перебуваєте, і познач, потім знайди місце подорожі вашої групи. З'єднай їх і за допомогою Google Maps з'ясуй маршрут і запиши:

Твоє місцеперебування _____ Місце подорожі _____

Скільки кілометрів розділяє місце, де ти живеш, і місце подорожі _____

Скільки часу тобі туди добиратися пішки _____, на авто чи автобусі _____

У попередньому завданні тобі було запропоновано попрацювати у складі однієї з чотирьох груп мандрівників, які потім утворюють редакційну колегію газети. Разом ви можете створити випуск газети на аркуші А4, присвячений своїй подорожі в історію та культуру нашого краю. Прочитай нижче поради, як навчитися створювати «маленьку сестричку» великих газет.

УЧИМОСЯ СТВОРЮВАТИ ГАЗЕТУ

Наша газета – це газета про подорож. Для прикладу ми зробимо лише першу сторінку газети, яка є найважливішою. Там будуть: 1) назва, 2) основна стаття, 3) фотографія або ілюстрація до статті. Кожна редакція насамперед обирає назву газети. Назва газети має бути образною, цікавою, лаконічною і відображати головну думку. Спочатку придумайте стільки варіантів назв, скільки зможете, а потім оберіть таку, яка відповідає цим критеріям.

1. Розподіляємо ролі в нашій міні-редакції. У нас працюватимуть:

- головний/головна редактор/редакторка – він/вона відповідає за вибір теми і несе відповідальність за результат, який побачать читачі. Він/вона вирішує, який остаточний вигляд матиме газета. Але вибір теми зазвичай формується спільно на редакційній нараді;
- журналісти/журналістки – вони готують основну статтю, збирають факти й інформацію про явище, описують і перевіряють, щоб факти, наведені ними, відповідали дійсності;
- група оформлення – це фотографи/фотографині та художники/художниці, які ілюструють статтю так, щоб читач/читачка опинився/опинилася якнайближче до явища, ніби побачив/побачила все своїми очима. Оскільки наша подорож буде віртуальною, то їм доведеться або підбирати фотографії із сайту музею, або самим створити ілюстрацію.

2. Створюємо журналістський матеріал, або пишемо репортаж. Термін «репортаж» походить від латинського «reporto» – передавати. Репортаж показує факти, події, враження через безпосереднє сприйняття автора/авторки, немов відтворюючи картину того, що відбувається. В основі репортажу завжди лежить цікава подія, яка розвивається перед очима читача/читачки. Є кілька основних правил, як написати гарний репортаж. Найголовніше, що ви повинні сказати, розташовується першим. Дуже важливим є заголовок – це надзвичайно трудомістка і важлива річ, адже часто визначає, чи хтось

читатиме вашу новину. Він має бути зрозумілий, короткий, без складних слів. Далі слід поміркувати про «лід» – це короткий виклад журналістського матеріалу, що розміщується після заголовка й перед основним текстом. Він має бути короткий і стисло передавати зміст матеріалу. Зазвичай у льоді вже треба відповісти на запитання «Що?», ДЕ ви перебували, перед тим як занурилися в дію.

Потім можна перейти до основної частини: вона має викликати в читача/читачки відчуття присутності; він/вона має дістати можливість ніби побачити людей та історії вашими очима. Тут можна відповісти на питання «Коли?». Описуйте свої відчуття, враження, дії, запахи тощо. Будь-яке враження наближує ефект присутності вашого/вашої читача/читачки.

Роздівіться ріжок з морозивом і вишенькою зверху: приваблива вишенька – це має бути закличний заголовок, далі солідний «лід», або порція морозива, а завершує вафельний ріжок, у якому чим ближче до дна, тим менше морозива-інформації.

3. Наступний етап – макетування. Як розмістити матеріали на сторінці. Отже, у вас є: назва газети, основний заголовок, основна стаття, ілюстрація. Як це все скласти до купи і заверстати, можна побачити за посиланням: <http://www.aup.com.ua/Game/index.html>, тема 6.

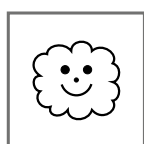
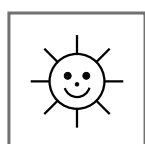
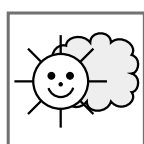
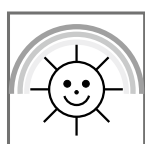
Розкажи, як тобі працювалось у складі редакції. Яку роботу ти виконував/виконувала під час створення газети? Чому ти обрав/обрала саме її? Чи сподобалися тобі репортаж і зовнішній вигляд вашої газети? Наскільки, на твій погляд, є вдалою ілюстрація? Про що ще ти хотів/хотіла би обов'язково написати в цій газеті?

Обміняйтеся газетами, які ви зробили: редакція 1 з редакцією 2, а редакція 3 – з редакцією 4. Разом зі своїми колегами і колежанками по редакції розглянь і прочитай газету, створену іншою групою. Випишіть нижче ключові слова (тобто ті слова, які несуть найбільше смислове навантаження) та найцікавіші новини (те, про що почули вперше). Презентуйте репортаж цієї газети однокласникам і однокласницям, використовуючи ці слова. Також під час представлення партнерської газети треба оцінити, чи всі елементи газети: назва, основна стаття, ілюстрація чи фото присутні.

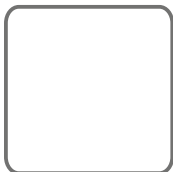

Що є у твоїй місцевості такого, що може бути цікавим іншим? Про що або кого ти хотів/хотіла би створити репортаж? Якщо б ви вирішили щомісяця випускати газету вашого класу, яка назва та логотип тобі би сподобалися?

НАШ КРАЙ ГОСТИННИЙ. ТУРИЗМ У РЕГІОНІ

Туризм – у пер. з франц. «прогулянка». Це тимчасові подорожі людей в іншу місцевість або країну з гостьовою, оздоровчою, пізнавальною, релігійною, розважальною, спортивною та ін. метою

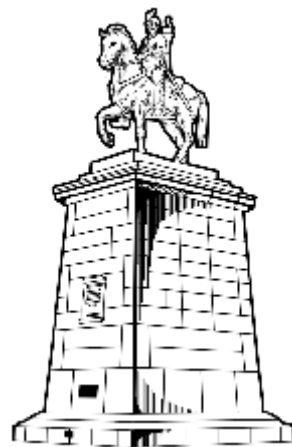
Прочани – люди, які здійснюють подорож, щоб уклонитися духовним та релігійним святиням

З найдавніших часів безліч людей вирушали в подорожі, щоб пізнати світ і відкрити нові території. Ще в античні часи основними причинами подорожей були: прагнення розширити свою торгівлю; здобути освіту чи якісніше, ніж у своєму регіоні, лікування; відвідати храми й помолитися святиням, взяти участь у спортивних або музичних змаганнях. Розвиток торгівлі привів до масового будівництва доріг, гостинних дворів (караван-сараїв), шинків тощо. Виникла необхідність у людях, які знають місцеві дороги, – у провідниках або морських чи річкових лоцманах, а також місцевих жителів, які володіють мовами, – у перекладачах. Для зручності мандрівників почали складати карти й невеликі путівники – короткі описи маршрутів.

Англіїці, бельгійці, греки, італійці, німці, поляки, французи, шведи, які приїздили до нас за часів Гетьманщини, зазвичай описують Україну в прихильних тонах, нерідко із захопленням, і відзначають привабливі риси українців. Найвідомішим з них є французький військовий інженер Гійом Боплан (XVII ст.), який склав «Опис України». Після того як на Харківщині стали інтенсивно розвиватися шляхи сполучення, економіка, транспорт, про наш край активно почали писати мандрівники, купці та дипломати. У спогадах мандрівників та мемуарах знайшли своє відображення різні сторони Харкова – гарне розташування міста, широкі вулиці і площі, університет, гостинність його мешканців. Серед авторів найбільш відомих описів нашого краю кінця XVIII–XX ст. можна згадати Івана Аксакова, Дмитра Бантиш-Каменського, Августа Гакстгаузена, Василя Зуєва, Олену Иванову, Іоанна Коля, Олександра Петцольдта, Петра Сумарокова та ін.

Розкажи, навіщо за старих часів люди приїжджали до Харкова та інших міст краю. Яких іще відомих людей, що подорожували Харківщиною, ти знаєш? Як ти гадаєш, що приваблює сучасних туристів у нашому краї? Які можливості є у твоїй місцевості для активного відпочинку? Які визначні пам'ятки є у твоєму регіоні? Що таке путівник, навіщо він потрібний?

Продумай і спробуй запропонувати одноденні або короткі півторагодинні екскурсійні маршрути по твоєму населеному пункту або району. Напиши перелік основних об'єктів, які ти пропонуєш оглянути під час екскурсії

для рідних _____

для однолітків _____

для іноземних гостей _____

Порівняй придумані тобою маршрути між собою. Якщо знайдеш відмінності, поясни їх. Порівняй свої маршрути з тими, які запропонували однокласники та однокласниці. Обговоріть їх й спробуйте разом скласти один екскурсійний маршрут, яким ви зможете пройти в один із вихідних днів всім класом.

Поміркуй, люди яких професій працюють у туристичній галузі. Що ти знаєш про ці професії? Чи подобається якась із них тобі і чому?

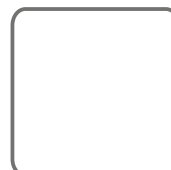
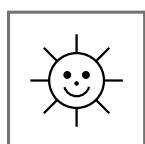
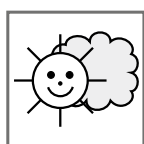
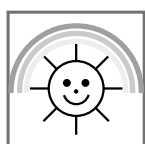

Розкажи, яких правил безпеки треба дотримуватися під час пішоїдної екскурсії в місті та в природі, під час подорожі в автобусі. Спробуй зробити цікаву презентацію про це.

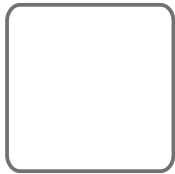
Складаючи маршрути для подорожі, постарайся враховувати: 1) вік туристів/ туристок; 2) їхню обізнаність в історії і культурі краю; 3) теми, які їх можуть зацікавити; 4) кількість часу, необхідного для відвідання екскурсійних об'єктів; 5) їхню безпеку.

Пам'ятай, що пам'яткою є не лише те, що знамените й відоме всім, а й якісь цікаві куточки природи, історичні або культурні об'єкти, які знають лише декілька людей. І головне, чому люди зараз подорожують, – це можливість отримати нові враження, емоції та знайомства з іншими людьми.

МИ – ПРИВІТНІ ГОСПОДАРИ/ ГОСПОДИНІ ТА ГОСТИННІ ДРУЗИ

Прочитай зашифроване послання.

△↔⊙△⊗ Σ ▯ ▯ ∪ ⊖ ◊ ◊ ⊙ Σ ⊕ ✦ ⊖ ▯ -
△↔⊙ ▯ ▯ ▯ ∪ ⊖ ▯ ▯ ▯ ✕ ▯ ▯ ✦ ✦ ▯

Традиції гостинності в східних слов'ян, і зокрема в українців, склалися дуже давно. Українська оселя була завжди відкрита для мандрівників і нужденних людей, що прийшли здалеку. За старих часів люди вірили, що гість, який завітає в хату, обігріється біля вогнища й поїсть, може вважатися за близьку людину. А вже якщо він з'їв шматок хліба й дрібку солі, то ніколи не зможе образити гостинного господаря, що поділився з ним найдорожчим. Гість обов'язково повинен був переступити поріг будинку, зайти хоч би на хвилинку й сісти. Його спочатку пригощали хлібом із сіллю, водою або склянкою вина, а вже потім починалася бесіда, причому ввічливі господарі ніколи не запитували, чому людина прийшла.

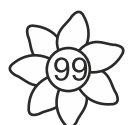
Родичі й односельці приходили в гості тільки на запрошення та в суворо визначені дні. До приходу гостей готувалися святкові страви, дарунки. Було заведено, щоб гості теж приходили не з порожніми руками – з хлібом, солодощами. Під час відвідин гостей усаджували на найзручніші місця, а особливо поважаних – на почесне місце «покуть». Господар з господинею usługували гостям і спеціально запрошували покуштувати кожен нову страву. Без такого запрошення жоден гість не смів узяти що-небудь зі столу або вийти із-за нього. Коли до столу виносили хліб із сіллю, гості мали зрозуміти, що гостювання закінчене й потрібно прощатися. Словами «спасибі за хліб, за сіль, за кашу й милість вашу» вони дякували господарям за гостинність. Господарі повинні були віддаровувати гостей, що йшли з хати, хлібом, пирогами, дрібними дарунками. Важлива була не цінність дарунків, якими обмінювалися господарі й гості, – це був знак взаємної поваги і дружби.

(За А. Пономарьовим)

Розкажи, як у твоїй сім'ї заведено приймати гостей. Щоб ти міг/могла заздалегідь скласти свою розповідь, спробуй відповісти на такі запитання:

1. Гість/гостя приходить на запрошення чи без нього?
2. Він/вона попереджає про час свого візиту чи ні?
3. Чи обов'язково приходить точно у вказаний час?
4. Чи має гість/гостя приносити з собою якесь частування, квіти або дрібні дарунки?
5. Як твоя родина зустрічає гостя/гостю в оселі? Що при цьому кажуть?
6. Де садять гостя/гостю в будинку?
7. Чим його/її зазвичай пригощають?
8. Хто із членів родини розмовляє з гостем/гостею, як його/її розважають?
9. Як довго триває візит?
10. Як проводжають гостя/гостю, який/яка йде додому?

Порівняй свою розповідь про традиції прийому гостей з розповідями однокласників та однокласниць. Знайди в них спільне та відмінне.

Пригадай, що означають слова «гість» та «гостинність». Чи можна вважати гостинність відповідальною справою? Подумай та добери на кожну літеру слів «господар» або «господиня» якості, які характеризують гостинну людину. Порівняй свій список слів зі списком сусіда/сусідки по парті. Знайдіть спільні та відмінні слова і поясніть їх.

Г – _____
О – _____
С – _____
П – _____
О – _____
Д – _____
А – _____
Р – _____

Г – _____
О – _____
С – _____
П – _____
О – _____
Д – _____
И – _____
Н – _____
Я – _____

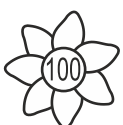

Чи вважаєш ти себе гостинною людиною? Поясни чому та наведи приклади зі свого життя.

Прочитай текст, що описує вже знайомі тобі основні правила європейського етикету прийому гостей. Зверни увагу на те, що в ньому є прикрі помилки й навіть зайві речення. Викресли те, що, на твій погляд, не зовсім відповідає поведінці гостинних господаря і господині. Допиши нижче ті правила, яких, на твою думку, бракує.

Одягнися краще, ніж ти зазвичай ходиш удома. Якщо в кімнаті хто-небудь вже є, не познайом їх з новоприбулими. Зустрічай гостей з усмішкою, вони не повинні відчувати, що їм раді. Приймаючи гостей, намагайся поводитися так, щоб їм було у тебе весело, приємно і неспокійно. Бажано бути тактовним(-ою), пихатим(-ою), люб'язним(-ою) і привітним(-ою). Не шкодуй для гостей ні частувань, ні іграшок, ні уваги, ні докорів. Якщо серед гостей опиниться людина, яка у твоєму будинку вперше, будь з нею не особливо уважним(-ою) і люб'язним(-ою). Якщо гість/гостя зробить яку-небудь незручність, не подавай виду, що помітив/помітила це. Просто попроси його/її піти. Першими сідають за стіл господар чи господиня, і всі страви пропонуються спочатку гостям. Не вставай із-за столу, якщо бачиш, що гості ще їдять. Поквап їх. Проводжаючи гостя/гостю, проведи його/її до дверей, якщо необхідно, допоможи йому/їй вдягнути верхній одяг. Зустріч зовсім не обов'язково потрібно закінчувати теплими словами.

Спробуй разом із сусідом/сусідкою по парті пограти у гру (додаток 2, стор. 112). Для цього тобі необхідно буде зробити фішки, гральний кубик і домовитися про правила.

Вибери зі списку ті українські прислів'я та приказки, які завжди має пам'ятати господар/господиня (поміть їх особливим значком або кольором), і ті, які завжди має пам'ятати гість. Поясни, як ти їх розумієш.

- Веселий гість – дому радість.
- Гарними розмовами гостей не наситиш.
- Гість господарю не укажчик.
- Гість першого дня – золото, другого – срібло, а третього – мідь: додому їдь.
- Гість рідко буває, та багато бачить.
- Гостя по одежі стрічають, а по розуму проводжають.
- Дома їж, що хочеш, а в гостях – що дадуть.
- Коли їдеш у гостину, бери хліб у торбину.
- Коли надувся як сич, то гостей не клич.
- На гостину збирайся, але вдома пообідати не забувай.
- Незвані гості гризуть кості.
- У гості ходити – треба і до себе водити.
- У гостях добре їсти й пити, а вдома спати.
- Хто гостю радий, той і собаку його нагодує.
- Чим хата багата, тим і гостям рада.
- Яке частування, таке й дякування.

Знайди серед українських прислів'їв ті, які відповідають за змістом прислів'ям, наведеним нижче. Допиши прислів'я про гостей і гостинність, які ти знаєш сам, твоєю рідною мовою і, якщо необхідно, у перекладі українською мовою.

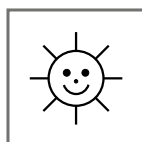
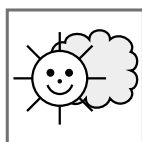
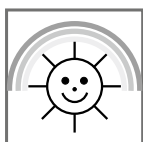
Гість їсть не те, чого чекав, а те, чим пригощають. (Вірменське)

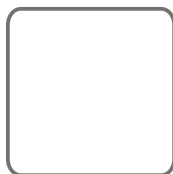
Якщо господареві невесело, то і гостю нудно. (Грузинське)

Веселий гість нікому не тягар. *Ein froher Gast ist neimands Last.* (Німецьке)

Як ти гадаєш, які дарунки краще дарувати своїм одноліткам та старшим гостям, які приїхали з інших регіонів України чи із-за кордону? Які дарунки були б недоречними? Розкажи про свій власний досвід отримання дарунків. Чи виготовляєш ти дарунки своїми руками?

ПРИЙМАЄМО ГОСТЕЙ, ВІТАЮЧИ ЇХ ЇХНЬОЮ РІДНОЮ МОВОЮ

Напиши, які мови ти знаєш або вивчаєш. _____

Розкажи, чи допомагає тобі в житті знання іноземної мови.

Спробуй скласти діалог із сусідом/сусідкою по парті якоюсь з іноземних мов, яку ви знаєте або разом вивчаєте, використовуючи слова і фрази:

Я, ти, ми, так, ні, мій, моя, наш, сім'я, сусід, друг, спасибі, будь ласка, добре, вибач, свято, дарунок, пісня, танець, гра, один, два, три, чотири, п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять, десять.

Добрий день! Як справи? – Добре!

Як тебе звуть? – Мене звуть...

Нумо дружити! – Згода!

Де ти живеш? – Я живу...

Приходь у гості! – Дякую, коли? – Сьогодні (вдень, вранці, завтра, зараз, увечері).

Ласкаво просимо! – *Відповідь.*

Сідай! – Дякую!

Пригостайте! – Дякую, дуже смачно! Не хочу, спасибі!

Смачного! – Дякую!

Допоможи мені, будь ласка! – Добре, допоможу!

Тобі подобається гратися (відпочивати, працювати, співати, танцювати, учитися)? – Мені подобається (Ні, мені не подобається) гратися (відпочивати...).

Ходімо гратися (відпочивати, танцювати...)! До побачення!

Попроси рідних допомогти тобі написати ці слова й фрази рідною мовою. Якщо твоя рідна мова українська, тоді напиши ці слова однією з іноземних мов, яку ти вивчаєш. Якщо тобі буде важко це зробити самостійно, заглянь у словник чи порадься з дорослими.

Батьківщина _____ тут _____ є _____

світ _____ там _____ пити _____

подорож _____ близько _____ спати _____

господар _____ далеко _____ гуляти _____

гість _____ прямо _____ море _____

хороший _____ праворуч _____ казка _____

красивий _____ ліворуч _____ легенда _____

Звертання до незнайомого літнього чоловіка _____

Звертання до незнайомої літньої жінки _____

Звертання до незнайомої людини середнього віку _____

Звертання до однолітка – незнайомого хлопчика _____

Звертання до однолітки – незнайомої дівчинки _____

Ласкаво просимо! – *Відповідь*. _____

Познайомся, це мій/моя (друг/подруга, брат, сестра, мама, тато, бабуся, дідусь, гість/гостя, учитель/учителька, сусід/сусідка та ін.). – Дуже приємно! Мене звуть _____

Що це? – Це мій будинок (моя школа, моя вулиця, музей...). – Дуже красиво! _____

Хто це? – Це мій/моя друг/подруга (брат, сестра, мама, тато, бабуся, дідусь, гість/гостя, учитель/учителька та ін.) _____

Смачного! – Дякую! Дуже смачно! _____

Я тебе запрошую в гості (в подорож, у театр, у кіно, гуляти). – Добре, дякую! _____

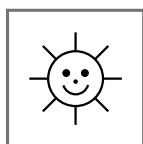
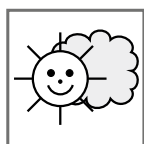
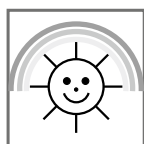
Де розташовується школа (будинок, музей, театр, море...)? – Прямо, праворуч, ліворуч, близько, далеко, тут, там. _____

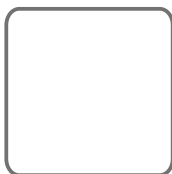
Вам/тобі допомогти? – Спасибі! _____

Я хочу їсти (пити, спати, гуляти, вчитися, гратися, дружити). – Добре, будь ласка! _____

Разом із сусідом/сусідкою по парті та іншими однокласниками та однокласницями вивчи ці слова і фрази, потренуйся у їхній вимові. У яких ситуаціях тобі може стати в пригоді знання цих слів? Пофантазуй і склади невеликі діалоги, розіграй з однолітками міні-вистави, уявляючи, що ти розмовляєш з іноземними гостями.

КУХНЯ ХАРКІВЩИНИ – СТРАВИ, ЯКІ МИ ЛЮБИМО ГОТУВАТИ

Куліна́рія – мистецтво приготування їжі

Гастроно́мія –
1) спільне визначення найвишуканіших і найдорожчих харчових продуктів,
2) наука про культуру харчування

Прочитай вірш Д. Куровського «Кипи, супе!». Розкажи, хто у твоїй сім'ї зазвичай готує обід. Як ти допомагаєш рідним у приготуванні страв? Хто вчить тебе готувати їжу? Які страви ти вже вмєш готувати сам/сама?

Начистила картопельки,
Сама й накришила
І цибульку, й морквиночку...
Потім засмачила.
– Кипи, супе, вибулькочуй,
Густий та пахучий!

Бабця тільки наглядає
Та онуку учить:
– Отак, рибко, отак, яско.
Треба все уміти:
І читати, і писати,
І супчик варити.

Вибери різні продукти, необхідні для приготування твоєї улюбленої страви, і «склади» їх у посуд, у якому вони повинні готуватися. Якщо яких-небудь продуктів або кухонного начиння не вистачає, домалюй їх. Зашифруй за допомогою шифру (стор. 112) назву цієї страви. Запропонуй сусідові/сусідці по парті відгадати, про яку страву йде мова. Поділися рецептом її приготування. Згадай, які страви були твоїми улюбленими тоді, коли ти ще не ходив/ходила до школи. Чи змінилися за цей час твої смаки?

Прочитай вірш «Обід» Емми Мошковської в перекладі Данила Кононенка й розкажи, як ти пригощаєш своїх гостей.

Сусід сусіда пригощав:
Поставив він гірчицю,
Іще з комода він дістав
Фарфорову сільницю.
А на столі його була
Оздоблена серветка.

І біля столу ще була
Новенька табуретка.
А ще у рамці над столом
Пейзаж один висів.
А ще ж і песик під столом
Кудлатенький сидів.

І ще в вазоні щось цвіло
У цього ось сусіда...
Все дуже добре тут було, –
Лиш не було... обіду!

Напиши, які страви ви найчастіше їсте всією родиною за вечерю або обідом.

Яке частування й напої ти зазвичай пропонуєш гостям, що зайшли до тебе «на хвилинку»?

Склади меню обіду чи вечері, яке б ти запропонував/запропонувала своєму/своїй гостю/гості, і поясни, чому ти вибрав/вибрала саме ці страви.

Українська кухня відзначається своєю неповторністю та чудовим смаком. Іноземні туристи їдуть до України, щоб поласувати стравами, які не зустріти в жодній країні світу. Кожен регіон вирізняється своїми стравами. Професор Микола Сумцов зібрав чимало цікавої інформації щодо кухні та кухонних звичаїв мешканців Слобожанщини кінця XIX – початку XX ст. Прочитай про найвідоміші харківські смаколики того часу й поміркуй, які старовинні страви збереглися до сьогодні. Які страви можна вважати суто харківськими, регіональними? Які ще цікаві страви, що поширені в інших регіонах України чи в інших країнах світу, ти вже скуштував/скуштувала?

Страва у слобожанина – звичайно борщ з капустою, буряками, картоплею, заправлений салом, та каша крута, або молочна, де є коровка, в піст – з олією, часом галушки, або шматочки тіста, зварені на молоці або воді, часом вареники – ті ж галушки, тільки начинені сиром або вишнями. В свята страва ліпша: пироги з сиром, картоплею, квасолею, вишнями, книші, перепічки, буханці на маслі з білої муки. Влітку огірки, кавуни, дині з хлібом. М'яса їдять мало, і то більш в свята, як на Різдво, на Великдень; турбуються, щоб для цих свят придбати кільце ковбаски, шматок сала, печеного баранця. Яловичину вживають мало і зрідка, більше ті, що повиходили на панів та міщан.

Головні страви на Слобожанщині такі: борщ – вариво з капусти, буряків, іноді з м'ясом або салом, картоплею, часом з додатком сметани, часто з баклажанами. Бабка –

крута каша з манних круп, з цукром та родзинками. Бабашарпанина (згадується у Котляревського) – шматочки тарані або чабака в рідкому тісті, засмаженому маслом та цибулею. Вареники – невеличкі шматочки тіста з начинкою, здебільшого з сиром, або з м'ясом (польські пельмені), або з урдою (наваром з конопляного молока), іноді з вишнями; коли з сиром, то до сметани, коли з урдою, то з олією, коли з ягодами, то до меду. Галушки – шматочки пшеничного або гречаного тіста, зварені на воді або молоці.

Голубці – пшоняна або рисова каша в капустиних листочках, з баклажанною підливою. Гречані пампушки – шматочки гречаного тіста, зварені на воді з додатком цибулі та соли. Гарбузова каша – каша з гарбуза та пшона або манних круп. Ніжки свинячі, зварені з сіллю й часником. Затірка – невеличкі кругленькі балабушки з пшеничної муки, зварені на воді, під масло. Зубці – обтолений ячмінь, зварений перш на воді, а потім на конопляній олії. Кишки – свинячі кишки, начинені звареною на молоці пшоняною або гречаною кашею і піджарені потім на салі. Кендюх – свинина, зажарена з цибулею й перцем. Кутя – каша з пшона або гречки, здебільшого з рижу, зварена круто на молоці, часто обрядова страва на Різдво, на похоронах. Куліш – рідка каша з гречаної муки на воді, з коров'ячим маслом або олією. Кисіль – з кислого тіста на молоці або з медом, з молока, з вишень тощо.

Коржі, коржики – плескуваті хлібні печення, іноді присипані зверху маком, з маслом або з олією. Капуста, рублена товстої різки, з ковбасою (підсмажується на салі). Коровай – круглий хліб, особливо на весіллі; в старовину славились лубенські короваї. Виходить з життя. Лемішка – піджарена пшенична або гречана мука, зварена в солоній воді, під масло. Локшина – пшеничні шматочки, зварені на молоці з маслом. Макуха – вижимка з сім'ян маку, конопель або гарбуза. Путря – ячмінна кутя з квасом. Пелюстки – м'ясо, зварене в капустиних листках. Пундики – пшеничні плескуваті коржики, перекадані жареною цибулею. Пряження – яєчня на салі або з ковбасою. Полотки – копчені плоскі шматочки гусячого м'яса. Потрохи в ющі – гусячі лапки, крильця, печінка, шийка, зварені на воді з цибулею й крупами. Рубці – баранячі кишки, добре вимиті, зварені в ющі з крупою, сіллю та перцем. Сластиони – шматочки пшеничного тіста, зажарені на маслі.

Сало свиняче – вельми улюблена страва, окремо шматочками з хлібом і сіллю і в різних стравах – в яєчні, в борщі тощо. Таратута – варені бурячки з огірками, сіллю, хрінном та олією; їдять на другий день холодною. Тетеря – пшоно, зварене з гречаною рідкою кашою. Товченики – шматочки м'яса або риби, зварені в ющі, з маслом та цибулею. Узвар – юшка з сухих груш, яблук, вишень, слив, до рисової каші; здебільшого їдять під Різдво. Хоми – горохвяні пампушки з маслом. Шпундра – зажарена свинина з буряками. Холодець – зварені свинячі або телячі ніжки. Венігрет – мішанина з вареної картоплі, буряків, огірків, з сіллю, оцтом та олією. Губи (гриби) – опеньки, масляки, сиріожки, печериці до борщу або окремо з маслом. Пшеничка (кукурудза) – на воді з сіллю цілими голодками або очищена, як варена каша. Кавуни й дині влітку з хлібом. Часник – приправа до борщу, пампушок, ковбас, іноді натирають їм хліб. Редька, морква, ріпа – зрідка як ласощі. Чахоня, оселедці, тараня – до борщу й окремо. Сметана, сир, ряжанка, масло, молозиво, склотини – молочні страви.

(За М. Сумцовим)

ЯРМАРКОВА ЇЖА НА СЛОБОЖАНЩИНІ

Харківська та Полтавська губернії колись посідали перші місця за кількістю ярмарків на рік. І, звичайно, жоден із ярмарків не обходився без «швидкої» їжі. На базарах та ярмарках безпосередньо на очах у покупців готувалися такі ласощі, як сластьони. Г. Квітка-Основ'яненко в повісті «Салдацький патрет» описав цей процес. Окрім сластьонів, до ярмаркових ласощів належали медяники, маківники, вареники тощо. Зі слів очевидця, торговки торгували «пиріжками з печеним м'ясом, з вареними хляками, горохвяниками і усякими ласощами, чого тільки душа забажає на снідання». Біля них стояв росіянин, який продавав «стовпці» – печиво-гречаники у вигляді перекинутої склянки з вузьким дном. Неподалік продавалися різноманітні медянички, родзинки, чорнослив, кав'яр (ікра), пряники з чорної патоки та темної пшеничної муки, які на вигляд були схожі на медові пряники, маківники. Ці славні традиції продовжуються і сьогодні. Зараз у Харкові щорічно влаштовуються фестивалі їжі та міські пікніки.

Смачно поїсти в Харкові любили завжди. Високе кондитерське мистецтво XIX – початку XX ст. відроджують у місті сьогодні. Наприклад, оригінальний рецепт десерту: маковий торт із сирним суфле і капучіно, який був виявлений у записках власника кондитерської на вул. Катеринославській, 23 Олексія Муравйова. З кондитерських виробів, що випускалися для пересічних жителів міста, не можна не згадати знаменитий торт «Деліс» (від французького «смачний»). Цей шоколадно-вафельний торт випускала з 1895 р. шоколадна фабрика товариства «Жорж Борман» у Харкові. Торт став своєрідною візитівкою міста. Цікаво, що довгий час усі шоколадно-вафельні вироби харків'яни називали деліс. Сьогодні в Харкові виробляють кілька видів шоколадно-вафельних тортів, і зокрема знаменитий «Деліс» – на Харківській бісквітній фабриці. Також харків'яни можуть пишатися тим, що в нашому місті першими в Україні налагодили випуск бісквітів, першими запропонували найширший асортимент вафельних виробів, тут вперше в Україні налагодили масовий випуск морозива, і зокрема випускали популярний пломбір у шоколадній глазури «Каштан».

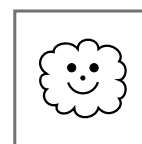
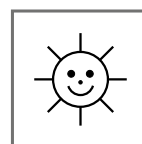
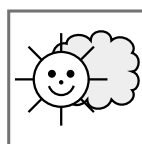
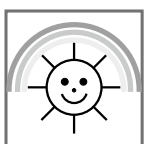

Відгадай загадку Ольги Лабаги і ти дізнаєшся назву відомого напою української кухні, що традиційно готували на Харківщині.

Дозрілі фрукти у печі сушили,
А взимку мили та напій варили.
Медку до нього щедро додавали,
Кутю ним у Святвечір заправляли.

Щоби було завжди всього в достатку,
Він на столі плескався у горнятку.
Свій аромат розносив вище хмар
Смачний, корисний, стародавній пан ...

СУВЕНІРИ НАШОГО РЕГІОНУ

Французьке слово «сувенір», яке означає «дарунок на пам'ять», прийшло в нашу мову понад 200 років тому. Раніше сувеніром вважався будь-який подарунок, який передусім нагадував про людину, що зробила його. Історія сувеніра своїм корінням сягає в глибоку старовину, вона пов'язана з магічними обрядами. Створені руками людини фігурки з глини, дерева, каменю відігравали в них велику роль. Із часом зображення втрачали магічний сенс, тому ідол ставав просто іграшкою, а талісман або амулет – прикрасою, наприклад болгарський оберіг «мартеничка», російський прикрашений віник – символ благополуччя в домі – або українські лялька-мотанка, чи рушник, чи слобожанський коц. Ці вироби, що зберігають місцеві художні традиції, почали дарувати як сувеніри.

ЩО ТАКЕ СУВЕНІР?

Сувенір нагадує нам про часи, які ми провели в місцях, де ми його купили. Це спосіб повернутися до прекрасного, що належало до нашого минулого. Купуючи сувеніри, ми потім даруємо їх людям, яких любимо, щоб вони час від часу згадували нас і щоб показати їм, що ми думали про них під час подорожі. Сувенір може також бути «доказом» подорожі, свідченням перебування в конкретному місті або країні. Сувенір дає змогу здійснювати віртуальну подорож людям, які не мали на це часу чи можливостей. Тому, дивлячись на дарований їм сувенір із далекої країни, ці люди можуть хоч би в думках, у своїй уяві перенестися на батьківщину цієї речі. Розповідаючи про країну, у якій його було зроблено, сувенір відіграє роль посла. Сувенір має й очевидну економічну роль, адже він годує індустрію ремісництва, яка їх створює, а крім того, сувеніри є рекламою, що запрошує до нової подорожі.

Вибір сувеніра – нелегка справа. Можна звернутися в спеціальні магазини, торговельні намети, кіоски, а можна просто пошукати їх на ринку або в майстернях народних майстрів. Сувенір стає сувеніром, коли він безпосередньо пов'язаний з тим місцем, де ми його придбали, або з дуже важливим моментом, подією в житті. Він призначений поділяти нашу подорож і відображати наші нові знання, почуття, відчуття. Сувеніром можуть правити фотографії, картини, поштові листівки з пейзажами, моделі пам'ятників, фігурки чоловіків і жінок у національних костюмах. Це можуть бути гастрономічні цікавинки країни чи регіону, рідкісні продукти, незвичайні страви, місцеві напої та солодощі й навіть просто гарно оформлений рецепт приготування вподобаної страви місцевої кухні. Можна привезти з собою який-небудь виріб, зроблений руками народних майстрів з місцевих матеріалів – дерева, глини, каменю, металу, ниток, скла, тканини, шкіри тощо. Купити сувенір – це все одно що привезти з собою шматочок країни, ще й ще раз подумки уявляти минулу подорож і знову переживати чудові моменти знайомства й спілкування з новими людьми.

(За М. Сегі)

Розкажи, які сувеніри зберігаються в тебе вдома. Звідки і як вони потрапили у твою родину? Чи доводилося тобі самому/самій купувати сувеніри? Чим ти керувався/керувалася у виборі сувеніра особисто для себе і, наприклад, сувеніра для рідних або друга/подруги?

Нещодавно в нашому краї завершився конкурс «Слобожанський сувенір», у якому взяли участь 38 народних майстрів з 15 районів області та трьох міст – Ізюму, Первомайського та Харкова. Переможцем у номінації «Сувенір Харківщини» назвали традиційне слобожанське покривало – коц. Це традиційний ворсовий килим або покривало з овечої вовни. Коцарство було поширеним промислом Слобожанщини в позаминулому столітті, оскільки багато жителів регіону тоді займалися вівчарством. Виготовленням цих килимів займалися коцарі, які самі робили пряжу і фарбували її в різні кольори. Харківські коци вирізнялися геометричним малюнком. Всього в конкурсі на кращий регіональний сувенір брали участь більш ніж 50 робіт у різних техніках: декоративний розпис, авторська кераміка, народна іграшка, обрядова випічка, лялька-мотанка, миловаріння, вишивка, різьблення по дереву тощо.

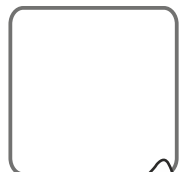
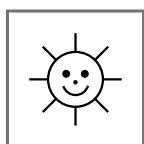
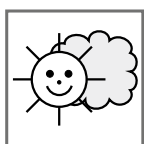
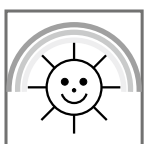
Напиши, які, на твою думку, сувеніри можуть репрезентувати твій населений пункт або Харківщина в цілому. Що може бути обличчям, візитною карткою твоєї місцевості?

У 1887 р. почала роботу «Ново-Харківська фабрика М. С. Кузнецова» в с. Будах Харківського р-ну. Це було одне з найвідоміших у колишній Російській імперії виробництво фарфорових, фаянсових і майолікових (вироби з кольорової випаленої глини з яскравим візерунком) виробів. Будянський посуд був красивим і пам'ятним подарунком, привезеним зі Слобожанщини. У різні часи на заводі працювали 18 художників – членів Національної спілки художників України. На жаль, останні 10 років завод не працює, але харків'яни дуже сподіваються, що знайдуться підприємці, які захочуть відродити це виробництво, тим більш що в Будах залишилась школа розпису і є музей з унікальними зразками місцевої кераміки.

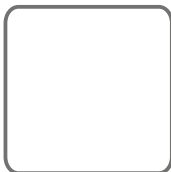

Намалюй на окремому аркуші, який сувенір, що репрезентує наш край, ти міг/могла би придумати або зробити своїми руками для іноземного/іноземної гостя/гості.

ВІДКРИЄМО ДЛЯ ІНШИХ НАШ РІДНИЙ КРАЙ. РЕКЛАМА

Ось і завершуються наші захопливі подорожі Харківщиною. Спробуй розповісти, що означає для тебе твій край. Яким ти його пізнав/пізнала, побачив/побачила? За що ти цінуєш свій край і свою країну? Що б ти хотів/хотіла змінити у своїй школі, своєму населеному пункті, громаді? Якою ти бачиш Харківську область у майбутньому? Напиши про це невеликий твір-есе на окремому аркуші.

Чи хотів/хотіла би ти після закінчення школи навчатися і працювати у своєму краї? Яку професію ти б обрав/обрала? Що б ти хотів/хотіла зробити для свого краю і людей, які тут живуть, сьогодні й у майбутньому?

Сучасна індустрія туризму – одна з галузей господарства, що найшвидше розвивається у світі. На початку ХХІ ст. туризм за обсягами доходу посів третє місце у світовій економіці. На сьогоднішній день туризм став явищем, що увійшло в повсякденне життя майже третини населення планети. Люди витрачають на подорожі близько 11 % свого бюджету. У багатьох країнах і регіонах туризм є основним джерелом доходів. У Європі він дає роботу майже кожній десятій людині, що працює. Найбільше туристів подорожують Європою, тому Харківщина може стати одним із лідерів туристичної індустрії України.

Як ти гадаєш, які культурні, природні, економічні дива краю та історичні події могли б спонукати представників інших регіонів приїхати до нас у гості? А що могло б привабити іноземців?

Прочитай текст про зовнішню рекламу. Спробуй самостійно або у групі з однокласниками й однокласницями придумати гасло чи слоган (стисле інформаційне повідомлення-висловлювання) для білборда або розробити рекламний постер на аркуші А4 про туристичний об'єкт чи маршрут твоєї місцевості або регіону. Для створення постера ти можеш використати фарби, олівці та фломастери, а можеш зробити його онлайн. Не забувай, що твій слоган чи постер має відповідати вимогам, що викладені нижче; бути правдивим і не ображати та не принижувати жителів інших населених пунктів і регіонів; має містити посилання на матеріали, які ти будеш використовувати. Презентуй(-те) свою творчість у класі.

Реклама – популяризація товарів, видоцищ, послуг тощо з метою привернути увагу покупців, споживачів, глядачів, замовників та ін.; поширення інформації про когось, щось для створення зацікавлення й попиту

З рекламою ми стикаємося кожного дня. Це рекламні афіші, білборди (великі рекламні щити вздовж доріг), вказівники, постери (афіші, невеликі плакати), фірмові цінники в магазинах тощо. Їх ще називають зовнішньою рекламою. Реклама передає майбутнім споживачам інформацію про товари або послуги та переконує їх у тому, що саме цей товар їм потрібен і він є найкращим (тобто найбільше відповідає потребам споживачів). Щоб бути ефективною, зовнішня реклама повинна часто впадати у вічі; вона має привертати увагу; бути лаконічною і зрозумілою; має легко читатися.

Відомий дослідник реклами А. Політц (США) стверджує, що рекламна кампанія мусить мати три ознаки:

а) бути унікальною, тобто такою, щоб ніхто інший не був здатний застосовувати такі аргументи для переконання;

б) бути правдивою, щоб викликати довіру;

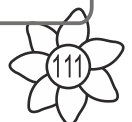
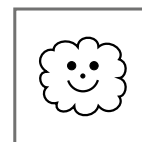
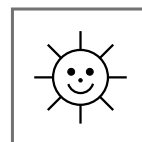
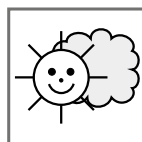
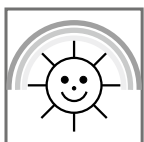
в) бути актуальною, щоб відтворювати найновіші зміни і відповідати сучасним потребам.

Я багато про що хотіла разом з тобою дізнатися, побачити, відчути та пережити під час наших подорожей. Чи було тобі цікаво подорожувати зі мною цього року? Які теми наших подорожей тобі найбільше сподобалися? Чи виправдалися твої очікування від цього навчального року? Чого ти вже встиг/встигла навчитися і досягнути? За що ти хотів/хотіла би подякувати вчителю/вчительці, однокласникам і однокласницям, рідним? Як ти плануєш свої майбутні канікули?

Мені було дуже приємно подорожувати разом із тобою! Я сподіваюся, що ти продовжиш крокувати разом із «Культурою добросусідства» в наступному навчальному році! У п'ятій частині «Культури добросусідства» на тебе буде чекати мій помічник – Допомагайко, а я прощаюся з тобою. Намалюй мені щось приємне на згадку про наші з тобою спільні мандрівки Харківщиною та нашою країною. Дякую тобі за те, що ти був/була зі мною! Активних, насичених і позитивних тобі канікул!

Відповіді – відгадки загадок, ребусів і шифрограм

Відгадка ребуса на стор. 6. Війна руйнує, мир будує.

Відгадка шифрограми на стор. 13. Людина поспішає до людини, а звір – до лісу. Відкрий двері в себе – і в інших відкритими знайдеш.

Відгадка філворда на стор. 22.

Я	В	І	С	К	А	А	Р	Б	В	І	К
З	Б	Е	Р	Е	Ц	Й	О	В	К	М	Р
А	В	О	Т	С	Г	М	Р	Ь	Й	Х	А
І	Ф	Ч	А	Ж	В	Є	І	Л	Ф	Ж	П
Л	О	С	Ю	М	О	И	Т	Л	М	Ж	А
П	П	А	О	Н	В	Ч	І	Д	Р	І	Г
Н	С	Н	Ь	А	С	А	К	У	Д	И	О
О	Х	А	Ї	М	Е	І	Ф	Ж	Е	Т	Х
Р	Б	Е	Р	П	Р	У	К	О	С	К	І
Г	А	К	Е	Р	Л	А	Я	П	Л	І	Л

Відгадка анаграм на стор. 23. Агроном, археолог, ботанік, ветеринар, водолаз, дресирувальник, еколог, егер, зоотехнік, лісник, моряк, перукар, працівник зоопарку, садівник, топограф.

Відгадка ребусів на стор. 26. Ведмідь, глухар.

Правильне поєднання визначень на стор. 28.

Пам'ятка природи – окремі унікальні...; національний парк – велика природна територія...; дендрологічний парк – територія, на якій...; заповідні урочища – ділянка під охороною...; заказник – територія, що виділена...

Відгадка до загадки на стор. 45. Спорт.

Відгадка до загадок на стор. 47. Бобслей, біатлон, ковзани, хокей, сноуборд, футбол.

Відповідь на запитання на стор. 48. 1. Давня Греція. 2. Нокаут. 3. Вімблдонський турнір. 4. 42 км 195 м. 5. Дзюдо. 6. Ринг. 7. Старт. 8. Кінний спорт. 9. Рапіра. 10. Біатлоніст.

Відгадка шифрограми на стор. 69. Валентин Бичко. Дмитро Білоус. Елеонора Булгакова. Вадим Левін. Рената Муха.

Відповідь на завдання до стор. 91. Графічна – у вигляді зображень, подій, предметів, графіків. Звукова – усна або відтворена записувальним пристроєм. Текстова – передається у вигляді літер. Числова – у вигляді цифр і знаків.

Правильна послідовність дій до стор. 93–94.

1. Відстежують... 2. Збирають... 3. Інформація... 4. Визначають... 5. Журналісти... 6. Готують... 7. Підготовлені... 8. Коректори... 9. Підготовлена...

До стор. 94 Професії, представники/представниці яких беруть участь у створенні газети: дизайнер(-ка); друкар(-ка); журналіст(-ка); коректор(-ка); редактор(-ка); фотограф(-иня); художник(-ця).

Відгадка шифрограми на стор. 99. Любиш у гостях бувати – люби й гостей приймати.

Зайві слова в тексті на стор. 100. не, не, не, пихатим(-ою), ні докорів, не, Просто попроси його/її піти, Поквап їх, зовсім не.

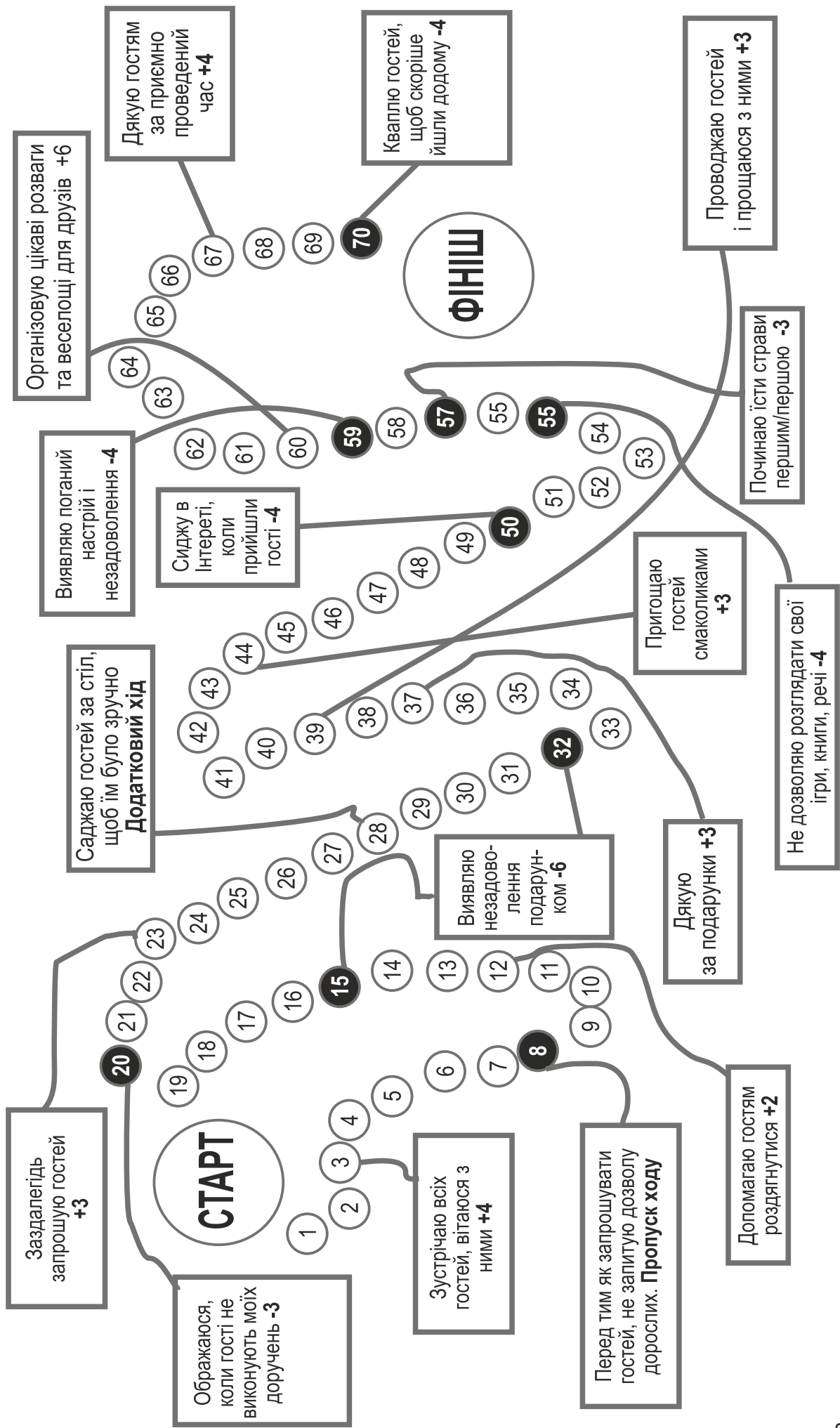
Відгадка до загадки на стор. 107. Узвар.

Гра «Правила гостинності»

Завдання гри полягає в тому, щоб визначити, які існують правила гостинності та яка поведінка є небажаною. Для цього гравці встановлюють свою фішку в сектор «Старт» та кидком кубика визначають почерговість ходів (у кого випаде більше число – починає гру першим/першою). На шляху до фінішу учасники гри будуть зустрічатися з приємними бонусами або ж перешкодами. Якщо під час гри фішка потрапляє на затемнений кружечок – потрібно зупинитися, прочитати речення, яке стосується цього кружечка, та пояснити, чому в цій позиції потрібно перемістити фішку на декілька ходів вперед або повернутися назад.

Правила розв'язання ребусів

Правило 1. Зображені на малюнках предмети й живі істоти читаються як слова в називному відмінку однини.

Правило 2. Якщо малюнок перевернений догори ногами, то слово потрібно читати навпаки, тобто справа наліво. Наприклад, намальований догори ногами КИТ – читаємо ТИК.

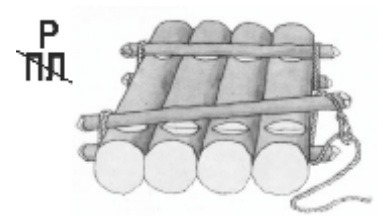
Правило 3. Коми після малюнка вказують, скільки букв потрібно відкинути з кінця слова, що позначає зображене на малюнку. Наприклад, намальована качка з двома комами після неї – відкидаємо дві останні букви і читаємо КАЧ. Перевернуті коми перед малюнком вказують, скільки букв потрібно відкинути на початку слова. Наприклад, намальований єнот з комою перед ним – відкидаємо першу букву й читаємо НОТ.

Правило 4. Над малюнком або під ним можуть з'явитися цифри. Кожна цифра – це номер букви у слові: 1 – перша буква слова, 2 – друга буква, 3 – третя тощо. Певний набір цифр під або над малюнком говорить про те, що потрібно узяти тільки ці букви та прочитати їх у вказаному порядку. Наприклад, намальована РИБА і цифри 3, 4, 1 під нею – читаємо БАР. Перекреслена цифра означає, що ця буква має бути опущена, вона не читається, «не грає», наприклад, на малюнку зображений КРІТ, під ним закреслена цифра 1 – значить, читаємо РІТ.

Правило 5. Знак рівності між буквами означає заміну букви (або сполучення букв) слова на іншу букву (або на сполучення букв). Знак рівності може бути замінений на стрілку. Дія заміни позначається і третім способом – букви, які замінюються, перекреслюються, а над ними пишуться ті, що замінюють їх. Наприклад, намальований ПЛІТ, а поруч перекреслені букви ПЛ і зверху буква Р – читаємо РІТ.

Правило 6. Букви можуть бути зображені всередині інших букв, над іншими буквами, під і за ними. Наприклад, усередині букви О намальовані букви ВК – читаємо «В букві О – ВК», тобто ВОВК. Зверху написані букви ВА, знизу Л – читаємо «ПІД ВА – Л», тобто ПІДВАЛ. Попереду написані букви ДА, ззаду ЧА – читаємо «ЗА ДА – ЧА», тобто ЗАДАЧА. Букви можуть бути зображені по поверхні інших букв. Наприклад, зображена велика буква Н, а по ній розкидані маленькі І – читаємо «ПО Н – І», тобто ПОНІ.

Правило 7. Перераховані вище прийоми можуть поєднуватися один з одним.

Шифри

Ключ до шифрограм

А	Б	В	Г	Ґ	Д	Е
Є	Ж	З	И	І	Ї	Й
К	Л	М	Н	О	П	Р
С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч
Ш	Щ	Ь	Ю	Я		

Спробуй придумати свої символи для кожної букви та склади свій особистий шифр

А	Б	В	Г	Ґ	Д	Е
Є	Ж	З	И	І	Ї	Й
К	Л	М	Н	О	П	Р
С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч
Ш	Щ	Ь	Ю	Я		

Література та інтернет-джерела

- 10 причин відвідати Харків. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://tsn.ua/tourism/10-prichin-vidvidati-harkiv-357189.html>
- 100 знаменитых харьковчан. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://info.wikireading.ru/206757>
- Deutsche Харьков / В. Маслийчук, М. Розенфельд, Ф. Дикань. – Харьков : Золотые страницы, 2015. – 164 с.
https://www.sq.com.ua/rus/news/teksty/12.12.2016/konfetnye_koro_li_harkova/
- Альфред Федецький поет фотографії. – Харків : Фактор, 2010. – 216 с.
- Аудмайер К. Все на одного: Как защитить ребенка от травли в школе Du Er Viktigere Enn Du Tror. – М. : Альпина Паблишер, 2016. – 152 с.
- Багалея Д. И. История города Харькова за 250 лет его существования (с 1655-го по 1905-й год): Историческая монография / Д. И. Багалея, Д. П. Миллер – Т. 2.; XIX век. – Х., 1905. – 569 с.
- В Харькове назвали лучший местный сувенир [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://2day.kh.ua/hudozhniki-nazvali-luchshij-suvenir-harkova/>
- Владимирские Анна и Петр. Как заработать школьнику и студенту. – Харьков: Книжный клуб «Клуб Семейного Досуга», 2007. – 240 с.
- Греки Харьковщины : сб. историко-биографических статей. – Харьков : Майдан, 2003. – 228 с.
- Дивовижна Харківщина. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukraine-is.com/uk/divovizna-xarkivska-oblast-pamyatki-prirodni-ta-istorichni-miscya/>
- Долгополова Т.И. Благотетели – меценаты Харькова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.biblioteka-pysareva.edu.kh.ua/frunzenskij_rajon/chitachevi_pro_vidatnih_mecenativ_harkova/
- Дятлов Ю. Доля унікального проекту українського вченого / Ю. Дятлов // Чумацький шлях. – 2009. – № 1. – С. 10-12.
- Екологічний атлас Харківської області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://only-maps.ru/sovremennye-karty/ekologichnij-atlas-xarkivsko%d1%97-oblasti.html>
- Екологічний паспорт Харківської області 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://menr.gov.ua/files/docs/eco_passport/2017%D0%A5%D0%B0%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%202017%20%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf
- Жванко Л. Видатні поляки і Харків : біогр. слов. (1805–1918) / Л. Жванко. – Харків : Золоті сторінки, 2018. – 408 с.
- Жванко Л. М. Краєзнавство: Конспект лекцій / Л. М. Жванко; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 163 с.
- Загадки про спорт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dovidka.biz.ua/zagadki-pro-sport/>
- Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
- История и архитектура Харькова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://http://www.kharkov.ua/culture/2.html>
- Історія української пошти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ua.igotoworld.com/ru/article/884_istoriya-ukrainskoypochty.htm
- Кабачинський М. І. Козацтво на охороні кордонів України / М. І. Кабачинський // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип. 9. Серія: Історія: Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. П.С. Григорчука. – Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського, 2005. – С. 13-19.
- Как убедится в жизнеспособности идеи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.seb.ee/ru/forum/nachinayushchiy-predprinimatel/kak-ubeditsya-v-zhiznesposobnosti-biznes-idei>
- Капельгородська Н. Визнані і забуті винахідники / Н. Капельгородська, Є. Глущенко // Начерки далекої кіноісторії. – К.: АВДІ, 2005. – С. 22-24.
- Карнацевич В. 100 знаменитых харьковчан / В. Карнацевич. – Х. : Фолио, 2005. – 512 с.
- Квитка-Основьяненко Г. Ф. О слободских полках // Квітка-Основьяненко Г. Ф. Зібрання творів: У 7 т. – К. : Наукова думка, 1981. – Т. 7. – С. 30-51.
- Квітка-Основьяненко Г.Ф. Салдатський патрет // Квітка-Основьяненко Г. Ф. Зібрання творів у 7-ми томах. – К. : Наукова думка, 1981. – Т. 3. – С. 417–429.
- Китайські афоризми і приказки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aphorism.org.ua/subrazd.php?rid=2&sid=289>
- Конституція України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>
- Котляр Е. А. Еврейский Харьков. Путеводитель по истории, культуре и местам памяти / Е. А. Котляр. – Харьков : Центр Востоковедения Харьковской государственной академии дизайна и искусств, 2011. – 172 с.
- Котляр Е.А. Караимы в архитектурном пространстве Украины / Е. А. Котляр // Ватерпас. Украинский журнал по архитектуре, дизайну и строительству. – Х., 2002. – № 40. – С. 34-37.
- Кочарян С. Г. Армянская община Харькова (1863–2010 гг.) / С. Г. Кочарян. – Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2013. – 244 с.
- Лейбфрейд А. Ю. Харьков. От крепости до столицы / А. Ю. Лейбфрейд, Ю. Ю. Полякова. – Х. : Фолио, 1998. – 335 с.
- Літературна Харківщина : Довідник / за заг. ред. М.Ф. Гетьманця. – 2-ге вид., виправл. і доповн. – Харків : Майдан, 2007. – 320 с.
- Лукомский Г. К. Старинные усадьбы Харьковской губернии / Г. К. Лукомский. – Петербург, 1917. – 339 с. : іл.
- Майструк О. М. Василь Каразін і Філотехнічне товариство (20-ті роки XIX ст.) / О. М. Майструк. // Науковий вісник Донбасу. – 2013. – № 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_4_8
- Медіазнайко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aup.com.ua/Game/index.html>
- Миславский В. Механик-изобретатель Иосиф Тимченко в документах и воспоминаниях / В. Миславский, В. Гергеша. – Х. : Фактор, 2012. – 288 с.
- Миславский В. Н. Альфред Федецький поет фотографії / В. Миславский. – Х. : Фактор, 2010. – 216 с.
- Мистецька антологія Харківщини. Історія. Традиції. Сучасність. Велика колекція. Альбом. : У 2 тт. – Харків, 2018.
- Можейко І. Ю. Сто знаменитых харків'ян. – Харків : Фактор, 2004. – 172 с.
- Не смійся з мене (Don't Laughtatme). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://youtu.be/s5dHRDM1cE4>
- Неповторна краса природи Харківщини : методико-бібліографічні матеріали / уклад. С. О. Андрус; ред. Т. В. Смекалова. – Х., 2016. – 40 с.
- Ніженець А. Г. С. Сковорода. Заповідні місця на Харківщині / А. Ніженець. – Х. : Прапор, 1969. – 61 с.
- Новицкий М. Что такое права человека? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.khpg.org/index.php?id=1070823914>

О сувенире. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scca.kz/ru/morgan.htm>

Обирай професію правильно. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://proforientator.info>

Папакін Г. «Чорні дошки» Голодомору – економічний метод знищення громадян УРСР (список) / Г. Папакін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/research/2010/11/27/6591>

Парамонов Андрей. К истории кондитерских заведений г. Харькова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.academia.edu/13960323/%D0%9A_%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B8_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%85_%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%B3_%D0%A5%D0%B0%D1%80%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0

Погорелова С. М. Природа Харківщини / С. М. Погорелова. – Харків : Ранок, 2003. – 193 с.

Пономарьов А. Українська етнографія. – Київ : Либідь, 1994. – 318 с.

Православная энциклопедия Харьковщины. – Харьков : Майдан, 2009. – 564 с.

Природно-заповідний фонд Харківської області: Довідник / О. В. Клімов, О. Г. Вовк, О. В. Філатова. – Х. : Райдер, 2005. – 304 с.

Притчі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://elims.org.ua/pritchi/pritcha-malchik-i-morskije-zvezdy/>

Про Батьківщину. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrilib.com.ua/encycl/viraz/printout.php?id=0>

Про інформацію... [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aup.com.ua/books/pa/08.html>

Про рекламу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://pidruchniki.com/1238060450037/marketing/osnovni_vidi_rekla_mi_harakteristika

Рідний край : навч. посібник з народознавства / за ред. І. Ф. Прокопенка. – 2-ге вид., виправл. і доповн. – Харків : ХДПУ, 1999. – 527 с.

Роль світових релігій в утвердженні соціального захисту нужденних. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://studfiles.net/preview/6441032/page:3/>

Саратов І. Ю. Харківський полковник Іван Дмитрович Сірко / І. Ю. Саратов. – Х. : Майдан, 2008. – 97 с.

Саяний М. Зміївщина – Слобожанщини перлина / М. Саяний. – Х. : Кроссрууд, 2009. – 288 с.

Скубицька Ю. В. Харківський конструктивізм: соціалізація естетики // Наукові записки НАУКМА. – 2010. – Т. 101. Теорія та історія культури. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3879/Skubytska_a_Kharkivskiy_konstruktivizm.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Смоленська С. О. Образ «першої столиці»: проблеми збереження історичного середовища Харкова / С. О. Смоленська // Архітектура. Ландшафт дахів історичного центру міста: проблеми збереження і регенерації. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – Львів : НУЛП, 2011. – Вип. 716. – С. 253-263.

Соболев Фелікс: Класик науково-популярного кіно // Аргумент кіно. – 2008.

Современный этикет / Сост. И. А. Сокол. – Харьков : Фолио, 2004. – 477 с.

Способы остановить буллинг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://youtu.be/TxHODhel1xY>

Сумцов М. Ф. Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України : вибр. пр. / М. Ф. Сумцов ; упоряд., підготовка

тексту, передм., післямова та прим. М. М. Красикова. – Х. : АТОС, 2008. – 588 с. – (Сер. «Студії з фольклору та етнографії Слобожанщини»; Вип. [№] 3).

Топ-5 винаходів харків'ян у XXI столітті. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://invest.kh.ua/ua/kharkiv-strategy-success/top-5-vynakhodiv-kharkivian>

Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 416 с.

Туристичний імідж регіону: монографія / за ред. А. Ю. Парфіненка. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 312 с.

Учені Харківського державного медичного університету. 1805–2005 [Присвячується 200-річчю від дня заснування Харківського державного медичного університету] / За ред. акад. А. Я. Циганенка. – Х. : Харків, 2005. – 470 с. : фото.

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна за 200 років / В. С. Бакіров, В. М. Духопельников, Б. П. Зайцев та ін. – Х. : Фолио, 2004. – 750 с.

Харківщина : енциклопед. слов. – Харків : Золоті сторінки, 2014. – 440 с.

Харківщина в мемуарах, щоденниках і подорожніх записках з XVIII ст. до сьогодення : бібліогр. покажч. / уклад. Н. В. Аксьонова. – Х. : ХНУ, 2011. – 139 с.

Харківщинознавство: навчальний посібник для учнів 8-9 кл. / О. І. Грінченко. – Х. : Гімназія, 2011. – 448 с.

Харьков и знаменитые кулинарные шедевры. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://timeua.info/090212/55029.html>

Харьков многонациональный / В. М. Духопельников, Л. И. Лойко, С. И. Посохов и др. – Харьков, 2004. – 254 с.

Харьковская область. Природа, население, хозяйство. – 2-ге вид. / Под ред. А. П. Голикова, А. Л. Сидоренко. – Х. : Бизнес-Информ, 1997. – 288 с.

Хрестоматія з літератури рідного краю. – Х. : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2001. – 416 с.

Червона книга України. Харківська область. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://redbook-ua.org/plants/region/harkivska>

Черемський К. Тасмичні співці. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://abetka.ukrlife.org/spivci.htm>

Чорний Д. М. Харків початку XX століття: історія міста, долі людей / Д. М. Чорний. – Харків : [б. в.], 1995. – 114 с.

Чугуїв : до 375-річчя з часу заснування міста [Текст] : бібліогр. посіб. / уклад.: Г. М. Єрофєєва, Л. О. Сашкова. – Х. : ХОУНБ, 2013. – 352 с.

Шевельов Ю. Я – мене – мені... (і довкруги): Спогади. 1. В Україні / Ю. Шевельов (Юрій Шерех). – Харків : Видавець Олександр Савчук, 2017. – 728 с.

Шейко В. М. Історія культури Слобідської України : навч. посібник / В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська – Харків : ХДАК, 2012. – 224 с.

Шкодовский Ю. М. Харьков. Вчера, сегодня, завтра. – Х. : Фолио, 2004. – 245 с.

Як створити газету. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.theguardian.com/gnmeducationcentre/2017/aug/10/news-teaching-ideas-primary-schools;>

Як створити сучасну шкільну газету. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aup.com.ua/uploads/modul.pdf>

Якубович М. Іслам в Україні: історія і сучасність. – Вінниця, 2016. – 264 с.

Яцина О. Старовинний Харків : історія, житло, архітектура. – Харків : Раритети України, 2018. – 184 с. : іл.

Навчальний посібник
Культура добросусідства. Частина 4 : Цінуймо край – пишаймося Україною!
Харківщина : Робочий зошит для дітей і матеріали для батьків і педагогів

Автори-укладачі видання: Н. В. Аксьонова, М. А. Араджионі, О. В. Волошенюк,
М. М. Красиков, К. А. Юр'єва, Т. М. Ячина.
Художники: С. Землянкін, І. Зіновкіна, Н. Лушина, М. Михалюк, М. Чипурко, В. Шиллер.
Редактори: М. А. Араджионі, Р. І. Євтушенко, Н. М. Овчарук.
Перекладачі: Т. М. Захарова, Д. А. Кононенко, О. Г. Тимохіна.
Дизайн: М. Г. Козлова. Коректор: Н. М. Овчарук.

Підписано до друку 20.06.2019 р. Формат: 60x84 $\frac{1}{8}$. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Arial. Ум. друк. арк. 13,49. Наклад 1000 прим.

Видавництво ТОВ «Прометей»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 5212 від 19.09.2016 р.
Надруковано у ФОП Рябоконт Олександр Васильович,
04123, м. Київ, вул. Осиповського, 3-А, кв. 151, тел. 050-961-71-27

Видання здійснене в рамках проєкту «Розвиток громадянської активності через впровадження курсу виховної спрямованості "Культура добросусідства"» громадської організації «Інформаційно-дослідний центр "Інтеграція та розвиток"», який реалізується за підтримки Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact в Україні. Зміст Робочого зошита для дітей і матеріалів для батьків і педагогів «Цінуймо край – пишаймося Україною! Харківщина» є винятковою відповідальністю Pact та його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або уряду США.